

A

VEGYES HÁZASSÁGOK

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL MAGYARORSZÁGRA.

IRTA
LÖRINCZ, GYULA
TANÁR.

NAGYSZOMBAT, 1890
NYOMATOTT WINTER ZSIGMOND KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

L

A vegyes házassáhok a természeti törvény szerint

1.

A vegyes házasságokat tiltja már maga a házasság tiszta fogalma is.

Azon sok baj és szerencsétlenség között, amelyeket a protestantismus s az ebből származott vallási közönyösség a katholicismusnak okozott, első helyre teendő a házasság szentségének lealacsonyítása. A protestantismus ugyanis azáltal, hogy a házasságnak Krisztus Urunk által kölcsönzött kegyelem-szerző erejét tagadta, egyúttal lerántotta azt azon magaslatról, amelyen az egyénre épügy mint az államra s az egyházra nézve oly fontos missiót van hivatva eszközölni. Nem szándékunk dogmatikai következtetésekbe bocsátkozni, hogy a protestantismusnak a házasságról szóló tanát megítélhessük, csupán annak akarunk kifejezést adni, hogy midőn a házasságot annak legszentebb karakterétől megfosztották, — egyúttal sivárabbá tették ezen, az emberek s így saját hiveik közt is a legtiszteletreméltóbb s legáldásosabb intézményt. S ha már ezen körülmény is szomorúságot kelthet bennünk, hogy az emberi társadalomnak a kereszténység alapítója által a legszebb nimbussal körülvett intézménye, a közönséges szerződések sorába vétetett fel, s így a protestáns házastársak előtt elvesztette eszményi szépségét; mennyivel inkább esik fájdalmasan az a tudat, hogy ma már számtalan katolikus ember is találkozik, aki a házasságról hasonlólag kicsinyes felfogással gondolkozik. És ez képezi egyik magyarázatát azon körülménynek, hogy házasságkötés alkalmával a vallás-különbséggel is oly keveset törődnek.

Hogy a protestánsok a házasság kötésénél csupán emberi tekinteteket vesznek figyelembe, mint pl. az illetőnek személyét, nemzetiségét, földi javait és hasonlókat s csak akkor óvakodnak a házasságtól, ha ilyen igazán alacsony szempontok azt tiltják; — azon, a főntebb érintett ok alapján nincs mit csodálkoznunk. De ha a katolikus ember is csak ily alacsony fölfogással válogatja meg jövendő élettársát anélkül, hogy egyúttal s különösen a legszentebb dologra a vallásra, ennek esetleges különbségére volna figyelemmel; ez oly elszomorító körülmény, amely Krisztus igaz hívőjére méltán szégyenletes. Így jöttek létre az úgynevezett vegyes házasságok, melyek napjainkban a hitbuzgó katolikus életnek valóságos rákfenéjét képezik. Mindaddig, míg a kath. vallás az egyeseket mint az államot áthatotta úgy, hogy az emberek összeségét a kath. vallás szabályozta, s az állam ezt sajátjának vallotta, az ilyen vegyes házasságok¹⁾ a ritkaságok közé tartoztak; de mióta a 16. században keletkezett vallási deformáció a politikai elismerést kivívta, a vegyes házasságok is mind gyakoribbak lettek. Az 1608-iki bécsi békekötés, amely az akkor már mindenütt elterjedt protestantismus ügyeit s Európa államainak újjá alakítását rendezte, sok katolikus alattvalót helyezett protestáns uralom alá, amely habár kezességet vállalt, hogy mindkét vallás jogait épségben fogja föntartani a házasságnál ezt mégis saját értelmezése szerint fogta föl.

Így történt azután, hogy katolikus alattvalók protestánsokkal egy országban, egy vidéken lakván, a vegyes házasságok is mindinkább elszaporodtak. És a legsajnosabb a dologban az, hogy pl. Németországban, akadtak püspökök, akik az ilyen házasságokat nemcsak tűrték, hanem még arról sem gondoskodtak, hogy a katholicismus érdekeit biztosítsák. Később, midőn belátták, hogy a vegyes házasságok az egyház romlására vezetnek, iparkodtak ugyan pótolni az elkövetett mulasztást, de akkor már elkéstek, mert a protestantismus az ő

¹⁾ Megjegyezzük itt, hogy a „vegyes házasság“ elnevezésnek eredeti jelentése minden oly házasságra vonatkozott, amely egy kath. és nem kath. között kötött, volt legyen megkülönböztetésül keresztény vagy nem. Az újabb értelemben azonban a házasság érvényességére való tekintettel „vegyes házasság“ alatt csak olyanokat értünk, melyek egy „katolikus“ egy nem katolikus, de különben keresztény közt jönnek létre. Ez utóbbi házasságoknak mai egyházi disciplina szerint csak az úgynevezett impedimentum impediens áll útjában, következőleg valida sed illicita; míg a keresztények s nem keresztények közti házasságot bontó akadály tiltja. Azért is nevezetnek az előbbi egyszerűen vetitum ffoolesiae-nek, az utóbbi pedig Impedimentum cultus duparitatii-nak.

természetes kifejlődésében az emberek gondolkozását annyira megrontotta, hogy a veszélyt többé el nem háríthatták. Az egyház feje, a római pápa sohasem mulasztotta el fölemelni tiltó szavát úgy annyira, hogy az utolsó három században nincs pápa, aki nem kárhoztatta volna a katolikusoknak más vallásúakkal in specie a protestánsokkal köttetni szokott házasságát, s habár többnyire egyes egyházakhoz intézték is intő szózatukat, mindazonáltal a jog alapelvei mindenütt egyformán kötelezők. Ily körülmények közt a nálunk Magyarországon is általánosan elterjedt vegyesházasságokra nézve szép kötelesség hárul minden katolikus papra is, ha minden alkalmat fölhasznál arra, hogy fölvilágosítsa a híveket a katolikus tan szentségéről a házasságokat illetőleg is, és óvja, tőle telhetőleg akadályozza azon házasságot, melyet egy katolikus ember nem katolikussal kötni szándékozik. Jelen dolgozat főbb célja nem az ugyan, hogy az egyház tanítását e tárgyról *ex asse* fejtegesse, hanem inkább hogy föltüntesse azon *viszonyt*, melyben Magyarországon az egyház elvei és ezeken alapuló utasításai az állam pozitív intézkedéseivel vannak; mindazáltal nem vélünk fölösleges dolgot végezni, ha röviden előadjuk azon belső és külső érveket is, melyek egyáltalában minden vegyes házasság ellen tiltakoznak. Első sorban maga a házasság fogalma tiltja azt, hogy egy katolikus ember nem katolikussal vagy mint mondani szokás akatholikussal¹⁾ házasságra lépjen. Midőn pedig ezt állítjuk, sietünk egyúttal megjegyezni, hogy nem azon fogalmat vesszük föl alapul, amelylyel a protestánsok bimak a házasságról, hanem melyet szt. Pál jelzett, midőn²⁾ azt írja, hogy: „Matrimonium est sacramentum magnum in Christo et et in Ecclesia“. A protestáns tan szerint⁸⁾ a házasság egyszerű polgári szerződés, melyet két különmű személy köt avégre, hogy bizonyos jogokat szerezzenek s köteleket kölcsönösen vállaljanak magukra, de szerintünk a házasság sokkal több. Elsősorban természetes szerződésnek tekintjük ugyan mi is, de nem feledjük el azt sem, hogy a házasság az Isten intézménye, mert mint IX. Pius⁴⁾ mondja: Matri-

¹⁾ Ez elnevezés használtatik ugyanit minden, a katolikus Egyháztól különvált, de magát kereszténynek valló bitefelekezetre s annak tagjaira. 8 habár fölöslegesnek látszik ezen jelzés, mi azért ide iktatjuk, mert 1883-ban az országgyűlésen találkozott egy képviselő, aki tiltakozott e kifejezés ellen, pedig tudhatta volna, hogy ez csak egyszerű röridítés okáért alkalmazott szó minden megkereszteltre nézre, aki magát egyúttal nem „katolikus“-nak vallja,

²⁾ Efez. V. 32. t.

³⁾ Goeschen: Doctrina de matrimonio eto.

⁴⁾ Epist. ad Eppm. Agriens 1790. L. Szeredy: Egyházjog.

nonium est contractus jure divino ante omnem civilem societatem institutus et formatus.

Továbbá a házasság föltételeit, a személyeket, annak tárgyát, a lényeges kötelességek kizárólagos voltát s érvényét, tartamát, megkötésének módozatait tekintve egészen elüt a közönséges polgári szerződésektől. A katolikus egyház sokkal ideálisabb képben állítja elének a házasságot, midőn szt. Pál szerint¹⁾ képmását tekinti benne azon szövetségnek, amely Krisztus és az Egyház közt létezik.

A lényeg tehát szerintünk a teljes lelki egységbe helyezendő, melynek a római katekizmus²⁾ is kifejezést ad, midőn írja: quum enim Christus Dominus vellet arctissimae illius necessitudinis, quae ei cum ecclesia intercedit, suaeque erga nos immensae charitatis certum aliquod signum darc: tanti mysterii dignitatem hac potissimum maris et feminae sancta conjunctione declaravit. Quod quidem aptissime factum esse, intelligi ex eo potest, quod ex humanis neccsitatibus nulla inter inter se homines magis quam matrimonii vinculum constringit, maximeque inter se vir et uxor caritate et benevolentia devincti sünt, adque idcirco fit, ut frequenter sacrae literae nuntiarum similitudine divinae hanc Christi et ecclesiae copulationem nobis ante oculos proponant. Szerintünk tehát a házasság már mint viszony is a legtökéletesebb, a legbensőbb s a legáltalánosabb, mely csak képzelhető az emberek között, úgy annyira, hogy valósítását látjuk benne azon eszmének, amelyet két szerető kebel egymásra nézve a legbensőbb életközösségre s egyesülésre nézve magának csak alkothat. Távol legyen tehát, hogy a házasságot közönséges szerződésnek tekintsük; sőt ellenkezőleg, fölül emelkedik ez minden alantas alkudozástól s mint kegyeletes eszköze két különmemű ember egyesülésének kívül esik a számításon.

Igen, de kérdezzük: vájjon a házassági viszonynak ezen, az emberhez egyedül méltó fogalmával, összeegyeztethető-e a vegyes házasság? Bizonyára nem. Hiszen lehetetlen, hogy valódi bensőséggel közeledjenek egymáshoz azok, akik életközösségük legfőbb kapcsában, a vallásban oly annyira különböznek.

Nem vonjuk ugyan kétségbe, hogy külsőleg, a világ felületes szemei előtt bizonyos egyesülést folytathatnak, különösen ha lelki ügyekkel édes keveset törődnek, de azt sem vonhatja senki kétségbe,

¹⁾ Efez. V. 26.

²⁾ P., 2. de natr, sacr. n. 16,

hogy az ilyenek között az a szellemi egyesülés, mely a házasságnak valóságos lényegét s igazi összekötő kapcsát képezi, nem jön létre. Idegenek maradnak egymás előtt, mert szeretetük csak testüknek vonzalmán alapulván, az összekötő kapocs is csak testi, csak külső s így ingatag is lesz. De hol marad akkor az az, állandóság, amelyre mindkét fél számít, midőn összekelnek, hol a bizalom és tökéletes megnyugvás, amely a boldog házasságnak nyilvánvaló kifejezése? Az érzékek az emberben csak a testek összefűző eszközéül szolgálnak, míg a tökéletes egyesülést csak azon szellemi kötelék hozza létre, mely felülemelkedik az érzékeken, s mint magasztos érzemény, mint szeretet jelentkezik. Már pedig mint Moy¹⁾ mondja: die Religion alléin, ein gemeinschaftlicher Glaube, gleiche Ehrfurcht vor der Gottheit, ein gemeinsames religiöses Streben kann jené reine und dauerhafte Liebe begründen, in welcher das Wesen und das wahre Bánd der Ehe besteht. Nem szabad elfelednünk, hogy midőn mi itt házasságról beszélünk, akkor csak azon viszonyt tekintjük benne, melyet a házasulandók kötni akarnak egymással, s nem az úgynevezett házasság állapotot, házasság életet. Az utóbbi, mint pusztán külső nyilvánulása az elsőnek megállhat ugyan a vegyes házasságokban is, de nem maga a házasság is, amely keresztény gondolkozásmóddal épen a valláskülömbőség folytán lehetetlenné vált szellemi egyesülés miatt nem jöhet létre. És mily lealázó az emberre, ha az oly nemes hivatással bíró házasságban oly laza kapcsolatokkal elégszik meg, mintha bizony a házasság csak a nemi ösztön sugallta szórakozás vagy épen a test javára kötött szövetség volna. Az embernek mint két világ polgárának a házasságban nem lehet elég a testi, a külső egység, neki, hogy az általa óhajtott teljes egyesülés jöhessen létre, okvetlenül szükséges, hogy oly kapocs fűzze házastársához, mely méltóságának megfelel.

De van még egy másik körülmény is, amely a vegyes házasságok ellen szól akkor, midőn csakis mint viszony jön tekintetbe, ha mindjárt katolikus szempontból is. Ezen körülmény pedig abban áll, hogy a vegyes házasságoknál nagy jogegyenlőtlenség következik be. A kath. egyház tanítása szerint ugyanis a házasság a rendes körülmények között fölbonthatatlan. Legföllebb két esetben engedi meg az egyház annak fölbontását. Az egyik, midőn egy még el nem hált házasságból az egyik fél ünnepélyes szerzetesi fogadalmat tett, a másik

¹⁾ Die Ehe. 8X-ik old.

pedig, midőn két pogány házastárs -közül, ha az egyik fél katolikussá

lesz, a pogánynak maradt fél nem akarja sine contumelia Creatoris tovább folytatni a házas életet. Semmi más esetben sincs megengedve, hogy egy érvényesen megkötött házasság fölbontassék, ha mindjárt az egyik házastárs házasságtörést követett is el.¹⁾ Élhetnek ugyan különválva egymástól, de a benső kapcsolat, amely közöttük létrejött, az Isten előtt nem fog szétszakítottnak tekinteni, habár az egyik fél esküszegő lett is. Egészen másképpen van ez minden egyéb hitfelekezetnél, melyek a kath. egyházon kívül esnek. Náluk a házassági viszonyról alkotott fogalom nem zárja ki azt, hogy a már egyszer érvényesen megkötött házasság fölbontassék s így a felek újra teljesen szabadabbá ne tétessenek. De mily szomorú következménye van ennek a vegyes házasságban! Minden egyéb szerződés megkötésénél vigyáznak arra, hogy a felek közti arány egyenlő legyen, egyedül a vegyes házasságnál fordul az elő, hogy a felek a legnagyobb jog és kötelesség különbséggel kockáztatják egész személyüket, egész boldogságukat. A kath. fél általában fölbonthatatlan viszonyt köt, míg az akatholikus mintegy föltételelesen s azzal a biztos tudattal, hogy ha helyzete hitvesével szemben rosszabbra változik, mindig meg van a lehetőség arra nézve, hogy tőle megszabaduljon. Egyenlő helyzet csak akkor volna, ha az akatholikus fél, midőn vegyes házasságra lép, szintén alávetné magát azon egyházi hatalomnak, mely alatt a katolikus áll. Igen, de ezt nem teszi s nincs is állam, melyben ez egyenesen törvény útján biztosítva volna, legföllebb indirecte Ausztriában akadunk ennek nyomára, ahol 1868 előtt, mielőtt t. i. a szükségbeli polgári házasság be lett volna hozva, általánosan kötelező törvény volt az, hogy az egyszer érvényesen megkötött házasság csak valamelyik félnek halála folytán lesz fölbontva . . Képzeljünk csak egy vegyes párt, midőn ez az oltár elé lép, hogy egymásnak „örök“ hűséget esküdjék. A kath. fél a „holtomiglan, holtodiglan“-t a szó teljes értelmében veszi s el van határozva lekötni személyét, bármily sors érje is hitvese oldalán, míg a protestáns, ha szóval nem is, de tetteleg csak annyit mond: ha valami közbe nem jön. Lehetetlen ugyan feltételeznünk a protestáns félről, hogy ő tényleg ilyen gondolatokat forgat agyában, sőt inkább elhisszük róla, hogy az elválásnak lehetőségére sem gondol, de mit használ ez, ha hitfelekezetének tana s jogai biztosítják őt? Valódi Damokles kardja

>) Lásd Conc. Trid. SEUS. 27. c 7.

függ az ily vegyes házasság felett, midőn a véletlen mindennap fölriaszthatja a feleket s egy szép napon már az elválás jár az eszükben. Mily szerencsétlennek érezheti magát ilyenkor a katolikus fél! Ő mindent áldozott, kockáztatta egész életet, míg protestáns házastársa úgyszólván semmit. És még rossz néven veszik a kath. egyháznak, hogy minden módon igyekszik megakadályozni, hogy hívei ilyen vegyes házasságra lépjenek.¹⁾

2.

A vegyes házasságok megakadályozzák az igaz keresztény házasság céljának elérését.

A keresztény házasságnak célja egyrészt a nemi ösztön rendezett kielégítése által az emberi nem főtartása s a gyermekek keresztény nevelése, másrészt pedig, hogy a házastársak az egymás iránt kölcsönösen tanúsított szeretet s minden irányú gyámolítás által igyekezzenek egymást, úgy ezen mint a túlvilági életre nézve boldogítani. Mindeme céloknak kifejezést ad maga a szt. írás, midőn pl. a Genes. I. 28. v. azt mondja: *crescite et multiplicamini et replete terram*; majd a II. fejj. 18. v.: *Dixit quoque Dominus Deus: non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi*; a 24. v.: *quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem et haerebit uxori suae*, végre Efez. VI. 4: *et vos patres educate illos in disciplina et correptione Domini*.

igen, de bármely rendű célját tekintjük is a keresztény házasságnak, szülőket t. i. s a gyermekeket, azt látjuk, hogy a vegyes házasságok egyrészt nem képesítenek arra, hogy e céloknak mindenben tökéletesen meg lehessen felelni, másrészt tényleg annál kevésbé eszközlik azt, hogy e célok elérése érdekében szükségessé vált kötelek a megkívántató mértékben teljesítenek. Ha ugyanis akár a kath. felet magát, akár akatholikus házastársával való életét, akár pedig a gyermekek vallási életét nézzük, mindhárom esetben arra a meggyőződésre jutunk, hogy a vegyes házasság mint kárhuzatos találmánya a bűnnek, csak bajt és veszedelmet rejt magában.

¹⁾ Lásd: Samassa: *Votum ad synodum Prorinoulem Sirigonii oelebrandtun: de matrimonii mixtia*.

Első sorban feltűnik előttünk az a hitbeli közönyösség, amelybe az ily katolikus esik, ha ugyan teljesen el nem pártol az egyháztól. És ez igen természetes következménye is a vegyes házasságnak, mert minden jóra való katolikus tudja, hogy nem elég az üdvösségre pusztá hit, hanem szükséges, hogy ez a hit egész lényét áthassa, szavait, életét, amely által egyúttal igazolja, hogy a hitből él. Miként testünknek élete a lélek közreműködésére vezethető vissza, úgy a jó katolikus emberben is a hit az, amely összes munkásságát irányítja, s vétkezzék bár néha e hit ellen, de ez új utasításokat ad számára a megtérés felé s megjelöli az eszközöket, melyek segítségével a visszaszerzett tiszta lelki életben megmaradhat.

Mindez hiányzik a vegyes házasságban. Mily nagy ezekben a veszély a hit elvesztésére, könnyen belátjuk, ha meggondoljuk, hogy a katolikus egy lényegesen eltérő hitvallásban élövel a legszorosabb fölbonthatatlan frigyre lép; hogy azon dologban, amelyben a pogányok kívánsága és érzülete szerint is minden isteni és emberi dolognak közössége, kell, hogy előforduljon, ép a vizsátság fordul elő. Már akkor, midőn egy katolikus egyházának tilalma ellenére ily nagyfontosságú, egész életre elhatározó szent ügyben vakmerő szövetséget köt egy protestánsal, lehetetlen, hogy élő és tevékeny hite legyen, mert különben hallgatna lelkiismeretére, lelkipásztorára s más belátó józan tanácsára, melyek őt oly nagy veszélytől megmenteni iparkodnak. De még ha hozna is magával ily hitet, ki biztosítja őt, hogy abban meg is fog maradni? Ép az ellenkezője szokott előfordulni. A hitvesek ugyanis a legőszintébb bizalommal viseltetnek egymás irányában, amely azután szeretetüket crósbíti is, — különösen ha a protestáns félt egyéni jó tulajdonságai kellemessé teszik —; de nem önkénytelen következménye-e ennek az, hogy a kath. fél ugyanoly mértékben vészit hitének szeretetéből s becsüléséből? Az ily katolikus nem fog különbséget tenni a tévedező szeretete s tévelye között, hanem naponkint oly fokban gyöngül benne a hit erőssége, amily fokban látja, hogy protestáns házastársának tevelyei elviselhetőbbek, mint gondolta, sőt ártalmatlanok. Midőn pedig c véleményig eljutott, akkor már elvesztette fogékonyságát a vallási igazság iránt, nem lesz annak többé nála a legnagyobb becse, sőt ellenkezőleg mindegynek fogja tartani az igazat a hamissal, míg végre hite egészen erőtlenné válik s maga is olyan lesz mint az, akiről az Úr az Apokalipsisben Hl. 15. 16. szól:

tepidus, lanyha. Ha pedig a puszta hit annyira megfogyatkozik a vegyes házasságban, mit várjunk akkor a katolikustól az egyház parancsának teljesítését illetően? Lehetséges-e hogy az egyház kedvéért szeretett hitvestársával szemben annak parancsolatait teljesíti? Részünkről lehetetlennek tartjuk, s habár megengedjük, az első eseteknél érezni fog lelkiismereti furdalásokat, de ezeknek ereje oly mértékben fogy, amely számban szaporodik a parancsok megszegése. Ezáltal pedig elveszt minden tiszteletet saját egyháza iránt, hitének becsülését, amelyből kifolyólag azelőtt szívesen engedelmeskedett, elveszti lelkiismeretének gyengédségét, egyszóval elveszti a hitből merített életet s közel áll a veszélyhez, hogy az isteni parancsok ellen is vétkezzék, anélkül, hogy valami benső ellentállásra találna. Nem kevesebb veszélyt rejt magában a kath. fél hitére a hitvesi szeretet. Ez ugyanis folytonos benső összeköttetésben tartja a feleket s ha fordulnak is elő esetek, melyekben egyik vagy másik hibája folytán a szeretet lohadni kezd, de egy idő múlva ismét fokozottabb lángokban tör ki. A szeretet eme folytonos tartamában nem maradhat el a protestáns félnek óhajtott örök üdvösség kérdése sem. A kath. fél óhajtani fogja neki is azt, amit ő maga annak elérésére mint biztos eszközt bir, t. i. a sértetlen hitet, de ezen óhajában könnyen ott van az utógondolat is, vajjon nem üdvözülhet-e a protestáns is saját vallása alapján? Igen, de ugyanakkor kételkedni fog saját vallásának egyedül igaz és biztos erejéről, amely üdvözít, megingatja saját hitét s könnyen el is vesztheti. Az üdvösség eszközeiről gondolkozván könnyen azt fogja hinni, hogy a szentségek pl. csak közönséges emberi intézkedések, amelyeknek az üdvöz semmi közük. Különösen ha ebbeli kételyeit saját hitvesével közli, nem fog-e megerősítettet balhídelmében?

Mennyivel fokozottabb pedig e veszély a kath. anyára, ha, mint a magyar törvény előírja, gyermekei nem katolikusok. Teljes tehetetlenségre van kárthatva, mert a bajon formálisan nem segíthet, s másrésztől érzi, hogy ezen szomorú állapotnak ő volt az okozója, midőn nem katolikussal házasságra lépett. Hogy azután lelkiismeretét elaltassa, menedékül ismét csak azon balvéleményhez menekül, hogy hiszen ugy sincs oly nagy különbség a két vallás között, a szentségek elhanyagolása pedig s az egyháznak megtagadott engedelmesség nem vészthozó dolgok. Szerencsétlen katolikus az ilyen, mert nem veszi észre, hogy ilyen gondolkozás hitének halálát jelenti. De ha

mindez nem volna is, kérjük, vájjon egy kath. és egy protestáns puzta együttléte nem rejt-e magában a hitre veszélyeket? Quis enim dubitet, írja Tertullian¹⁾ obliterari quotidie fidei commercio infideli: Bonos corrumpunt móres confabulationes malae, quanto magis et con* victus et individuus usus? quod pleraeque non providentes aut se exeruciata, aut fide per dita recognoscere consueverunt.

Ha továbbá mélyebben vizsgáljuk annak a katolikus embernek lelki állapotát, aki vegyes házasságra lépett, úgy újabb meglepő okokat találunk arra nézve, hogy minden vegyes házasságot elítéljünk. így ha azon lélek nyugalmát keressük bennök, amelylyel a tiszta katolikus házasságok birnak, azt tapasztaljuk, hogy biz az a kath. félnél nagyon is hiányzik. Eleinte, midőn házasságra lépett, csak „boldogul“ fog élni, mert nagyon jól tudjuk, hogy annak megkötésénél nem a higgadt megfontolás vezette, de ha egyszer elmúltak az együttélés első örömei, midőn az életet a maga valóságában látja; a legtöbb esetben szomorú kép tárul fel előtte. Mintegy álomból kél föl, midőn látja, hogy házaselete nem ment a kellemetlenségektől, az egyéni hibáktól, melyek mind alkalmasak arra, hogy lelkét bizonyos félelem és szomorúság szállja meg. Látni fogja, hogy az okok, melyek házasságát meg akarták akadályozni, többé kevésbé fönállanak; tapasztalni fogja protestáns házastársával szemben, hogy a vallási különbség is feszélyezi az embert s ha ilyenkor tanácsot kér is valakitől, az alaposan nem adható, mert közöttük a valláskülönbségtől származott baj többé nem orvosolható. A házas élet folyamán nem maradnak el a vallásról szóló kérdések sem. Már vájjon nyugodtan érezheti-e magát a kath. fél, ha protestáns házastársa a neki sajátos „fölvilágosultsággal“ fog a vallásról beszélni? Hogy pedig a protestánsok mily hajlandók a kath. tanról, az egyház intézkedéseiről balvéleményekct táplálni és terjeszteni, arról mindenki meggyőződhetett, aki közöttük megfordult. Ők a catholicismust csak úgy ismerik, mint egy elrontott kereszténységet, mint túlságos szigorú, szolgai lélekre vezető, a józan észszel ellenkező, az „igaz hitnek“ babonáságokkal fűszerezett vegyülékét. S ha az ily protestáns most elvesz pl. egy kath. nőt, mily nyugtalan-ságot szerez az neki, midőn üdvösségének veszedelme egyúttal házastársa is, aki elég figyelmetlen s kíméletlen előtte sértőleg nyilatkozni az ő vallásáról. S ha ily körülmények közt ő nem bír annyi lelki

¹⁾ Ad wror. lib. 2. L. Rive: Die Ehe 288. old,

erővel vagy épen ismerettel, hogy azt megvédelmezhesse, mily könnyen megtörténik, hogy gyökereket vernek benne a gyalázatos rágalmak s maga is hinni kezdi már, hogy sok dolog van a katolikus vallásban, amit csak a papok találtak ki, de az eredeti őskereszténységben nem volt meg. Még kevésbé lehet reménye a kath. félnek arra, hogy vallásos életének gyarapításában hitvese részéről istápolót nyer. Sokszor megtörténik, hogy rossz szándék nélkül lassan lassan el kezdi hagyogatni ájtatos gyakorlatait, melyeket azelőtt oly szorgalmasan megtartott s. vájjon várhatja-e a protestánstól, hogy őt régi jó szokásaiban megtartsa? Ezt semmi esetre sem, mert meggyőződése ellenére hitvesére semmi „fölslegest”⁴ nem fog rátukmálni. Azután csekélységnek látszik ugyan a családi boldogság szempontjából, de a vallásos élet fejlesztésére s fönntartására annál hathatósabb kérdés az, hogy lehetséges-e a vegyes házasságban a jó keresztény családnál mindennap, vagy valamely szent időben tartott ájtatosság? Mindenki befogja látni, hogy ha hajlandó volna is valamikor a kath. fél, de nem hozhatja be anélkül, hogy hitvesét, vagy ami még kellemetlenebb, az esetleg ennek vallását követő gyermekeket ne veszélyezze. Pedig habár ilyen közös imák nem biztosítják ugyan senkinek az üdvöt, de ki tagadhatná, hogy nagyon hasznos eszközül szolgálnak arra, hogy a szülőkben és gyermekekben a vallásos érzületet ápolják, fejlessék s így lelki üdvöket is előmozdítsák.¹⁾ Még kevésbé szerez nyugalmat a katolikus félnek, ha ugy szabad óráiban azon is gondolkozik, hogy vájjon az a lény, akit most oly forrón szeret, mily sorsra jut a túlvilágon. Míg magára nézve egy örömteljes érzet honol keblében, mert Isten igaz egyházában él, amely segíti őt az örök üdvösség felé; addig protestáns hitvesére nézve a legnagyobb bizonytalanság fogja el. Pedig a gondolat nem is oly közönséges. Egy jó katolikus, ki hitben él, reménnyel örvend, szeretetben buzgólkodik, csak szomorkodhatik, ha meggondolja, hogy az, akivel oly gyengéd viszonyban a legteljesebb életközönségben van, nem azon vallásban él, melyet ő legjobbnak ismer. Ha ezt egészen figyelmen kívül hagyja, akkor szeretete már nem oly fokú többé, amely az összeköttetést még a túlvilágon is óhajtja s így meg van fosztva egy nemes eszmétől, amely pedig több Örömet okozhat, mint a földi szépség vagy gazdaság fölötti megelégedés,

¹ V-rga Mihály, A ker. kath. család I. 71. Religio és Nevelés 1842. és 1843. sz.

Nem kevesebb nyugtalanságot szerez a kath. félnek a gyermekek nevelése. Midőn látja, hogy protestáns házastársa mennyire iparkodik saját vallását érvényesíteni, midőn tapasztalja, hogy minden alkalmat felhasznál arra, hogy csípős beszédei, gúnyos megjegyzései által bennök a kath. vallás erejét gyengítse: nem lehet nyugodt szemlélője olyan helyzetnek, melyben a protestáns hitves a gyengéd stíveket a kath. egyház hallott parancsai és tanításainak ellenkezőjére vezeti, vagy legalább bennök a hitközönyt táplálja. Hát ha még ily körülmények közt a halálos ágyba jut. Kétségkívül óhajtani fogja akkor, hogy elláttassék a hit segédeszközeivel, melyek rá nézve a halál félelmét kisebbitik s a túlvilági élet boldogító reményével töltik el stívét. De vájjon megnyeri-e ezt ugy és akkor, midőn óhajtaná és szükséges volna? vájjon protestáns hitvese nem fogja-e halogatni a lelki atya meghívását mind addig, míg csak lehet? iparkodik-e őt megvigasztalni a kath. vallás szellemében? Hogy teljes hanyagsággal ne vádoltassék, megfogja ugyan engedni, hogy a szentségeket felvegye, de csak akkor, midőn a beteg alig képes már valamit csak beszélni is. Nem borzadhat-e el a gondolattól, hogy nevetlen gyermekeit itt kell hagynia egy protestáns kezében, akinek kisebb gondja is nagyobb lesz annál, hogy azokat katholice nevelje? Nem is említve az esetet, hogy esetleg prot. mostoha anya gondviselésére is juthatnak, kínzó lehet rá nézve a tudat, hogy mindennek ő az oka, mert nem hallgatott a sok jóakarató figyelmeztetésre. Mily borzasztó félelemmel jelenik az ilyen katolikus az örök bíró előtt, aki saját gyermekei üdvösségének legközelebbi gondozójául egy protestánst választott.¹⁾ Végre ha arra gondolunk, hogy az elhalt lelkek a kath. vallás tanítása szerint, — ha bűneikért mindenben eleget nem tettek, — a tisztító helyre jutnak, ahonnét az élőknek érték végzett imája s jó cselekedetei által hamarabb szabadulnak, szomorúnak kell mondanunk egy ily vegyes házasságból elhalt katolikus ember sorsát. Hogyan is imádkoznék az a protestáns elhalt hitvese lelki üdveért, midőn ő maga a tisztító hely létezését is tagadja? Annál kevésbé fogja megtenni azt, hogy érte szent misét szolgáltatson vagy jó cselekedetet végezzen, midőn mind Ezeket fölöslegesnek mondja. Szerinte ha valaki hitben él és hal, az már ddvözíteni is fogja őt, bármily életű volt is s nincs szükség arra, hogy

¹⁾ Religio is nevelés 1846-ik évf.

az ember maga is munkálja önnön üdvösségét. Sajnálhatjuk az ily katolikust, aki elhagyatva, elfeledve, tapasztalni fogja, hogy akit ő annyira szeretett, akinek egészen átadta magát, akit legerősebb támaszának tartott, az most nem segít rajta.

A főtebbiekben vázolt veszedelmek, melyek a katolikus félnek hitére, lelki nyugalmára, örök üdvére oly könnyen bekövetkeznek, kétszeres valószínűség szerint fenyegetnek akkor, midőn a kath. fél nem egyedül lakik protestáns házastársával, hanem az esküvő után oly helyre költözik, ahol csupa protestáns rokonokkal kell együttlaknia. Mennyivel nehezebb ily körülmények közt a harcz önmagára is, meggyermekre is! Mily könnyen fog itt menni, hogy minden gyermek a protestáns vallásban neveltessék. Mert hisz a protestánsok, daczára annak, hogy hitük szerint minden keresztény vallás üdvözíthet, azért a törvények palástja alatt buzgósággal iparkodnak számukat szaporítani. S tehet-e valamit a kath. anya? Maga sincs talán kellőképen felvértezve hitét megvédelmezni, mennyivel valószínűbb tehát, hogy bukni fog oly körülmények közt, melyekben nincs, - aki őt felemelje. Szerette a veszedelmet, de be is teljesedik rajta, amit szent írás¹⁾ mond: Qui amat periculum, peribit in illó.

De lakjanak bár oly helyen, ahol jobban katolikusok között mozognak, kérdés, fölhalálják-e azt a boldogságot, melyet kerestek s így házasságuk megfelelt-e azon czélnak, hogy egymást teljesen boldogítsák?

Mindjárt befogjuk látni, hogy ilyenkor sem képesek az őszinte szeretetre, a zavartalan és állandó barátság megőrzésére s önmaguk kölcsönös megszentelésére. Egy nőnek viszonya ugyanis a házasságban az ő férjével oly benső, hogy mint a szent írás magát kifejezi, egy testet képeznek.²⁾ És pedig nem valami közönséges szerződés alapján, hantm isteni összeköttetés erejénél fogva. Ezen metonimikai kifejezés legjobban jellemzi a házastársak egymáshoz viszonyát. Mert ha egy testnek állítjuk őket, úgy bennök egy szív, egy akarat, kell, hogy uralkodjék.

Úgy de mindez csak olyanok közt történhetik, akik a hitben, mint az emberek gondolkozásmódjában a legkiválóbb tényezőben megegyeznek. Pedig a vegyes házasságban épen ez hiányzik. És így lehetetlen lesz az is, hogy beszédeikben, cselekedeteikben egymással ellenkezésbe ne

¹⁾ Tect. VI 27.

²⁾ Math. XIX. 5., 6.

jöjjenek, ami pedig csak az ellenszenvet, de semmi esetre sefti az egyetértést s az állandó békét fogja előmozdítani. Még a legjobb barátok közt is megtörténik, hogy közönyös dolgokban eltérő véleményben vannak, mennyivel inkább fordul ez elő azoknál, akik hitbéli köteleességük teljesítése körül nem táplálnak egyenlő igényeket. Az első keresztényekről azt olvassuk¹⁾, hogy *multitudinis credentium erat cor unum et anima una*, ez pedig csak azért történhetett, mert vallásban, hitbéli ténykedéseikben is egyek voltak. Mennyivel inkább alkalmazhatjuk azt a házastársakra, akik sokkal közelebbi viszonyban állanak egymással, semhogy a hit kérdése a béke fõntartásában náluk másodrendû dolognak volna tekinthetõ. Ha gondolkozásmódjukban szembeállítjuk a vegyes házasságban élõ házaspárt egymással a hitet illetõleg s ha csak nagyjából vizsgáljuk is hitbéli meggyõzõdésüket, úgy könnyen belátjuk, hogy õk nem képeznek alkalmas társaságot arra, hogy egy közösen megállapítandó boldogságra igényt tartassanak. Egy kath. nõ, ha e névre érdemes, megfogja kívánni, hogy protestáns férje ne nyilatkozzék sértõleg azon vallásról, melynek Ő hive, hogy ne gúnyolja azon egyház elveit s intézkedéseit, melyeket õ hisz és gyakorol. Viszont pedig a protestáns is megvárhatja, hogy a katolikus ne üzzön gúnyt azon tanításból, amelyre õt oktatták s a melynek õ meggyõzõdésébõl hive. És ezen ellentét még inkább kirí, ha a társakat vallási kötelemeik teljesítésében vesszük figyelembe. A kath. fél megakarja tartani egyházának ünnepeit, a protestáns azonban dolgozni akar; a kath. fél bõjtölni akar, a protestáns pedig húseledel után vágyódik; a kath. fél szent képeket akar a szobában elhelyezni, a protestáns pedig ha nem is ad talán egyenes tilalmat azoknak behozására, de bizonyosan észrevehetõleg kedvetlenül túri. A kath. fél idõnként a szentségekhez akar járulni, hogy erõt merítsen erkölcsi életére, a protestáns fél ezt kicsinyléssel, gúnyos megjegyzésekkel kísérni el nem mulasztja.

Magára a házasságra is oly nagy köztük a hittani fölfogás különbsége, hogy ebbõl kiindulva ép a prot. fél az, aki szabadabban éa.minden nagyobb tartózkodás nélkül fejezheti ki magát, mert hisz õ úgyszólván feltételelesen lép házasságra. Méltán kérdezi azért már szt. Ambrus²⁾: *quomodo potest congruere charitas, si disrepet fides?* Azt

¹ Ap. csel. II. 44 és IV. 82.

²⁾ Lib. de Ábrahám c. 9. Paraenesii ad Catholicos 1835. 158. old.

se mondja senki, hogy a béke kedvéért legjobb, ha az ily házaspár kerül minden oly társalgást, amely a vallásra vonatkozik s óvakodik oly feltűnően gyakorolni vallását, hogy ezáltal hitvesét lelkiismeretében megsértse. Hisz ilyet csak az mondhat, aki megakarja tiltani, hogy a házastársak vallásukat ne szeressék, becsüljék; aki a külső megelégedést a vallás gyakorlatok nyilvánosságának árán akarja megteremtteni. Az pedig a legnagyobb erőszak volna a lelkiismeretre, ha nem volna szabad olyanokról beszélni, amiről a család szívesen szokott társalogni. Az mozdítaná elő legjobban a hitvesi szeretet csökkenését, ha a vallás szeretetét gyengítjük. A hithű házastársban e két szeretet küzdeni fog egymásban, s ha csak a becsesebbet feláldozni nem akarja, lehetetlen, hogy az a szeretet öregbedjék s őriztessék meg benne, amely a boldog együttléletet van hivatva iöntartani. Egyik szeretetnek okvetetlenül buknia kell, s vájjon ki volna az, aki bármelyik esetben az ily házaspárt boldognak tudná mondani.¹⁾

Azt se mondja senki, hogy mindez csak feltevés, amelyet a gyakorlati életben sok konkrét eset megczáfol, midőn igen sok vegyes házasság létezik, melyben a felek igen jól kijönnek, sőt megelégedetten, boldogan élnek. Erre a felelet igen könnyű. Először is, midőn mi ez érveket hangsúlyozzuk, egy szóval sem állítjuk azt, hogy ezeknek minden esetben érvényük van, hanem csak azt a tagadhatatlan tényt konstatáljuk, hogy a vegyes házasságokban meg van a legközelebbi alkalom arra, hogy érvényesüljenek. Már pedig senki sem fogja állítani, hogy ily alkalomnak józan ember könnyen kiteheti magát, különösen oly dolokban, amely a kath. félre egész életre elhatározó. Másodszor: a világ boldognak mond oly házasságot is, amely épen nem az, különösen olyanokat, melyekben a baj orvosolhatlan, amelyekben tehát a panasz csak nagyobb keserűségre vezetne. Harmadszor: föltéve de meg nem engedve, hogy az ilyen házasságban élő katolikus semmi nyugtalanságot sem érez lelkében, midőn látja, hogy gyermekeinek legalább egy része a protestáns vallásban neveltetik, hogy házastársa hitbeli tévelyekben szenved; azért csak szánni tudjuk őt, s boldogságát nem irigyeljük. Aztán ne gondolja senki, hogy egy bizonyos modus vivendivel az ily házaspár akár csak saját személyükre is eleget tett a keresztény értelemben vett házasságnak, amilyenről jelen esetben szó

¹⁾ Georg. Fehér: *Rationei Ecclesius adversus matrimonia mixta Irrestricta*

van. Ha már az ő szövetségben¹⁾ a két fél egymás segítségére volt utalva és pedig nem csak a házi rend és a földi élethez szükséges dolgok megszerzésében; akkor mennyivel inkább kell, hogy keresztények házasságában a hitvesek ne csak ezek körül munkálkodjanak, hanem a lelkiek körül is. Egy jó keresztény, illetőleg katolikus házastárs előtt nem közönyös dolog hitvesének lelki élete sem ezen, annál kevésbé a túlvilágra vonatkozólag. Őt nemcsak a vak szenvedély fűzi hozzá, hanem azon nemes, szent kötelesség is, hogy annak mint kereszténynek életéről szóval és tetteleg gondoskodjék. Oly annyira egymásé lettek ők, hogy még a siron túl is egymásra akarnak maradni. Ki akarná tehát akadályozni azt, hogy a házastársak egymásnak boldogságát a földi és túlvilági életre nézve előmozdítsák? De vájjon segíthetik-e egymást az üdv útján azok, akiknek, hogy egymásnak keserűséget ne okozzanak, a vallási beszélgetéseket kerülniök kell? Vájjon élhetnek-e azok kölcsönösen szent életet, akik még abban sem egyeznek meg, hogy melyik az igazi út az örök üdv felé?

Bátran kimondhatjuk tehát, hogy a vegyes házasságban a kath. fél, ha protestáns házastársa által a legnagyobb földi dicsőségnek lett is részese, méltán félhet attól, hogy lelkének kárát vallja. A protestáns féltől pedig, legyen az különben iránta a leggyengédebb, — nem lehet azt megvárni, hogy olyanban nyújtson segédkezet, amelyben nem ért egyet hitvesével, hogy olyanokban oktassa, amelyről neki sincs fogalma, hogy olyanokra buzdítsa, amiket maga is fölöslegesnek tart. Legyen bár az ily házasság a világ előtt a legboldogabb, de az is bizonyos, hogy benne a házasfelek saját személyükre nem fogják elérni azt szent szellemi czélt, amely a házasulandó keresztények elé az által van kitűzve, a ki e viszonyt eredeti tisztaságába helyezte vissza.²⁾

*

Ha igaz, hogy a növekvő szeretet, amely kell, hogy minden házaspárnál meglegyen, mert csak így folyhatnak napjaik boldogan, csak Istennel s olyanok által ápolható, akik ugyanazon hitben élnek; ha igaz, hogy az áldozat, melyet úgy a férfi mint a nő hoz, midőn házasságra lépnek, ugyanazon vallás nélkül csakhamar unottá, keserűvé, nyűggé változik s igen gyakori esetben az elválásra késztet; akkor

¹⁾ Gen. n. Ia

²⁾ L. Math. XIX, 3.

igaz az is, hogy a nemes kötelesség, mely a házaspárokra mint szülőkre gyermekeik nevelését illetően háromlik, a lehető leghatározottabban gyümölcsöket fogja hozni, ha a szülők nem ugyanazon vallásban élnek s nem ugyanazon vallás igazgatja őket magukat is. Pedig a gyermeknevelés nagy és magaslatos feladat a házaspárra, mert mit ért nekik, ha itt a földön fényes állást foglaltak el, ha az örök üdvösségre nem nevelték őket. Igaz, hogy ez pusztán vallási motívumnak látszik, amely a vegyes házasságok megakadályozását célozza, de ne higgye senki, hogy ez nem hat ki a gyermekek polgári természetére s jellemére is.

Az egy a vallásban nevelt gyermek, ha szülőinek helyes nevelése által teljesen megedződik fogalmaiban, erkölcsi vonatkozású tetteiben, mint polgár is tud fogja szárnyalni azokat, akik hazulról nem hozzák magukkal azt az erkölcsi szilárdságot, melyre a polgári életben is oly nagy szükség van. Ha a vallás, mint minden egyéb alakító erő között a leghatalmasabb, a gyermeket a határozatlanságra, a kapkodásra szoktatja, akkor mit várhatunk ennek a társadalom hasznára fordítandó életképességétől? Azért midőn mi itt a gyermekek helyes vallási kiképzetésének lehetetlenségét a vegyes házasságok útján előadjuk, egyúttal polgári jóra is dolgozunk. Hogy pedig a jelzett szükséges s így köteles vallási nevelés a vegyes házasságokban nem történik, azt könnyen bebizonyítani.

A kath. egyház ugyanis arra levén rendeltetve, hogy isteni Alapítójának művét folytassa, a lehető legnagyobb gondossággal ápolja azt az intézményt, amely neki a hívőket van hivatva szolgáltatni.

Ehhez képest kötelességévé teszi a szülőknek, hogy gyermekeiket az Isten és műveinek igaz ismeretére, megbecsülésére oktassák, hogy törvényeinek megtartására szoktassák, hogy igazán erkölcsösökké képezzék.

Pedig az egyháznak ezen természetes kívánsága a vegyes házasságban nem nyer kifejezést, legalább nem oly terjedelemben, mint kellene s nem oly eredménnyel, mint óhajtandó volna.

Egy jó kath. családban a gyermekek nem hallanak oly kifejezéseket, melyek vallási érzelmüket sértenék; nem látnak oly példát, melyek rontanák bennök a gyengéd erkölcsi érzést sőt ellenkezőleg, a házi tűzhely körül a leggyengédebb vallási és ájtatossági

gyakorlatokhoz szoknak, melyek őket igazi derék vallásos önállóság-hoz szoktatják.

Mind ez azonban nincs meg és nem is lehet a vegyes házasságokban.

Legyen az atya protestáns, a kinek mint családfőnek feladata, a házi nevelést igazgatni, arra felügyelni, — vájjon várhatjuk-e tők, hogy a kath. vallási nevelést szorgalmazni fogja? A legtöbb esetben nem akadályozza, de akkor mi az eredmény?

Legyen az anya protestáns, a kinek a gyermekek vallási neveletésében oly nagy része van, a ki azokkal oly sokat foglalkozik, hogy az ő intései a késő korban is emlékezetben vannak, vájjon kívánható-e tőle, hogy gyermekeit katholice oktassa? hisz maga sem ismeri e vallást. Pedig bizonyos, hogy minden későbbi oktatás és nevelés különösen vallási tekintetben, alapos és eredmény teljes csak akkor lehet, ha a házi nevelés azt előkészítette. Lehetetlenség azt kívánni a protestáns szülőtől, hogy ő azon vallásban erősítse meg saját gyermekét, melyet nem tart igaznak, s az üdvösségre egyedül jónak. Ha ezt tenné, önmagát jellemtelenségről vádolhatná, a gyermekeket pedig még sem vinné annyira, hogy igazi katolikusokká váljanak. S vájjon ily esetben mitévő legyen a katolikus házaspár? Iparkodni fog a menyinyire képes, nyíltan vagy titokban, saját vallását a gyermekek stívébe csöpögtetni, de mindkét esetben nem a kellő eredménnyel. Ha ugyanis sérteni nem akar, óvakodnia kell minden olyan kifejezéstől, a mely házastársának lelkiismeretét sértené s akkor nem működhetik a szükséges crélylyel s bátor fellépéssel, a mely a gyermeknek imponálni szokott: ha pedig olyankor teszi ezt, mikor egyedül van velők, akkor ki van téve azon veszélynek, hogy a gyermekek a vett oktatásról alkalmilag nyilatkoznak, a mi ismét a házi béke és egyetértés rovására fog történni, mert a prot. fél esetleg fogja magát védelmezni s ez esetben minden kath. oktatás hiábavalóvá válik. Annál kevésbé lesz pedig sikere ily oktatásnak, ha a prot. fél alkalomadtán saját vallását csöpögteti a gyermekek stívébe s a kath. vallásról pedig kicsinyléssel szól. A legrosszabb eset pedig akkor áll be, ha a kath. fél meghal s a hátramaradt protestáns fél esetleg protestánszal kél házasságra.

Még szomorúbb képet tárnak fel elénk azon példák, melyeket a vegyes házasságból született gyermekek mindennap látnak. Pedig tudjuk, hogy mily kevésre megy az szóval, a ki példájával nem iga-

zolja állítását. Hiába hallja a gyermek az imáról a legszebb tanítást, hiába tanítják őt kath. értelemben a szt. mise mivoltára, hiába készítetik elő a szt. gyónásra és hiába vesződnek vele az iskolában a vallási kérdésekről, ha a szülői házban ezekről nemcsak hogy beszélni nem hall, hanem az ezek elhanyagolását igazoló szülők körében nevelkedik.

Ha a gyermekek látják, hogy a szülők mily tiszteletben tartják a kath. Anyaszentegyház törvényeit, ha életmódjukban és napi foglalatosságukban tapasztalják azt, hogy szüleik mennyire iparkodnak szellemében élni, akkor az ő fogékony stívük sokkal több haszonnal fog egykor gyümölcsozni, mint akármennyi tanítás mellett. Mindez azonban a vegyes házasságban nem történik. A gyermek közös imádságot nem hall; közös isteni tiszteletben nem vesz részt, közös ájtatossági gyakorlatokat nem végez. Valamint az ujoncz, ha gyakorlatban semmit sem mutatnak neki, nem fogja megtanulni a mesterséget, úgy a vegyes házasságból származó gyermekek sem tesznek szert gyakorlati kath. életrendre, ha nem volt, a ki ehhez szoktatta volna őket.¹⁾

Az megtörténhetik, hogy az ily szülők házas élete békésen foly le, de tagadjuk azt, hogy ez a gyermekek vallási nevelésére jótékony befolyással volna. A gyermekek ugyanis látván az ily szülőket, természetes következtetéssel arra az eredményre jutnak, hogy a két vallás nem épen ellentéte egymásnak, ha oly szépen megférnek egymás mellett. S ha egyszer ily gondolatok (ogamzanak meg a gyermekek lelkében, akkor veszve van minden lelkesedés és szeretet a vallás iránt és ennek helyét a vészthozó közönyösség foglalja el, melynek következménye az, hogy külsőleg ahhoz fognak ragaszkodni, a melyhez a törvény köti őket. Az ily gyermekek számára a vallás másodrendű dolog lesz, a melyet a külső körülmények kívánalmái szerint kész is megváltoztatni.

Még kevésbé gyakorolnak az ily szülők üdvös hatást, ha maguk közt is rosszul élnek.

Ily esetben a többi között a vallási különbség is szóba jön s lehetetlenség, hogy a gyermekek figyelmét ez elkerülje. Már most a szerint, amint egyik vagy másik vallását követik, pártállást foglalnak el a szülőkkel szemben és ez kihat nemcsak a személyre, hanem annak vallására is. Hogyne is említsük, hogy ily körülmények között a fiúi

¹⁾ L. Miért ellenzi az Anyaszentegyház a regyes házasságokat. Pozsony 1811.

tisztelet és engedelmisség mennyire meglazul, a szülői tekintély mennyire alászáll. Ily gyermek azután hasonló magaviseletet tanúsít későbbi életében más világi- és egyházi tekintéllyel széniben is. A testvérek között is el lesz vetve a viszálynak magva akkor, ha különböző vallási nevelésben részesülnek és ez egyes gyakorlati esetekben a szülők békéjének megrontására is ad alkalmat. „Domus divisa contra se, non stabit.“¹⁾ Különben is ne higgye egy szülő sem, hogy, ha egyszer iskolába küldi gyermekét, már ezzel eleget tett minden kötelességének. Ez legfeljebb áll a világi törvényt illetőleg, de nem a lelkiismeret követelményére, mert habár az iskola hasznos, sőt szükséges is, de nem elég eszköze a nevelésnek s különösen a vallási nevelésnek nem. Mert nem elég, hogy a fiú a templombajáráshoz szokjék, hogy a törvénytiszta időben a szentségekhez járuljon s az iskolában hallja, hogy az egyház törvényeit meg kell tartania, hanem szükséges az is, hogy odahaza a szülői körben ezen elméleti tanulmány a gyakorlatba átvitessék. Pedig mindez a vegyes házasságokban nem történik.

Sokat megújítanak az iskolák a vallási oktatásra vonatkozólag, de elégtelenek a vallási nevelésre, ha a szülők eljárása nem felel meg az iskolában hallottaknak.

Mindaz a mit a catecheta hosszú időn át épít, a szülő otthon egy nap alatt leronthatja, ha jótékony vallásos melegséggel nem ápolja az elhintett jó magot. Mennyivelinkább áll ez leginkább azon időre, a melykén a gyermekek az iskolából kikerülnek midőn valóban különös isteni kegyelemből történhetik csak az meg, hogy az ily házasságból származott gyermek olyanná fejlődjék a milyenné isteni Mesterünk szellemében kell. Ahol ez nincs meg, — a mint ezt vakmerően várni nem is lehet, — ott a szülőre a gyermek részéről csak az átok várhat.

Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy minden mesterség gyakorlat utján lesz megszerezve s tökéletesítve. Már pedig az igazi vallás erkölcsös élet, melyet az embereknek adni e földön elsősorban a szülők feladatát képezi, hogy lesz megszerezve egy vegyes házasságban, ahol ennek elsajátítása a dolog természetéhez mért komoly méltósággal s szent lelkesedéssel épen nem szorgalmaztatik. Ha a szülőknek úgyszólván mint világi tanítónak kell a gyermekek szeme előtt szerepelniök, hogy lássák azoknak jótetteit és követelésre buzduljanak, akkor, hogy remélhető ez a vegyes házasságban, melyben mint láttuk,

¹⁾ Math. XII, 25.

a szülők vallási dolgokban egyik a másiktól való félelmében alig mernek nyíltan működni. Azt mondhatná valaki, hogy miért nem lehetnének a gyermekek vallásosak, ha két, habár nem ugyanazon vallású, de jámbor lélek összekél. De erre az a válaszunk, hogy itt már maga kiindulás pontja helytelen, mert az oly katolikus, aki egyházának tilalma ellenére ily szoros, gyengéd, fölbonthatatlan, a hitnek és minden igazi ájtatosságnak veszedelmes viszonyra lép; már megmutatja, hogy nélküli vallása iránti köteles szeretetet s engedelmességet, melyet tehát gyermekeinek sem adhat.

3.

A vegyes házasság profanálja a keresztény házasság szentségi jellegét.

Ha egyéni veszedelem oly sok és oly közeli van a vegyes házasságokban; nem kevésbé állíthatjuk ezt magára a házassági viszonyra, a melyről tudjuk, hogy a keresztény vallás szerint nagy szentség Krisztusban és az egyházban (Ephéz. V. 32.). Az egyház tehát mint jegyes a legbensőbb összeköttetésben van alapítójával az Úr Jézussal, akinek lelke ereje és szelleme vezeti, fentartja és uralja. Hogy ez a viszony létrejöhesse, maga Krisztus, mint a szt. írás mondja, megszentelte azt.

Az így létrejött összeköttetés tehát a legszentebb a mi képzelhető. Már most, ha a házasság igaz kifejezője és jelképe akar lenni ezen benső viszonynak, nagyon természetes, hogy a feleknek is az igaz egyházhoz és hithez kell tartozniok, mert csak úgy lehetnek részesei az egyház Krisztustól nyert. kegyelmének. Ha azonban a vegyes házasságokat tekintjük, könnyen belátjuk, hogy ezek korántsem fejezik ki azt a tökéletes képet, a melynek kifejezésére hivatvák, hanem ellenkezőleg azt elrútítják, profanálják.

Hogy is volna ez alkalmas a szent viszony kifejezésére, midőn a felek közül az egyik nem él az igaz hitben és nem tartozik az egyházhoz, lelkiismeretét még a házasságkötés előtt sem igyekezett tisztába hozni, hanem mint Krisztus egyházának elveszett tagja telve bűnökkel és hiányokkal járul az oltár elé, hogy házasságot kössön.

Ha pedig tovább megyünk, látjuk, hogy a vegyes házasságok azt a kegyelmet, a mely a szentségek által elnyerhető, szintén a legnagyobb profanationak teszik ki.

A házasság ugyanis egyike azon szentségeknek, a melyeket Krisztus Urunk alapított a végre, hogy a feleknek megadassék a kegyelem önmaguk és gyermekeik körül felmerülő kötelességek könnyebb és nagyobb mérvű teljesítésére.

S mint mindegyiknél, úgy a házasságnál is megkívántatik, hogy a szentségnek felvevője ebbeli hittel és szándékkal járuljon az illető szentséghez, mert különben nem lehet annak részese.

Azt is tudjuk, hogy ez a kegyelem a házasságban nem a személyekre vonatkozik mint egyesekre, hanem a két személy által kötendő szövetségre, a házassági kötelékre, mert különben az özvegy nem igényelne új kegyelmet, ha másodszor köt házasságot s nem venné fel újra a szentséget, ha folytatná az első felvételnél nyert kegyelem élvezését. Kétségkívül sok kérdés merül itt fel a vegyes házasságra lépni akarók viszonyára vonatkozólag; de bármiként is álljon a dolog, azt nem lehet tagadni, hogy a szentség bizonyos csonkaság jellegét viseli magán, még azon esetben is, ha föltesszük, hogy a kath. fél tiszta lelkiismerettel venné fel.

Azt mondhatná valaki, hogy akkor miért tekinti a kath. Egyház a vegyes házasságokat is olyanoknak, melyeknek érvényéhez kétség sem fér, hiszen ezeket is felbonthatatlanoknak tartja s mint ilyeneket kezeli is.

De a ki ezen nehézséggel áll elő, elfeledi, hogy még egy más körülmény is fordul elő a vegyes házasságoknál, amely szintén kiváló figyelmet érdemel.

Az egyház kívánalma s utasítása folytán ugyanis a házassághoz mint szentséghez a *kegyelem* állapotában kell, hogy járuljunk, mert különben méltatlanok volnánk reá.

Már, hogy fogja az oly katolikus a ki vegyes házasságra akar lépni, megtisztíthatni lelkiismeretét a gyónás által, midőn a hasznos gyónáshoz nem elég csak a bűnöket elszámlálni, hanem szükséges, hogy ezeket meg is bánja és erős fogadást tegyen, hogy a bűnre vezető alkalmakat szándékosan nem fogja keresni. Vájjon állíthatjuk-e róla, hogy ilyenmű szándéka igaz, midőn a legnagyobb veszedelem felé erőszakosan tör, midőn nem hallgat a gyóntató atyának jóakaró

figyelmeztetésére, hanem ellenkezőleg egész életét eskü és szentségi pecsét mellett köti le visszavonhatlanul a sok és nagy bűnök forrásához.

Még nagyobb lehetetlenséggel állunk szemben, ha azon magas és eszményi összeköttetésre nézünk, a melybe a megszentelő malaszt által a keresztények jutottak, midőn a házasságot mint szentséget már meg kötötték. Szt. Pál, a ki pedig a kereszténység megalapítójának kiválasztott edénye volt, egy helyen azt írja, hogy a férj szeresse nejét, mint Krisztus szerette egyházát. (Éphez. V. 25.) Ez pedig feltételezi az abból eredő segítségnyújtásnak kötelmét is. Mert, ha Krisztus Urunk szeretete abban nyilvánul, hogy egyházát megszenteli, úgy akkor a házastársak szeretetének is, a mennyiben ezt tehetik, ebben kell leledznie.

Ez pedig a vegyes házasságban alig gondolható, mert a felek egymással homlokegyenest ellenkező hitcikkelyekből indulnak ki, más hitrendszernek vallói, más törvényeknek alárendeltjei és a mi e tekintetben a legfőbb, egészen más üdveszközöket használnak. Mi az egyikre nézve szent, üdvös vagy szükséges, addig a másik ugyanazt, mint felesleges és ártalmas czeremoniát elveti. Teljes lehetetlen, hogy a kölcsönös megszentelésre közreműködhessenek, ha nem ugyanazon erkölcsi törvények alatt állanak. Valóságos anachronismust képeznek együtt midőn épen abban, ami az embert legközelebről érinti, az ideiglenes és örök rendeltetés, eltérnek egymástól. Igaz, hogy a katolikus férfi nemkatolikus nejével szemben sokkal szabadabb, ha vallásgyakorlatait lelkiismeretesen végezni akarja, de ne higgye senki, hogy az ő lelki ereje legyőzhetetlen. Mily könnyen megtörténik vele, hogy neje iránti féktelen szeretete elvakítja őt, hódol szeszélyének s kedvéért kész lesz még hitéből is engedni. Hányszor történik, hogy a kath. fél előtt a hit, mint szent és tiszteletre méltó dolog szerepel s Örömet alkalmazkodnék hozzá, ha akath. neje hatalma nem tartaná őt fogva. S ha formális apostasiára nem is jut, de kell-e annál több, hogy vallásának legfőbb kötelmeit elhanyagolja, egyházát egyenlőnek tekinti más „felekezettel“, vagyis bensejében egészen szakít vallásával? Mily könnyű lesz az ilyennek a magyar „bölc“ törvény adta szabadalommal élni, ha esetleg új házasságra akar lépni. Amit pedig egy protestáns nő kath. férjével szemben csalárdsága által oly könnyen elérhet, azt a protestáns férfi kath. nejével, könnyen eléri komoly magatartásával, kétségkívül nagyobb testi és lelki erejével.¹⁾

¹⁾ Lásdi 8ama88a: id. „Votumát“ és Georg. Michael Wittmann: prinioipU catholica de matrimonüs oatholioorum oam altom parte protestaatioa cap. V-um.

Ezekben előadtuk főbb vonásokban azon okokat, amelyek a kath. egyházat arra indítják, hogy az illetén vegyes házasságokat kárhóztassa, elitélje mint olyanokat, melyek még a keresztény házasság jól értelmezett fogalmával is ellenkeznek, annál kevésbé képesítik a feleket arra, hogy önnön és gyermekeik üdvét úgy, mint azt a kath. egyház célozza, elérjék. Innét aztán megértheti mindenki, hogy a kath. egyház a vegyes házasságokat soha sem fogja helyeselni, annál kevésbé azoknak föltétlen kötését megengedni. Innen van, hogy *disciplinája*, melyet a házasságokkal szemben tanusít mindenütt tekintetbe vette a körülményeket. Ahol a katolikusok vallási élete a csekély számú akatholikussal szemben garantiát nyújtott arra, föltétlenül meg is tagadta az ily házassághoz szükséges engedélyt. Ahol pedig mint kifejezni szokás, haereses impune grassantur, kénytelen volt ugyan a közjó érdekében enyhébben eljárni, de annyira soha sem ment s nem is mehet soha, hogy a kath. fél hitét s a születendő gyermekek kizárólagos katolikus nevelését tőle telhetőleg ne biztosította volna. Az persze az egyházra nézve nem irányadó, hogy mit szólnak az ő általa kontemplált okokhoz azok akik ily házasságot aharnak kötni, s még kevésbé az, hogy vájjon az állam részéről támogatásban részesül-e vagy nem. C) egyszerűen kötelezi a katolikusot a maga hatáskörében az engedelmességre, tekintet nélkül arra, hogy az állam mint ilyen respektálja-e motívumait. S habár elmegy az engedékenység végső határáig ahol arra szükség van, de oly vegyes házasságokba soha sem fog belegyezni, melyekben akár a katolikus félnek hite, akár pedig a gyermekek katolikus neveltetése a lehetőség szerint nem biztosítatik. Azért valahányszor ily vegyes házasság van készülöben, mindig biztosítékokat követel a föntebbi értelemben. Nevezetesen:

1) ha az akatholikus fél Ígéretet nyújt az iránt, hogy a kath. félt vallásának gyakorlatában háborgatni nem fogja.

2) ha a születendő gyermekek katolikus vallásbani neveltetése nemre való tekintet nélkül kiköttetik.

3) ha a kath. fél megígéri, hogy minden igyekezettel oda fo# hatni, hogy akatholikus házastársát a katolikus vallásnak megnyerni iparkodik.

Sietünk azonban megjegyezni, hogy ezen biztosítékok a természeti s isteni törvény követelményei tulajdonképen, úgy annyira, hogy úgy a kath. plébános, aki ezek nélkül adna össze egy házaspárt, mint

a kath. fél halálos bünt követne el, mert míg a természetjog megköveteli minden katolikustól, hogy a bűn veszedelmének magát könnyelműen ki ne tegye, addig a katolikus plébánosnak nem szabad oly frigyot az egyház nevében jóváhagynia, még egyszerű jelenlétével sem, amelyből a kath. fél bűnös cselekményének helyességét következtethetné.

Sőt, ha meg vannak is adva az említett biztosítékok, a plébánosra nézve még akkor is fenn áll egy törvény, amely az Ő eljárásának irányt szab. A kath. egyháznak ugyanis van egy általános érvényű törvénye, amely az ily vegyes házasságokat megtiltja. És pedig: az említett biztosítékok nélkül föllétlenül, úgy annyira, hogy míg a természeti és isteni törvényen alapuló tilalom fönnáll, addig semmi szín alatt sem engedheti meg. Ha pedig ezek egyes esetekben megszűnnek, úgy a természetjog szerint megtörténhetik ugyan a házasság, de a kath. eg\ház, hogy minden visszaélésnek elejét vegye s hogy a vegyes házasságok iránti bizalmatlanságát kifejezze, még ezen esetekre nézve is fönn tartja magának a positiv jogot arra, hogy a házasság valóban létrejöhessen. Következésképp a kath. plébános ezen általános érvényű positiv tilalom alól adott dispensatio nélkül a vegyes házasságokat ki sem hirdetheti annál kevésbé működhetik közre annak megkötésében.

Ami már most a dispensatio módozatait illeti, erre nézve a következők szolgálnak irányadásul:

1) A dispensatiót, miután a törvény általános, tulajdonképen csak a legfőbb törvényhozó, a pápa adhatja. Azonban a közjog szerint az egyes püspökök is adhatnak dispensatiót.

2) A dispensatio csak akkor érvényes, ha úgy a kath. félre mint a gyermekekre nézve, el vannak hártva a természeti és isteni törvényben leledző s a föntebb előadott akadályok, amelyekhez a helyi s a személyi viszonyok szerint egyéb okok is kívántatnak, melyek a házasságot kívánatossá, esetleg szükségessé teszik.

3) A dispensatio nem csak a pusztá egyházi tilalomra (vetitum Ecclesiae) vonatkozik, hanem az összekelés módjára is.

A kath. egyház ugyanis a tridenti sz. zsinat XXIV. sess. Tametsi kezdetű kánonjában kimondotta, hogy a katolikusok házassága csak úgy érvényes, ha az illetékes kath. plébános és legalább két tanú előtt kötöttek meg. Ehhez képest tehát két eset következhetik be:

az egyik, ha a vegyes házasságok tilalma alól a dispensatio megtagadtatik, a másik, ha megadatik.

Az első esetben, midőn t. i. dispensatio, akár a természet törvényénél, akár más okoknál fogva megtagadtatik, akkor a kath. plébánosnak föltétlenül tiltva van a vegyes házasság megkötéséhez bármikép is hozzájárulni. És ha esetleg más a tridenti zsinat szerint nem illetékes fél előtt lenne az megkötve, é r v é n y t e l e n lenne.

Ha pedig megadatik, úgy a továbbiakra nézve mindenben alkalmazkodnia kell a püspök rendeletéhez.

Mínt hogy azonban a protestantismus nagy elterjedtsége óta úgyszólván egész Európában elterjedtek a vegyes házasságok, azért az egyház mint gondos anya, híveinek gyengeségével s az állami körülményekkel számot vet s az idők folyamán a mai napig elment az engedékenység végső határáig s ezekre nézve a természeti s isteni törvények jogainak *föltétlen* reklamálásával néhol dispensált a tridenti zsinat törvénye alól. Így dispensált mint fogjuk látni Magyarországon is. Tette pedig ezt azért, mert oly országban, ahol a katolikusok a protestánsokkal együtt laknak az ily vegyes házasságok száma mindinkább szaporodott s midőn az államok az újabb „liberális“ szellemtől áthatva megtagadták közreműködésüket az egyházi törvény érvényesíthetőségét illetőleg, az egyháznak gondoskodnia kellett módozatról, hogy az eltévedt katolikusoknak a megtérés lehetőségét megadja.

A tridenti zsinat törvénye alóli dispensatio által ugyanis az ily engedetlen katolikusok egyrésztől, ha csak valamely bontó akadály nem forog fenn, érvényes házasságot köthetnek, másrésztől megadatik nekik a lehetőség arra, hogy későbbi bánat esetén a bűnbánat és az oltári szentséghez járulhassanak.

Azonban ne higgye senki, hogy ezen dispensatio a tridenti zsinat törvénye alól rövid idő be került. Ellenkezőleg mint látni fogjuk Magyarországon is, a kath. egyház ha egyes esetekre adott is fölmentvényt, minden időben iparkodott törvényének föntartásával s az esketés körüli intézkedéseivel (az úgynevezett passiva assistentiával) oda hatni, hogy a hívek tartózkodjanak a vegyes házasságoztól.

Midőn pedig a megváltozott idők folytán az egyes államok belpolitikája s törvényei kényszerítőleg léptek fel, mint látni fogjuk nálunk is, csak akkor egyezett végre abba, hogy oly négyes házasságok is érvényeseknek tekintethessenek, melyek nem a kath. ple-

bános és két tanú, hanem a protestáns lelkipásztor előtt, vagy világi tisztviselők előtt vagy épen egészen titokban köttenek. Az állam hatáskörébe tartozott azután a maga részéről, a társadalmi szempontok szerint meghatározni közelebbről, hogy előtte a kimondott elv alapján mily vegyes házasságok érvényesek.

Lesz ugyan még szó róla bővebben, de már most is megjegyezhetjük, hogy egyházi szempontból a vegyes házasságok érvényére nézve az állami érvénnyel szemben, a vegyes házasságokat illetőleg eltérő motívumok forognak fenn. Kánonjogi szempontból ugyanis Magyarországon pl. nem azért tekintjük mi katolikusok a vegyes házasságokat érvényeseknek, mert protestáns lelkész előtt kötettek, — hiszen szerintünk ő ép oly világi ember, mint akár egy falusi jegyző, aki semmiféle egyházi renddel nem bír, hanem egyedül azért, mert XVI. Gergely dispensatiója szerint Magyarországon oly vegyes házasságok is érvényesek, melyek nem a tridenti zsinat törvénye szerint, hanem csak egyszerűen kellő számú tanúk előtt kötettek meg.

Államjogi szempontból persze a főnnálló positiv törvények irányadók az érvényességet illetőleg, de ez nem praekjudikál a szentszékeknek arra, hogy egy vegyes vallású párnak szükség esetében az állami törvényekkel ellenkező módon megkötött házasságát érvényesnek el ne ismerje, ha különben semmi akadály sem forog fenn, s elégséges számú tanú volt jelen.

Nem mulaszthatjuk itt röviden megemlékezni azon érvekről sem, melyekkel napjainkban a vegyes házasságoknak társadalmi szükségét vitatják anélkül, hogy ezekből a kath. vallásra valami kárt, vagy a szülőkre és gyermekekre nézve valami veszedelmet elismernének. Általánosságban azt szokták fölhozni, hogy a vegyes házasságok már csak azért is megengedhetők, mert végtére mindkét fél Krisztus tanítványának vallja magát, Benne hisz s a Benne vetett hit és bizalom által akar üdvözölni, s ha vannak is hitbeli eltérések a katolikus és a protestáns fél között, ezek nem gátolják egyiket sem a maga útján való haladásban. Erre azonban az a válaszuk, hogy épen mert közöttük nagy és lényeges eltérések vannak, azért lehetetlen, hogy a kath. egyház az ily házasságokat híveinek tanácsolja, vagy akár csak helyeslje is, vagy ha nincs oly nagy és lényeges különbség a két vallás között, kérdjük a közjó kedvéért, miért alkotott akkor a protestantismus külön „felekezetet“? Bizonyára azért, mert úgy vannak meg-

győződve, hogy köztünk s közöttük áthidalhatlan távolság létezik, amely az egyesülést a házasságban sem engedi meg. E távolságot képezik pedig hitünk anyagának forrásai s motívumai körül fennálló lényeges különbség. Mig ugyanis a katolikus a szt. íráson kivü! egy második forrást is ismer, melyből mint letétből hitének anyagát meríti; addig a protestáns kizárólag a szt. írást vallja illetékes forrásnak, melyből Krisztus vallását megismerhetjük. Mig a katolikus, Krisztus által hirdetett igazságnak mond egy tant, mert attól hallja, aki magától az isteni Mestertől nyert biztosítékot arra, hogy általa amennyből lehozott igazságok az egyházban épen megőriztessenek s hűen magyaráztassanak; addig a protestáns hisz valamit a Krisztus által hirdetett igazságokból, mert ő maga azt a szent írásban föllelte. s értelmi képzettségénél fogva annak oly jelentményt adott. Ki nem látná itt, hogy óriási különbség van köztünk s a protestánsok között? Mi hiszünk, mert az Istentől kinyilatkoztatott igazságokat az arra hivatott tekintély hirdeti, míg a protestáns hisz, mert subjectiv kutatása után rájött arra, hogy ez vagy az csakugyan kinyilatkoztatott igazság. Mi katolikusok egyetemlegesen is egy élő orgánumra tekintünk s tőle várjuk azt, hogy tájékozzon minket azok körül, amiket hinnünk kell; a protestánsoknál minden egyes ember úgyszólván külön sectát képez, aki egyéni képességéhez képest maga állítja össze a hit igazságait.

Lényeges különbség van tehát köztünk s közöttük, a mi hitünk s az ő hitük között, s habár e lényeges különbség daczára, a jövő életet illetőleg az egyénekre nem akarunk biztos következtetéseket vonni, annyit mindazáltal elmondhatunk, hogy e különbség mellett a földi életben nem lehet jó az a házasság, amely egy katolikus s egy protestáns közt köttetik.

A mai toleráns világban, midőn a „meggyőzések“ oly őszinte s biztos alapon nyugszanak s nem kevesebb tiszteletben részesülnek azt is fölszokták hozni, hogy üdvös hatásúak a vegyes házasságok s így kár azokat annyira elítélni, midőn a polgárok közti jóviszonynak, a közbékének oly hatalmas faktorát képezik. Igen ám, de türelmesség és türelmesség között nagy különbség létezik. A szülő és nevelő türelmes gyermekének személye iránt mert tudja, hogy bármit tegyen is abból angyal jó teremtést egyhamar nem képez, de annál jobban kikel hibáival szemben, melyek oly sokat levonnak a személy értékéből.

Gyengéden, szeretettel bánnak a gyermekkel, de csak azért, hogy a rosszat annál biztosabban ölhessék ki belőle. Így vagyunk a tolerantiával is. Igen mi is hirdetjük a türelmességet, de nagyon is megvágatjuk azt, ami iránt türelmet lehet s kell tanúsítanunk. Már hogy a kath. egyház elvi álláspontból türelmet gyakoroljon azon tanok iránt, melyeket hamisaknak ismer, az oly kívánság, melyet lehetetlenségnek fog mindenki vallani. Vagy, hogy ugyan ezen okból akár ajánlja hiveinek, akár csak helybe hagyja, hogy ezek, azon hamis tanok híveivel házasságot kössenek, az oly kívánság, mely ellenkezik minden természeti bölcselettel, annál inkább a positiv törvénnyel. Ha szükséges ismerjük mi is a türelmességet, de soha a hamis elvekkkel, hanem csak azon emberekkel szemben, akik azt vallják.

De kérdezzük, vajjon miféle szükség hajtja a katolikust, hogy legdrágább kincsét, hitét, lelki életét oly közeli veszélynek tegye ki? Megtörténhetik ugyan, hogy elvi álláspontját meg fogja tartani, de vajjon ha ezt teszi nem háramlik-e ebből visszavonás a házaspárra? Ha pedig a kath. házastárs enged hitének erősségéből, nem esik e végre a vészthozó közönyösségbe? Mindkét esetben vétkezik a szeretet ellen, amelylyel pedig tartozik ugyan házastársának is, de tartozik még inkább hitének. Megtörténhetik az is, hogy a kath. fél a házasság elején nem fog intoleráns lenni, sőt később, midőn a hitvesi szeretet csillapultával vallása iránti kötelemre nézve is buzgólkodik és szeretett házastársát igyekezni fog a kath. vallásnak megnyerni; de e tekintetben se ringassuk magunkat illusiokkal. A lélektan arra tanít bennünket, hogy a szeretet nem igen mérlegeli a hiányokat azokban, akit szeretünk, még a külsőségekben sem, annál kevésbbé a szellemieket s így a vallást illetőleg sem. Így azután nem az fog bekövetkezni, hogy a kath. eredményeket fog elérni a katolikus hitvesénél, hanem maga is mindinkább rabja lesz hevülő szerelmének s házastársának tévelyeit tűrni fogja, melyek nem is oly ártalmasak mint valamikor gondolta; végre pedig közönyös lesz saját hite iránt, mert azt fogja hinni, hogy minden „keresztény“ vallás egyformán jó. Nem is említve, hogy megfordítva az akatholikus fél annál is inkább közönyösségbe fog esni, mert szerinte az ember bármely vallásban üdvözülhet. Ki fog tehát fejlődni bennök egész teljében az a gyökér, amely őket a vegyes házasság megkötésére birta: a hitközöny gyökere, de megfogja egyúttal teremni a maga gyümölcseit is. £ gyümölcsök pedig nemcsak önma-

guknak s gyermekeiknek, hanem az egész rokonságnak ártani fognak, mert annál jobban fog közeledni ez is a szomorú eredményhez, mennél nagyobb közte s a „boldog“ házaspár közötti egyetértés s mennél kevésbé képesek határt vonni a megengedett türelem s a hitközöny között. Mindez pedig hova vezet vájjon? Talán bármelyik vallásnak előnyére, vagy az állam javára?

Aki ezt állítaná, annak először be kellene bizonyítani, hogy a hit közöny, s az ebből származó vallástalanság minden tekintélynek mint igazságtalan ígának megvetése, hasznára válik az egyeseknek, a családoknak vagy az államnak. S habár nem tételezzük fel, de mégis megtörténik, hogy a vegyes vallású házaspár viszálykodó életet folytat, vájjon ekkor is a tolerantia lesz a közjónak áldásos közvetítője?

Ha pedig valaki azzal állana elő, hogy a lelkiismereti szabadságot mindenkiiben tisztelni kell, ezt pedig a vegyes házasságok úgyszólván élőképekben mutatják; annak a következőket ajánljuk megfontolásra. Először is az embernek szabadsága, hogy bármit hihet; legföllebb fizikai lehet, de nem morális, ép úgy, mint az ember bir ugyan (fizikai) képességgel a rossz elkövetésére, de ez nem ad jözezimet neki arra, hogy azt lelkiismerete szerinti cselekedetnek tekinthesse. Hisz akkor a rablást a gyilkosságot sans géné „lelkiismeretből“ is el lehetne követni. Aki tehát egyszer az igazságot megismerte vagy legalább is megismerhette, arra nézve a vétkes mulasztáson alapuló „hit“ nem oly értékű, mint ahogy ezt a hitbeli meggyőződés védelmezői hirdetik. De tegyük fel, hogy a protestáns csakugyan meg van győződve, hitének igazságáról, kérdjük, vájjon ránk nézve az ezen hittel homlok egyenest ellenkező katolikus meggyőződés nem igazolja-e az egyház azon tanát, hogy a vegyes házasságok károsak? Avagy talán mindakét ellentétes „meggyőződés“ igaz? Ezt nem fogja állítani senki sem, ép azért ne vegye tehát rossz néven nekünk senki, ha teljes meggyőződésből, lelkiismeretünknek „teljes“ szabadságával azt hirdetjük, hogy a katolikus nézve egy más vallásuval kötött házasság a bűnnek forrása s így kárhozatos. Ha pedig valaki ennek a lelkiismereti szabadságnak *föltétlen* uralmat akarna biztosítani, akkor kérdjük miért üldözi az állam a mormonokat, a nihilistákat, socialistákat a politikai s egyéb bűnösöket, akik talán legtisztább „meggyőződésben“ vannak az iránt, hogy lelkiismeretesen cselekesznek?

Ebből pedig az a tanúság, hogy a katolikus fél, ha a katho-

líkus házastársának lelkiismereti meggyőződését annak tárgyára, a tevelyre vonatkozólag tisztelni akarja, úgy ezt csak ismét a nagymérvű hitbeli közönyösség által teheti, amelytől tehát ha a házasságban ment akar lenni, úgy vegyes házasságra nem szabad lépnie.

Egy más érv szokott felhozatni a vegyes házasságok mellett azon tapasztalatból merítve, hogy igen sok ily vegyes házasság van, melyekben a felek maguk is nyugodt, békés életet élnek, meg gyermekeiket is jól nevelik.

Erre nézve azonban jobbra megfeleltünk akkor, midőn a keresztény házasság célját tárgyaltuk, ép azért e helyütt csak annyit jegyeztünk meg, hogy igenis élhetnek ők „boldog“ házaseletet, de ezt a „boldogságot“ illetőleg is ellenkező meggyőződésben élünk. Ha valaki a boldog házaseletet csak abba helyezné, hogy a felek egymással egyetértenek, hogy minden nagyobb csapástól, anyagi gondoktól menten élhetnek s gyermekeiket neveltetik, az persze egyes esetekben „boldognak“ fogja mondhatni a vegyes házasságokat is, de ne higgye senki, hogy ez a boldogságnak már a netovábbja. A keresztény vallás szerint ugyanis a házasság csak akkor mondható igazán boldognak, ha a házastársak elérték benne azt a célt, melyet Isten rendelt: önmaguk s gyermekeik üdvösségét. Ehhez képest nemcsak külsőleg kell jól élniök, s gyermekeiket hasznos polgárokká képezniök, hanem kölcsönösen azon kell törekedniük, hogy mindnyájan elérjék azt a boldogságot is, mely az embernek végső célja. Igaz, hogy erre nézve a tisztán kath. házasságok sem nyújtanak garantiát, de még kevésbbé a vegyes házasságok, melyekben a felekről a szt. írással elmondhatjuk¹⁾: nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum et manifestabit consilia cordium.

Végre azt is mondhatná valaki, hogy ha a vegyes házasságok oly kárhözatra méltók, miért engedi meg tehát a kath. egyház egyáltalában, s miért áldja meg igen sok esetben? vagy miért nem akadályozza az állam az ily sok bajt hozó házasságokat? — Erre az a válaszuk, hogy az állam engedélye a katolikust még nem szabadítja fel a lelkiismeret szabadságára is. Tehát föltéve de meg nem engedve, hogy a vegyes házasságok az államnak semmi bajt sem okoznak, a katolikus még ezen esetben is kötve volna a lelkiismeret szava által, amely tiltja a vegyes, házasságokat. Pedig azt sem nehéz bebizonyítani,

¹⁾ L kor. IV. 5.

hogy az államnak is sok bajt okoznak s így rá nézve is az a kötelesség hárul, hogy ahol kezdődnek, mindjárt kezdetben ellenök foglaljon állást. Avagy ki nem tudná, hogy pl. Magyarországon a vegyes házasságok miatt százados harcok vivattak az országgyűlésen úgy mint azon kívül? ki nem tudná, hogy napjainkban is egymást érik az ezekkel foglalkozó törvények s rendeletek, melyek mind azt bizonyítják, hogy a vegyes házasságok szülte egyenetlenség a dolog természeténél fogva még sokáig kellemetlenségekre, elégedetlenségre fog alkalmat szolgáltatni hitfelekezeteknél úgy, mint a kormánynál? De ha mindez nem volna is, egy jó katolikus nagyon jól tudja, hogy az Isten nem az állam, hanem saját törvényei szerint fog felettünk Ítéletet hozni, következőleg a vegyes házasságra nézve is nem azt nézi, hogy megengedte e azt az állam vagy nem, hanem hogy tiltva volt e az általa. Ez utóbbit pedig ugyan senki sem tagadhatja. A következő fejezetben fogjuk látni, hogy a vegyes házasságok előbbeni tilalmát föl-találjuk már a szent írásban s a hagyományban is, amelynek alapján a kath. egyház úgy a zsinatokban, mint a pápák irataiban folyton hangoztatta tiltó szavát. És ha mindez nem volna is, egy hű katolikusra nézve, ha okosan akar házasodni, már a természeti törvény alapján kifejtettük érvek is elégségesek arra, hogy a vegyes házassá-goktól óvakodjék. S hogy mindezek daczára a kath. egyház nemcsak tűri, hanem egyes esetekben még meg is áldja őket, ez nem vall mel-lettük, hiszen ezt nem jó szívvel teszi, hanem egyszerűen bölcs alkalmazkodással az állami viszonyokhoz s anyai gondoskodásból híveinek emberi gyengeségei iránt. Ugyanazon magyarázat illik ide is, melyet Krisztus Urunk a zsidóknak adott, midőn ezek hivatkozva a szent írás szavaira: *quod Deus conjunxit, homo non separet*, meginterpellálták Őt a mózesi törvényt illetőleg. Mire ő azt felelte: „*Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxore vestras, ab initio autem non fuit sic,*¹⁾

De, mondják tovább a vegyes házasságok védői, ha a katolikus illetőleg háramlik is valami kár az egyházra a vegyes házasságokban, de nem kárpótolja-e ezt bőven az a könnyű lehetőség s gyakori tény, hogy az akatholikus katolikussá lesz? Vajha igaz volna! Annyi igaz, hogy a megtérés lehetősége meg van, de ennek megvalósulása remélhető-e azon katolikus mellett, aki már az által, hogy

¹⁾ Kath- XIX, 8*

vegyes házasságra lépett, elárulta, hogy vallását s így lelkének ügyeit kevesebbre becsüli mint egyéb földi dolgokat? vájjon szükség nélkül, bizonytalan remény fejében, szabad-e kitennünk magunkat a bizonyos veszélynek? vájjon remélheti-e az ily katolikus, hogy az Isten általa, aki az 6 akarata ellenére lépett házasságra, az akatholikusnak megfogja adni az őszinte megtérés kegyelmét? Az oly katolikus, aki maga is megveti az Isten kegyelmét, melylyel a veszedelmet kikerülhette volna, csak a legnagyobb elbizakodottsággal s vakmerőséggel hiheti, hogy ő az Istennek mintegy kiválasztott eszköze mások megtérítésében. Ellenkezőleg, nemcsak hogy nem remélhetjük, hogy a vegyes házasságok igaz híveinket szaporítják, hanem az ilyenből élő katolikusokról mondhatjuk el a szt. írással:¹⁾ *despexistis omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis, ego quoque in interitu vestro ridebo ex subsannabo, quum vobis id quod timebatis advenerit eo quod exosam habuerkis disciplinam et timorem Domini non susceperitis.* Az még mondana valamit, ha az ily katolikusok önmentségükre nagy szerelmüket hoznák fel, amely távol van minden rossz akarattól: de kérdezzük vájjon a szenvedély kimentí-e őket vétjük alól? S ha mégoly nagy is szerelme, amely elvakította vájjon nem lett volna-e módjában mindjárt az elején megfékezni? Ha az elfogultság s elvakító szerelem elégséges mentő okul szolgálhatna, úgy a bűnök alig érdemelnének büntetést, mert többé kevésbé menthetőek volnának e szóval: szerettem. Az is nyomós érvnek látszik, hogy igen sok katolikusnak nincs módjában katolikussal házasságra léphetni s így, hogy önfentartásáról gondoskodják kimenthető, ha vegyes házasságra is rá áll. De ezek is helytelenül okoskodnak, mert eltekintve attól, hogy az illetén anyagi kérdés csak a legkritkább esetben hajthatja a katolikust arra, hogy életéről gondoskodandó vegyes házasságra legyen kénytelen lépni, már maga a motívum nagyon lealacsonyító az illetőre. Nem is említve azt, amit tulajdonképen első helyen kellett volna említenünk, hogy t. i. egy vallásos lélek Istenben vetett bizalommal kész inkább a szegénység édes kenyerét enni, mint lelkiismeretét ily nagy bűnnel beszenyezni. Szem előtt tartja Krisztus Urunk vigasztaló szavait:²⁾ *mondom nektek: ne aggódjatok éltetekről mit egyetek, se testetekről, mibe öltözzetek. Nem több-e az élet az eledelnél és a test nem több-e az öltözetnél?*

¹⁾ PROT. I. 25. 26.

²⁾ Máthé VI. 25-30.

Tekintsétek az égi madarakat; ezek nem vetnek, nem aratnak, sem csűrökbe nem gyűjtenek; és a ti mennyei atyátok táplálja azokat. Nem vagytok e ti azoknál becsesebbek? Ha pedig a mezei füvet, mely ma vagyon és holnap kemenczébe vettetik, az Isten így ruházza, mennyivel inkább titeket kicsinyhitűek? Ne aggódjátok tehát, mondván, mit eszünk, vagy mit iszunk vagy mivel ruházkodunk? Mert mindezeket a pogányok keresik. Hisz tudja a ti atyátok, hogy mindezekre szükségtek vagyon. Keressétek azért először az Isten országát és az 6 igazságát, és ezek mind hozzá adatnak neklek.

Ezekben véltük leszámolhatni a vegyes házasságok mellett felhozott érvekről s aki az elmondottak felől elfogultatlanul gondolkodik, be fogja látni, mennyire okadatolt a kath. egyháznak azon elvi állás pontja, hogy a vegyes házasságok ellen kikeljen, azokat kárhóztassa, s amennyire tőle telik megakadályozza. Hogy pedig ezen a természeti törvényben gyökeredző tilalma a dolog érdemét tekintve kifejezést nyert már az ó-szövetségbrn, s nyilván az új szövetségben egészen napjainkig; azt a következő fejezet van hivatva föltüntetni.

II.

A vegyes házasságok a pozitív isteni, illetőleg egyházi törvény szerint

1.

A szent írás tilalma.

A pozitív érvek, melyek a vegyes házasságok tilalmára vonatkoznak, kétségkívül meggyőznek minden jóakarátú embert arról, hogy azon magatartás, melyet az egyház akár egyes részeiben, akár egyetemesen minden házassággal szemben, a mely kath. és nem katolikus között kötött, in specie pedig az általunk tárgyalt vegyes házasságokkal szemben tanúsított; mindig okadatolva volt, vagy a dolog természetéből, vagy a körülményekkel való lehető leszámolással.

Az egyház buzgó és hírneves tanítói minden időben iparkodtak nemcsak szóval odahatni, hogy az Apostoloktól átvett tan a maga épségében fentartassék és a hívek lelki üdvösségének főakadályai elháríttassanak, hanem irataikban is, ahol csak alkalmuk volt, a szent írás magyarázatában, vagy az idők viszonyainak megbírálásában, mindig óva intik a híveket az oly házasságoktól, melyekben az egyik fél az egyházon kívül áll.

Az első századokban, midőn a „vegyes“ házasságokat ostromlják nem oly értelemben vétetett ugyan a szó mint ma, mert csak keresztények és nem keresztényekre értetett, hisz az eretnekeket jobban kerülték, mint a pogányokat, a kik az igazságot még nem is ismerték; — de könnyű belátni, hogy ugyanazon hit-erkölcsi motívumok, melyek a keresztényt visszatartják a hitetlennel kötendő házasságtól, fokozottabb mértékben érvényesülnek akkor, midőn valaki eretnekkel akar házasságra lépni, aki makacsul tagadja a hitet, melyet ő vall.

Irataikban hivatkoznak az ó- és újszövetségi szt. írás egyes eseteire, a melyekből a hívek szeme elé tárják: mily oktalanság a hívőknek magát a hitetlennel egy ily felbonthatlan szövetségre és életközösségre kárhozhatni. Hivatkoznak az ó- és újszövetség egyes helyeire, hogy ezekből is feltüntessék azon házasságok kárhozatos voltát, mely más vallásúakkal és olyanokkal kötötték, kiknek egész erkölcsi világnézetük ellentétben áll egymással. Így a vízözönre, a mely büntetése volt azon szégyenletes házasságoknak, a melyeket a féktelen testi élet folytán elkorcsosult Seth ivadék Kain utódaival kötött. Szemünk elé állítják Ábrahám és Tóbiás példáját, a kik közül az első, midőn tapasztalta Ezsau gonoszságát. Jákob fiának meghagyta, hogy annak törzséből, a chananiták közül ne vegyen nőt magának; az utóbbi pedig az őt kísérő angyal tanácsára szintén csak saját törzséből házasodott. Ezen példákban azután levonják azon természetes következtetést is, mely szerint az ily „vegyes“ házasságokat csak oly emberek kötnek, a kikben a testi és világi élvezetek az irányadók s nem az elkölcsös szellem, mely egyedül teremthet állandó boldog viszonyt. Rámutatnak a bűnök sokaságára, a melyek ily házasságok megkötése által elkövetetnek, hogy az Isten kiváló büntetését is kiérdemelik; s ha ez már erkölcsi szempontból ily kárhozatos, mennyivel inkább fontos ennek elbírálása a hit szempontjából, a melyben oly hajlandók az emberek valamit fölöslegesnek tartani, ami szerintük az üdvösségre nem is szükséges.

Közelebbi adatot szolgáltat a kérdéshez Mózes törvénye, a ki az Exodus könyvének 3[^]-ik fejezetében közli az Úr abbeli parancsát, hogy a zsidók a bálványimádókkal házasságot ne kössenek „Nec uxorem de filiabus eorum accipies filiis tuis, ne postquam ipsac fornicatae fuerint, fornicari faciant et filios tuos in deos suos“. Ugyanezt ismétli az Úr a Deutor. 7. s József könyvének 23. fejeletében. Ezen helyekből mind az világlik ki, hogy a bálványimádókkal kötendő házasságok tilalmának alapja nem volt más, mint megóvni a zsidókat a hamis istenek imadásától. Mert, hogy mily veszedelmet rejtettek magukban a pogányokkal kötött házasságok, kitűnik a szt. írásnak más helyeiből, mely úgy egyesek mint az egész zsidó nemzet elpártolását az igaz Istentől, ezen tiltott házasságokból származtatja. Egyúttal azt is látjuk, hogy a megérdemelt büntetés soha sem maradt el. Így elég csak hivatkoznunk Sámson esetére, a ki Dalilával, a philisteus nővel szülei akarata ellenére házasságra lépett Salamonra, aki (Királyok k. III. 11.) szerint „megszerete sok idegen

asszonyt, kikkel házasságot kötni Isten által tiltva volt“, a mely példák már eléggé igazolják, hogy az Úr „megharaguvék Salamonra és Sámsonra“, mert a tilalom daczára pogány nyal kötöttek házasságot. Majd Salamon halála után Achab Izrael királyát említhetjük fel, kinek Jezabellel, az elvetemült pogány nővel kötött házassága oly sok veszedelmet hozott, nemcsak a családra, hanem a népre is.¹⁾

így sújtotta az Ur az egész népet a Birák K. 3. 86. 7. olvasható esetben, midőn t. i. a pogányokkal kötött házasságok már nagyon elharagodtak, s az igaz Isten tisztelete egészen elhanyagol tátott.

Hogy mi lett a büntetése a zsidóknál a pogányokkal könnyelműen kötött házasságoknak s egyáltalán az igaz Isten tisztelet elhanyagolásának, arról mindenki tudomást szerezhet, ha elolvassa a Királyok 4-ik könyvének 17. és 25-ik fejezeteit. Megtudjuk onnét, hogy úgy Izrael, mint Juda országa sanyarú fogságba hurczoltatott, hogy megbűnhődjék a hűtlenség miatt, melyet az Úr iránt tanúsított és érezze annak igazságos haragját. És be kell vallanunk, hogy a zsidók, kiállván a 70 esztendeig tartó fogságot, a visszaköltözés után szívesen hallgattak Esdrás főpápnak buzdító szavára, melyekben felhívja őket, hogy okulva a szerencsétlenségen, mindenki hagyja el a „vegyes“ házasságokat, melyeket idegenekkel kötött, hogy elháríttassék az Úr haragja, melyet ezen bűn által kiérdemeltek. (Esdras I. K. 9. 10. 13 í.) Ettől fogva csakugyan nyilvánvaló a zsidók elfordulása a pogányoktól úgy annyira, hogy a Machabaeusok idejében sokan már készek voltak életüket inkább feláldozni, semhogy a pogány isteneknek áldoztak volna.²⁾ A rómaiak uralma alatt már annyira mentek, hogy Flavius József szerint (lib. 18. c. 9.) egyenesen megkívánták, hogy ha valaki pogányt vesz házastársul, az a zsidó vallásra térjen át. Hogyan is túrték volna el a zsidók a pogánnyal kötött házasságot, midőn gyűlöltek mindent a mi nem zsidó volt; midőn a farizeusok példája nyilván mutatja, mennyire ragaszkodtak a mózesi törvények holt betűihez.

Már ezekből is láthatjuk, hogy a „vegyes“ házasságok kötése a zsidóknál is tiltott cselekmény volt s ha mindazonáltal a törvény ellenére ily házasságot kötött, az méltó büntetésben részesült. A közeli veszedelem rendesen megtermé gyümölcsét; a zsidó, a ki pogánnyal

¹⁾ Királyok Hl. k. XVI, XIX, XXII f. — Kir. YI. k. I, Vm, IX. f. — Panüipom, II k. XII—XX, XXII. f.

²⁾ J. iUehab, I. 65. 36.

házasságot kötött, rendesen a legnagyobb bűnbe esett, amivel Istent megbánthatta: az Isten tiszteletének elhanyagolásába. A zsidókat pedig mint kiváltságos vezetés alatt álló és az ígéret földére Chanaanba bevezetett népet, nem érthette nagyobb büntetés, mint hogy csúfosan leverve, elhurczoltassanak idegen országba, odahagyva szeretett hazájukat, nyomorult fogságban töltsenek 70 esztendőt, míg Cyros, Dárius és Artaxerxes meg nem szánták őket, vissza nem telepítették, s fel nem hatalmazták, hogy a jeruzsálemi templomot újra felépíthessék.

Ha már most a vegyes házasságok illetén tilalmát a mai korban kötött vegyes házasságokra (kathol. és nem kath. között) alkalmazni akarjuk, bizonyára megtehetjük ezt minden nehézség nélkül. daczára, hogy az ó-szövetségben csak pogány és zsidó közti házasságról van szó.

A különbség ugyanis, hogy a keresztény magát szintén Krisztus tanítványának mondja, csak hogy mindenben nem vallja azt a mit a katolikus; az utóbbira épen sokkal veszedelmesebb, mint maga a pogányság. Mert ha már az ó-szövetségben a zsidók elvakítva a szenvedély hevétől, készek voltak pogány nejeik kedvéért bálványokat imádni; mennyivel inkább közel van a romláshoz annak a katolikusnak hite, a ki nem szembeszökő hitetlennel, hanem csak eretnekek közt házasságot, kinek hite különösen a magára hagyott ész előtt nem oly szembeszökő képtelenség, nem oly visszataszító, sőt ellenkezőleg hízeleg neki azzal, hogy önmagának tanítójává, törvényhozójává teszi és csalogatja őt azon a testnek bizonyára nem kedvező kötelmek teljesítésétől, a melyeket a kath. egyház rá ró.

A legnagyobb veszedelem meg épen abban áll, hogy az amúgy is elvakított kath. könnyen arra a gondolatra jön, hogy a hit anyagának, terjedelmének nagyobb vagy kisebb volta nem is oly föltétlen kellék az üdvösséges életre vagy magára az üdvözülésre. Elfeleli az ilyen, hogy Krisztus egyik tana ép oly kötelező, mint a másik, hogy azok közt, az isteni tekintélyvel szemben, az emberi ész nincs feljogosítva kiválasztani a mi tetszik, hanem egyetemlegesen kötelezők azok úgy, a mint maga Krisztus hirdette és Egyháza által máig is hirdetteti.

De ha formálisan megmarad is az egyházban a vegyes házasságban élő katolikus, vajjon nem válik-e indifferenssé, lanyhává saját kikéinek valláserkölcsü életében s nem mutat-e tétlenséget, ha kath.

ügy felkarolásáról van szó? Bármennyire bírja is az értelmi igazságokat, melyek hitét sértetlenül megőrzik, vájjon szíve ép ily sértetlen marad-e? Salamon király elég bölcs volt, hogy elméjével belássa a bálványimádás utálatosságát s mégis mint a szt. írás mondja (kir. 3. k. 11. f.): „depravatum est cor ejus per mulieres, ut sequeretur deos alienos, nec erat cor ejus perfectum cum Dominó suo.“ Tehát hitét ő sem veszté el, nem hagyta ott a zsidóságot, csak elromlott a stíve. Ép ilyen az oly katolikus, aki hiszi mindazt, a mit Krisztus tanított de stíve nem a szerint érez, nem tökéletesen annak szellemében működik. — Jaj az ilyennek, mert ha Salamonnak megjövendölte az Úr, hogy: „elszakasztva elszakasztom országodat: (kir. 3. k. 11. f.) akkor végtelenül nagyobb kár éri a katolikust, a kit az Isten a földi büntetések után a mennyország elvesztésével fenyeget, azon országnak, melybe hogy bejuthasson, Krisztus maga jött le a földre, hogy megtanítsa az embereket a szükséges igazságokra és hátrahagyta Egyházát, hogy helyette és nevében vezérelje az emberiséget e mennyei Kanaan felé.

Ezekkel kapcsolatban nem hagyhatjuk érintetlenül azon vegyes házasságokat, melyek daczára, hogy zsidó és pogány között kötettek, azért egy szóval sem tétetik említés a rosszalásról és azért nem is eshetnek a föntebbi elbírálás alá. Ilyenek első sorban az egyiptomi József házassága Pharaó leányával és Esther házassága Ahasverus perzsa királylyal. Ezeknek, valamint már Mózes idejében megengedteknek látszó házasságoknak megértésére tudnunk kell azt, hogy Mózes az idegen néppel kötött házasságokat nem föltétlenül tiltotta meg.

Azon szavai ugyanis, melyet Deutor. 23. 7. olvashatók: ne utáld meg az idumaeust, mert atyádfia, sem az aegyptomit mert jövevény voltál az ő földén; a kik tőlük születnek harmad-izen menjenek az Úr gyülekezetébe; arra vallanak, hogy ő e két népet kivette a tilalom alól, továbbá hogy ugyanazon könyv 21. fejezetében fölhatalmazza a zsidókat, „hogy az ellenség közül nővel, ha az nem kananeus házasságot köthetnek, csak ez nyírja le haját s messe le körmeit“, ismét azt bizonyítják, hogy ha köthettek is a zsidók idegen nemzetű (tehát vallású) nővel házasságot, de nem minden föltétel teljesítése nélkül, a melyet az idegen vallásunak teljesíteni kellett. (Esdr. 9. f.)

Ezzel kapcsolatban tudjuk meg érteni azt is, hogy később a Királyok 3. k. 3. fej. -ben. Salamon királynak az egyiptomi Fáraó leányával kötött házassága nincs megróva.

gok czímen ma tilt, azt nem vonja kétségbe senki, de erre nem is volt szükség, mert sokkal élénkebb volt a keresztények hite, sem hogy ilyen lépést tettek volna. Mindazonáltal, tekintve azt a szellemet* melyet alkalomadtán irataikból lehelnek, midőn ervélyes szavakkal és érvekkel hatnak a hívekre, hogy kerüljenek a hithagyokkal minden összeköttetést; nem kételkedhetik senki azon igazság felett sem, hogy a katolikus, a mint most nevezzük magunkat és a nem kath. vagyis az érvényesen megkeresztelt, de téves hitűek közti házasságokat minden erejükből igyekeztek volna megakadályozni.

Ha mégis akadtak szerzők, akik az újszövetségi szt. írásban a vegyes házasságoknak, ha nem is egyenesen ajánló, de tűrhető értelemben véve helyeket találtak, úgy ez csak a helytelen értelmezés folytán érthető.

Alig érdemel említést azon helytelen magyarázat, a melyet a vegyes házasságok védői Máté ev. 19 f. 6 v. használnak. Ott ugyanis azt olvassuk, hogy: „Amit Isten egybekötött, ember el ne válassza.“ Mily helytelen okoskodás az, midőn valaki azt így magyarázza¹⁾: a mit tehát Isten az emberi szív nemes hajlamai és érzelmei alapján, elsősorban tehát a házasságban egyesített, azt semmiféle emberi hatalom ne válassza el egymástól, mert ez által Isten egyenes jóváhagyásának szegül ellene. — Mintha bizony esze ágába is volna valakinek két stív természet adta jogait lerontani, ha házasságra léptek úgy, a mint azt az Isten tanításának, hit- és erkölcsi elveinek szemmeltartása magával hozza.

De azt mondani, hogy féktelen választása van az embernek stívviszonyt kezdeni bárkivel, a nélkül, hogy akár az igaz hitre, akár az erkölcsi életre tekintsen s ezt az Isten szintén helyeselni, jóváhagyni fogja: nem egyéb mint nevetséges rabbulisztika. Egészen úgy hangzik, mint midőn víg társaságban, dorbézolás közepette valaki a zsoltáros ezen szavait akarná helyeslő értelemben idézni: „mily jó és kellemes a társaknak együtt lakni.“²⁾

Könnyen belátja mindenki, hogy Máté evangélista idézett szavai nem is a kötendő, hanem a már érvényesen, helyes korlátok közt megkötött házasságokra vonatkozik, melyeknek felbonthatóságára valakit feljogosítani, Isten szava elleni vétek, — mint ez a nevezett fejezet öszszövegéből világosan ki is tűnik.

¹⁾ L. Besze János: Szózat a haladás barátaihoz. Budán 1841.

²⁾ Ps.m

Sokkal erősebbnek látszik az az érv, a melyet szt. Pál a korinthusiakhoz irt I. levelének 7. fejezetéből merítenek. Ebben ugyanis a 12 verstől a nemzetek apostola a következőket írja: „Azonban egyebeknek én mondom, nem az Úr! ha valamely atyánkfiának hitetlen felesége vagyon és ez kész vele lakni, el ne bocsássa azt; és ha valamely hívő asszonynak hitetlen férje vagyon és ez kész vele lakni, el ne hagyja férjét; mert a hitetlen férfiú megszenteltetik a hívő asszony által és a hitetlen asszony megszenteltetik a hívő férfiú által; különben a ti fiaitok tisztátalanok volnának, most pedig szentek. Hogy ha a hitetlen fél elválik menjen el, mert nincs kötelezve atyánk fia vagy a hívő asszony ily esetben, hanem békességre hivatott minket az Isten. Mert honnét tudod asszony, vájjon a férfiút nem üdvözítheted-e.“ — Ha valaki e szöveget az egész fejezetből kiszakítja, nem törődve az egész levél tartalmával, alkalmával s azon ezéllal, a melyre az apostol számított, akkor könnyen így okoskodhatik: ha az apostol elégséges okokból nem kárhoztatta azon házasságokat, melyben egy keresztény nem kereszténnyel él, mennyivel kevésbbé volna oka ellenezni ama vegyes házasságokat, a melyekben mindkét fél keresztény, habár az egyik katolikusnak a másik egyszerűen kereszténynek nevezi is magát.

De mily vakmerő visszaélés ez a szöveg magyarázat szabályai-val! Először csak általánosságban kérdezzük, vájjon ugyanazon Apostol a hitetlen pogány hitvest, aki előtt a keresztény vallás egészen ismeretlen volt, nem könnyebben remélhette-e megnyerhetni keresztény hitvese által, ha ez azáltal is, hogy az együttélést kívánta, már elégséges bizonyítékát adta annak, hogy nem idegenkedik a keresztény vallás felvételétől? Nem is említve a hasznot, mely így a gyermekekre hárult, a kik a megtért hitves buzgó és lelkes gondozása alá jutottak s így szintén a kereszténység sarjaivá lettek. Mig mindaz egész más elbírálás alá kell, hogy essek a mai vegyes házasságok eseteiben.

De még inkább kitűnik e szavakra való hivatkozásnak helytelensége, ha közelebről vizsgáljuk az egész levelet és in specie e fejezetet.

E levélben ugyanis szt. Pál felvilágosítást nyújt a korinthusi híveknek azon vitás kérdésekről, melyeknek fessegetésére akkor az ott keletkezett pártok adtak alkalmat. Nem csak az ó-szövetségi szertartások kötelező ereje, hanem egyéb kérdések is szóba hozattak.

A peres ügyek mikénti elintézése, a pogányok lakomáiban való részvétel, a házassági viszony tartama, mindmegannyi ok volt, hogy

szt. Pál legalább levélben keresse fel a jelentékeny város keresztény hiveit, hogy vitatkozásaiknak a szeretet törvényének szellemében, Isten adta felvilágosultságával, apostoli rendkívüli hatalmával és tekintélyével véget vessen.

A többi közt egy új s egészen a viszonyok által teremtett kérdést is tisztázni kellett. Többször előfordult ugyanis az az eset, hogy a pogányok közt megkötött házasságban az egyik fél keresztény lett. Nem volt kicsinyes kérdés tehát az, hogy ily esetekben mihez tartsa magát az ily újonnan megkeresztelt. Es sz. Pál ezt is elintézte ezen fejezetben. Szól pedig e tárgyról nem a 12 verstől, hanem már a 10-ikben is s hogyha tisztába akarunk jönni az ő kijelentésével, nekünk sem szabad azt figyelmen kívül hagyni. E két vers pedig a következő: „Azoknak pedig a kik házasságban vannak nem én parancsolom, hanem az Úr: hogy a feleség el ne váljék férjétől; hogyha elválik, ház nélkül maradjon vagy békéljen meg férjével. És a férfiú el ne bocsássa feleségét.“ A különbség a 10—11. vers és a 12—16. vers között csak az, hogy az első kettőben nem saját tekintélyére hivatkozik s hogy itt a keresztények házasságáról szól tisztán; míg a következő versekben önmagát állítja fel tekintélynek s nem is ugyanazokhoz beszél, hanem „egyebekhez“ is.

E két különbség azonban a dolog érdemére nézve nem is jöhet számításba, mert az első tekélyre való hivatkozással csak annyit akart mondani, hogy ő nem tevén új nyilatkozatot, hanem csak utalván isteni Mesterünk Math. 5. 32. Márk 10. 7. s Lukács ev. 16. 18. v.-ben olvasható tanítására, felesleges minden további magyarázat; míg utóbb a 12-ik versben magát állítván oda tekintélynek, azt akarta jelezni, hogy egy egészen újonnan fölmerült konkrét eset a positiv intézkedést neki kell pótolni. Hogy pedig ő erre illetékes volt, már csak abból is bizonyos, mert az apostolok mint az Úr Jézus kiválasztott tanítványai hivatva voltak, hogy a Szentlélek felvilágosítása mellett Mesterük nevében, hirdessék a szeretet vallását és intézzenek el egyes dolgokat azon szellemben, a mely Krisztus Urunk egész tanát áthatja, mint ugyanaton fejezet végén mondja: „Puto autem, quod et ego Spiritum Dei habeam.“ Ami pedig a másodikat illeti, erre nézve is elmondhatjuk, hogy a hivatkozott versekben a tárgy egész más oldalról van szó, mint a hogy ezt a vegyes házasságok védői érvényesíteni törekszenek. — Midőn ugyanis ők azt, érvül vélik felhozhatni

azon általános értelemben, Hogy szabadon legyen megengedve a kath. és az eretnekek közti házassodhatás, ugyanakkor elfeledik, hogy itt az apostol nem a megkötendő, hanem már tényleg megkötött házasságokról beszél és ítél azon esetre, ha két pogány házastárs közül az egyik keresztény lesz. Ez esetben tehát nem a házassági akadályról s még kevésbé a házasság megkötése előtti körülményről, hanem oly intézkedésről van szó, a mely egy, a házasság megkötése után gyakran előforduló körülmény okozta nehézségnek megoldását célozza. Az értelmezést illetőleg lehet ugyan vita tárgya e szó: *discedere* elhagyni; mert a szónak bővebb, vagy szűkebb értelme szerint vagy a teljes szétválás, vagy csak a különélés érthető; de ez nem tartozván tárgyunkhoz, nem is képezheti további fejtegetésünk tárgyát. Sokkal közelebből érdekelnek minket azon okok, a melyek szt. Pált arra birták, hogy ilyen esetekben megengedhetőnek jelenti ki az együtt maradást. Ezek a 14. és 15. versben vannak előadva, de értelmükre nézve már nem egyeznek meg a szent Iratok magyarázóival. Szt. Jeromos és Anzelm *sanctificare* 'αγιαζειν' jelentésére vonatkozólag meg-egyeznek azon véleményben, hogy e szó annyit jelent mint valakit a kereszténységnek megnyerni legalább is annyira, hogy ez ne idegenkedjék e vallástól. Már pedig az a pogány, a ki keresztény házastársával a házaseletet folytatni akarja, az már megérdemli, hogy a keresztény őt önkényüleg el ne hagyja, hanem iparkodjék, hogy az ilyennek lelkében máris előnyösen működő isteni kegyelmet felhasználva, őt egészen megnyerje vele a kereszténységet felvétesse. Fokozódik még az érdek az ily házasságból született gyermekekre nézve. Ezek ugyanis a szülők együttmaradása esetén mennyivel jobb irányban neveltetnek a buzgó kath. fél által, mennyivel könnyebben lesznek a kereszténységnek megnyerhetőek, egy szóval szintén megszentelhetőek; míg ha szétválának a gyermekek egészben vagy részben a bálványimádásnak, a hamis istenek kultuszának áldozatai lesznek. Szt. Pál apostolnak e leveléből tehát két dolog világos: hogy ő nem tanácsolja és még kevésbé parancsolja, hogy egy keresztény és egy pogány házasságra lépjenek, hanem csak megengedi, hogy a feltett esetben ilyenek a már előbb érvényesen megkötött házasságot folytassák. Midőn pedig ezt teszi észszerűen cselekszik, mert a két rossz közül a kisebbet választja, sokkal nagyobb s bizonyosabb lévén a veszély úgy a pogány félre, mint a vele tartó gyermekekre nézve ha szétválának, mintha óhajtván a további együtt-

élést a keresztény őt el nem taszítja. Másodszor világos szt. Pál leveleiből az, hogy ő akkor, midőn az illetén együttélést megengedi épen-séggel nem akarja azt vitatni, hogy egy keresztény és pogány közti házasság érvényes-e vagy nem, még kevésbbé akarja ezen házasságokat előnyösnek föltüntetni; hanem csak a keresztény szeretet alapján tűrhetőnek deklarálja azt, hogy egy keresztény az ő pogány házastársát el ne hagyja, ha ez vele tovább is együtt élni kíván.

Hogy pedig ilyen értelemben veendőek szt. Pál apostolnak ezen szavai; kétségtelenné teszik ezt más helyütt olvasható nyilatkozatai. így mindjárt ugyanazon levél, ugyanazon 7-ik fejezetében a 39. versben, miután a szüzességi állapotnak a házasságnál tökéletesebb voltát fejtegeti, a nélkül, hogy a házaseletnek akár szükségességét, akár méltóságát kétségbe vonná, így szól: „az asszony kötve van a törvényhez, a meddig férje él; hogyha férje meghal felszabadul; menjen férjhez a kihez akar, csak hogy az Úrban.“ Hogy szt. Pálnak ezen szavai a keresztényeket illetik arról senki sem kctelkedhtik, mert az apostol csakis ezeknek lelki ügyeit gondozta; hanem hogy épen az „Úrban“ szónak értelme kizárólag a keresztényekre értendő-e, az már nem általános vélemény az exegeták között. Sokkal valószínűbb azoknak véleménye, a kik ezt úgy értelmezik, hogy az ily özvegy arra köteleztetik, hogy ismét csak kereszténnyel lépjen házasságra, mert „in Dominó“ szt. Pálnál másutt is annyit jelent, mint keresztény. Így e fej. 22 versében azt mondja: „qui enim in Dominó vocatus est servus, libertus est Domini“ — vagy a galatákhöz irt levelének 3, 27 vben: „quieunque in Chto baptisati estis Chtum induistis.“ így értelmezi ezt Tertulián is midőn azt írja: „In Dominó debet nubere h. c. non ethnico, sed fratri.“ (De monogámia 7. c.) Ez esetben természetesen egyenes parancsunk van szt. Pálnál arra nézve, hogy a katolikusok más vallásuakkal házasságot ne kössenek.

Ha azonban e szavaknak értelme úgy vétetik, mint a hogy a német theologusok némelyike¹⁾ veszi, mintha szt. Pál csak annyit akarna mondani, hogy „in Dominó“ vagyis az Úrnak akarata, tanítása szerint, a ki a többnejüséget épugy elítéli, mint a tetszés szerinti szétválasztást, akkor mindenesetre egész más kérdésben képez egyenes érvet.

1) L. Horárik: Die Ebe im Geiste Christi, n. die gem. Eheo. Tflbing, 1848; Christ, Fried. T, Ammon; Die gemishten Eben etc. Dresden und Leipzig, 1889.

Ez az értelmezés azonban nagyon erőltetett. Mert ha szt. Pál itt nem akart volna valami újat mondani, akkor ép úgy tett volna, mint a 10. és 11-ik versben, a hol egyenesen az Úr szavaira hivatkozik, aki¹⁾ a jelzett tanról már elég világosan nyilatkozott.

Hihetné-e valaki azt, hogy ugyanazon apostol, aki az Ephezu-siakhoz irt levelének 5. fej .-ben a keresztények házasságát úgy tünteti fel, mint jelképét azon szent, belső, egy és felbonthatatlan szövetségnek, a mely az Úr Jézus és az ő Egyháza között létezik, hogy mondom, ugyanazon apostol itt megengedje egy kereszténynek egy pogánnyal való egybekelését, ha különben a monogamiára tekintettel van is? Vagy talán az ily házasság épúgy képviselné a jelzett viszonyt, mintha mindketten keresztények volnának? Bizonyára ugyanazon apostol, a ki óva inti a keresztényeket minden a pogányokkal való bizalmasabb érintkezéstől, meg kevésbbé akarhatta, hogy ezek házasságot kössenek egymás között.

Feltéve tehát, de meg nem engedve, hogy az „in Dominó“ szavaknak az „Úr tanítása,“ az Úr szelleme „szerint“ értelmet kell is adni, akkor is nem a többnejűség, vagy a tetszés szerinti szétválásnak elejét akarja venni, a melyeket már az Úr Jézus maga megtiltott, hanem közvetve ismét csak azt parancsolja, hogy a keresztény csak kereszténnyel lépjen házasságra, akivel egyedül van biztosítva úgy a házasság egységét, mint fölbonthalanságát illetőleg.

Bizonyára nincs senki, a ki feltételezné szt. Pálról, hogy a keresztény félt is, meg a házasságot is kitenné a legnagyobb szerencsétlenségnek s profanálásnak, midőn jól tudta, hogy a pogány az ő saját törvénye szerint elhagyhatja keresztény házastársát és hogy az olyannal kötött házasság épen nem felel meg az Úr Jézus s Egyháza közti viszonyoknak.

Tehát „in Dominó“ az Úr akarata, szelleme, értelmezés mellett sem jelenthet egyebet, minthogy a keresztény csak olyannal kössön házasságot, a kivel szentségre lép, a kivel való viszonya jelképe lesz a nagy titoknak; a mi pedig csakis kereszténnyel lehetséges.

Más szóval, ha el is fogadjuk, hogy e helyen a többnejűség s az önkényes elválás a keresztény házastársak között tiltatik, azért közvetve mégis csak arra bírja a keresztényeket, hogy kereszténnyel lépjenek házasságra, mert vájjon melyik közülök lehetett volna biztos, hogy

¹⁾ Xath. 19.1. kor. VII. 8.

pogány hitvese mást nem vesz maga mellé s hogy Őt, ha eszébe jut, el nem hagyja? Ezt csak is kereszténytől remélheti s így még ily értelmezéssel is szent Pál ezen szavai „in Dominó“, a keresztények egymásközti házasságaira érteimezendők. Tehát már szent Pál is föltűnted, hogy mily nagy a jogegyenlőtlenség a „vegyes“ házasságokban.

Hasonló értelemben nyilatkozik szent Pál a korinthusiakhoz írt levelében¹⁾ a hol mint lelkük üdvének fáradhatatlan munkálója a következőket írja: „nolite jugum ducere cum infidelibus.“ „Ne vonjatok egy igát a hitetlenekkel, mert mi köze van az igazságnak a hamissággal, vagy mi egyesülése a világosságnak a sötétséggel; vagy micsoda egyesége lehet Krisztusnak Beliallah vagy micsoda része a hívőnek a hitetlennel; mikép egyez meg Isten temploma a bálványokkal. Mert ti az élő Istennek temploma vagytok, a mint Isten mondja: „hogy Ő bennök lakom és közöttük járok és Istenök leszek és ők az én népem lesznek. Annakokáért menjetek ki közülök és váljatok ki, úgy mond az Úr és tisztátalant ne illessetek és én hozzám fogadlak titeket és atyátok leszek és ti fiaim és leányaim lesztek, úgy mond a Mindenható Úr.“

Ezen szavaknak lényeges részét képezi e kifejezés: „jugum ducere cum infidelibus.“ Ha itt a szöveg magyarázók azon részéhez csatlakozunk, a kik²⁾ ezt egyenesen a házasságra értik, akkor nekünk katolikusoknak ismét közvetlen parancsunk van szent Páltól arra, hogy más vallásuakkal ne kössünk házasságot; ha pedig a másik félnek véleményét vesszük alapul, hogy t. i. csak a pogányokkal való minden közelebbi érintkezés tiltatik, akkor is közvetve ugyanazon értelemezés jutunk. Mert vajjon van-e bensőbb, közelebbi érintkezés egy férfi és egy nő között mint a házasságban? — Ha tehát szent Pál már általában tiltja a keresztényeknek a pogányokkal való szövetkezést, akkor kétségekívül ezt elsősorban a házasságra kell érteni.

Az okokat, melyek alapján az apostol a keresztényeket óvja, felesleges is bővebben fejtegetni, hisz első olvasásra megérti mindenki, mily alapos a tilalom, a mely kimondatott. Avagy miként is férhetne össze az igazság, melyet az Úr Jézus hirdetett a hamissággal, a mely a hit kérdéseiben a gyarló emberi ész találmánya; miként is élhetnének együtt olyanok, a kik közül az egyiknek Krisztus képezi világos-

¹⁾ EL Kor. VI, 14.

²⁾ L. Vogt: Commentar. in Erang et s. Pauli epist, ed. Dániel Chr, Riet. Mogau tina 1790

ságát, míg a másik a sötét, a tudatlan pogány vallási ismeretek közt botorkál; miként lehetnének békességben azok, akik közül az egyik Krisztust ismeri el Istenének: a másik Belialt? Mit remélhetnek az olyanok, a kik közül az egyik odaadó hive az isteni Mesternek, a másik makacsul ellene mond egyes tanainak; vagy hogyan értsenek azok egyet, a kik közül az egyik Krisztust hordja stívében, a másik bálványok tiszteletében mutatja lelkének vallását? Méltán zárja be szt. Pál az ő okadatolását azon felhívással, hogy kerüljék a hitetleneket, mint a kiknek társasága megfosztja őket az Úr atyai szeretetétől.

Ily erélyes nyilatkozatokat tesz szt. Pál, hogy megóvja a keresztényeket a hitetlenek társaságától. És ki nem látná be, hogy mindazon tilalmak, a melyek az első keresztényeknek a hitlenekkel való közelebbi érintkezését akarják meggátolni; fokozottabb mérvben erve nyesek a katolikusokra nézve az eretnekekkel szemben. Manap, midőn a hívek vallás-erkölcsi élete távol áll az első keresztények buzgóságától, midőn az általános vallástalanság és erkölcstelenség amúgy is lép-ten nyomon rontja a gyengéd hitéletet, kétszeres kötelessége minden katolikusnak, hogy házasságot ne kössön olyannal, a kinek egész vallásrendszere Krisztus igaz tanításából nem a szakadatlan egyházi hagyomány, hanem önesze után van összeállítva, a ki nem ismer el más tekintélyt, mint fölvilágosodott értelmét, a mely csak az „igazat“ diktálhatja.

Napjainkban kiválóan szükséges minden katolikusnak, hogy szeme előtt tartsa szt. Pálnak szavait: „az eretnek embert kerüljed, tudván, hogy az ilyen elfordult és vétkezik, tulajdon értelmével kár-hoztatván magát. (Tit. III. 10, 11.) Ha már Titusnak, a püspöknek szükséges volt, hogy társaságukat kerülje, mennyivel inkább áll ez a mai hívekre, akik a hit dolgában annyira járatlanok, hogy az első nagyhangú támadás előtt már nem tudnak megállani. Az oly katolikus, aki protestánszal házasságra lép, vétkezik Isten ellen, aki azt tiltja; vétkezik saját belátása ellen, saját gyermekei lelkiüdvössége ellen; vétkezik egyháza ellen, amely elítéli; továbbá profanálja a szentséget, olyannal házassodván, a ki nem is tagja az egyháznak.

Igaz, hogy a vegyes házasságok védelmezői szeretik felhozni, hogy a szt. Iratok csak a pogányokkal való közelebbi érintkezést és úgy a házasságot is tiltják, de azokat nem lehet egy rangba helyezni, azokkal, a kik szintén Krisztusba helyezik összes hitüket. Ez azonban

csalóka egy érv. Különböztetjük mi azt, hogy az eretnekekre nézve nem volnának parancsaink maguktól az apostoloktól. Maga szt. Pál és szt. János később ismételve hangoztatják azon érveiket a „hamis tanítók^{4*} ellen, a miket a pogányokra nézve már előbb fölhoztak. — Midőn pedig ezt teszik, csak isteni Mestereink példáját követik, aki (Math. 18, 17.) legelőször buzdította hiveit arra, hogy a ki az egyházat hallani nem akarja vagyis akarattal ellene szegül a legfőbb egyházi tekintélynek, legyen neked mint a pogány és a vámos.

Szt János apostol áradó szerettől lelkesítve azt írja második levelében: „Ha ki hozzátok jön s e tudományt (az általa hirdetett tant a tiszta kereszténységet) nem hozza magával, ne fogadjátok be házatokba s ne is köszönjétek neki.“ Mit mondana ma, ha látná, hogy a katolikusok gondtalanul odavetik lelki ügyüket és csak az anyagiak körül szorgoskodván, könnyelműen kötik meg a házasságot olyanokkal is, a kik hitéletükre a legnagyobb veszedelmet hozzák. És ezzel befejezzük a szt. írási helyeknek bővebbi fejtegetését, mert már az eddigiekből is meggyőződhattunk annak igazságáról, hogy az apostolok mindent elkövettek, hogy a keresztényeket távol tartsák a hitetlenektől, következésképp, hogy az ő tanításuk szellemében minden, csak az nem állítható, hogy a pogányokkal való házasság kötést megengedték, vagy csak helyeselték volna is.

Ami pedig éppen az eretnekekre vonatkozó nyilatkozataikat közelebről illeti, hasonlólag elmondhadjuk, hogy mindent óhajtottak csak azt nem, hogy a hívek velők házasságot kössenek. Hogy éppen az azokkal köthető házasságokról nem beszélnek, az ne hozzon minket zavarba, mert ha egyszer tisztában vagyunk azzal, hogy a vélekedtek ők az eretnekekről s a híveknek hozzájuk való viszonyát illetőleg; egyúttal arra is megkaptuk a feleletet, hogy megengedték-e a velők való házasságot vagy nem. Pedig erre nézve oly világos kitételeik vannak, hogy alig hibázunk, ha azt állítjuk, hogy az apostolok jobban óvták a keresztényeket az egyháztól elpártoltaktól, mint a pogányoktól. Ugyanazon szt. Pál, aki¹⁾ a pogányokról úgy vélekedik, hogy nem kell őket elítélni; aki a velők való lakomákat megengedi; egyúttal teljes lelkéből elítéli azokat, „akik egyszer már megvilágosítottak.“ Meleg szavakkal hívja föl²⁾ a keresztényeket, hogy vigyázzanak azokra,

¹⁾ Láad: L kor. V. 12; X. 27. Hebr. VI 4-8; X. 25—31.

²⁾ L. Rom. XVI, 17 18; 2 Thess. ni 14; 2 Tim. II, 16, 18; m 5.

kik visszavonásokat s botránkozásokat támasztanak azon tudomány ellen, melyet ők tanultak s kerüljék őket, mert az ilyenek édes beszédekkel s hízelgésekkel elámítják az ártatlanok stíveit. Egyébként, hogy is beszélhetek volna másképp az apostolok, mint Krisztus szellemében, aki pedig ¹⁾ még őket is intette, midőn azt mondotta nekik: attendite a falsis prophetis, qui #eniunt ad vos in vestimentis ovium, intrisecus autem sünt lupi rapaces. Mire is intették volna a hiveket az eretnekekkel szemben másra, mint amire Krisztus: „si quis ecclesiam non audierit sit tibi sicut ethnicus et publicanus.“ Miként is vélekedtek volna másképp a vegyes házasságról, mint annak teljes elítélésével s kárhöz-tatásával, midőn szt. Pál²⁾ a korinthusi híveknek még azt is megtiltotta, hogy oly „atyánkfiaával“ (tehát hívővel) egyenek, aki az általa elsorolt bűnökben szenved.

Végül, hogy megfelelünk azon ellenvetésre: miként van az, hogy a kath. egyház a szt. írás ily világosan kifejezett értelme ellenére a vegyes házasságokat eltűri, sőt érvényeseknek ismeri el, míg a nem keresztényekkel szemben a cultus disparitást mint bontó akadályt fönn tartja; idézzük Perghold Pál következő akadatolását⁸⁾: „etsi partium, matrimonium inire volentium, diversitas religionis non alia, quam illa, quae a christiana est aliena, ut judaismus, gentilismus, videatur esse impedimentum matrimonium dirimens: si tamen textuum s. scripturac attendatur ratio, ipsum scilicet perversionis periculum, vetita profecto defendi possunt catholicis cum haereticis matrimonia. Non obstat, quod ut valida temporibus nostris habeantur talia matrimonia ex usu et consuetudine. Consuetudinem namque hanc iam ab ecclesia toleratam hominum induxit perversitas et infelicissimorum temporum nostrorum inevitabilis iam facta cum illis conversandi necessitas.“

2.

Az Egyház későbbi magatartása a vegyes házasságokkal szemben.

Azon szellem, mely tárgyunkra vonatkozólag a szt. Íráson végig vonul, többször, világosabban s hangsúlyozottabb alakban nyer

¹⁾ Máth. VII. 15; VIII, 17.

²⁾ I. kor. VII

³⁾ L. De mairimonio 2-ik k. 364. §. Budán 1763.

kifejezést a kereszténység történetében. Mindazon tényezők, melyek az egyházban a hívek lelki gondozásával foglalkoznak s már állásuknál fogva is, de kiváló szent életük s tudományok által is köztekin-télynek örvendettek, egy behangzóan nyilatkoznak a vegyes házassá-gokról. Eleinte természetesen, már a szükséghez képest is, vagy csak saját nevükben s általánosságban beszélnek, vagy hivatali ügykörükben intézkednek a vegyes házasságok körül, de később, midőn a hívek buzgalma alább hagyott, már erélyesebb s határozott nyilatkozatokkal s tanítással óvják őket az eretnekektől. Innen van, hogy az első századokban csak kevés szent atya vagy egyházi író beszél egyenesen az eretnekekkel kötött házasságról, hisz a nagy hitélet mellett szigorúan volt eltiltva a velők való érintkezés, úgy annyira, hogy oly szoros viszonyba, mint a házasság, nem is jutottak. Innen van, hogy midőn a fegyelem még csak lazuló félben volt, elégségesnek tartották csak saját hatáskörükben eljárni, de midőn mind nagyobb mér-veket öltött az eretnekekkel való közelebbi érintkezés, már arra is alapot nyertek, hogy zsinati határozatokat hozzanak. Altalánosságban pedig épen elmondhatjuk, hogy nincs egyetlen egy szent atya vagy író, aki művében, midőn alkalma van, ne hangsúlyozná a veszedelme-ket, amelyek az eretnekekkel való bensőbb összeköttetésből, s így első-sorban a házasságból a keresztényekre (értsd: katolikusokra) haram-iának. Hogy többen midőn általában irnak, a pogányokra gondolnak, azt szívesen megengedjük, de ez nemcsak hogy semmit nem von le a dolog érdeméből, sőt inkább fokozza az érvek erejét. Hisz ugyanők, a veszély nagyságát tekintve, egyhangúlag a szt. írás szellemével jobban féltik a híveket az eretnekektől mint a pogányoktól. „Nulla res sic exterminat bonum; mondja szt. Krizosztom,¹⁾ quemadmodum simulatúm bonum. Nam manifestum malum (amilyen a pogányság) quasi malum fugitur et cavetur; malum autem specie boni celatum (amilyen az eretnek tan) dum non cognoscitur nec cavetur: sed quasi bonum suscipitur et ideo conjunctum bono exterminat bonum.“ — Vagy szt. Ágoston:²⁾ appropinquant mecum, quia in multis erant mecum. Sed non omnino mecum, in haeresi non mecum. Yégre szt. Jeromost idéz-zük, aki ezt írja:³⁾ subtilis est haeresis et ideo simplices animae facile

¹⁾ L. Chr. hom. 19 operis imperf. in Mattfa, — Id Rire: Die Ene 271 old.

²⁾ S. August Enarr. in Ps. 54.

³⁾ Jib. afaenai Lnoiferitnot.

decipiatur. De van még egy másik ok is, amely miatt az egyház tanítói és törvényhozói oly féltékeny gondoskodással vigyáznak arra, hogy a hívek óvakodjanak az eretnekekkel való minden közelebbi viszonytól. A kath. egyház ugyanis meg lévén arról győződve, hogy tanaiban az égből lehozott igazságoknak egyedül ő az igazi hű letéteményese s azért, ha tudatában van is abbeli köteletségének, hogy az emberek személye iránt türelmcsséget kell, hogy gyakoroljon, de azt már nem teheti, hogy türelme közönynyé fajuljon bármi tekintetben is. Az az úgynevezett dogmatikai törclmesség pedig, amely szerint közönyös, vagy csak türelmes is lehetne az iránt, hogy valamely tan keresztény tan-e vagy nem, még épen oktalanság volna, mert ha csak egy pontra nézve térne is el Krisztusnak a szt. írás s a hagyomány által megvilágított értelmétől, már megszűnnék igaz egyház lenni. Nálunk nem történhetik az meg, hogy mindenki egyéni „szabad vizsgálódása“ alapján, az általános egyházzal szemben külön szektát képezhessen, mert szerintünk szt. Péter székében van fölállítva az a szószék, amelynek időszerinti birtokosa a római pápa egyedül illetékes arra, hogy az isteni mester biztosítása alapján, hit- és erkölcs dolgában proklamálja azt, hogy valamely tétel kinyilatkoztatott igazság-e vagy nem. Az ő, hogy úgy fejezzük ki magunkat, hivatalos (ex cathedra) deklaratíója tehát, nem azért feltétlen tekintélyű, mintha egyéni vizsgálódása alapján merített érvei előtt kellene meghajolnunk, hanem mert ő a jelzett kérdésekben a hitnek motívumául a feltétlen tekintélyű isteni ígéretre hivatkozik, amely biztosítja őt arra nézve, hogy hamisat nem fog a híveknek hitszabályul fölállítani. Ő tehát nem a „tudós“ Luther vagy Kálvin számába jön, akiknek „az igazság“ hirdetésén kívül más céljaik is voltak, hanem mint hivatott őre annak a vallásnak, melyet Krisztus tanított, arra, hogy az minden hamis tannal szemben megvédelmessék. És így senki se csodálkozzék azon, hogy az egyház Feje valahányszor holmi *avTot* lya-k jutnak felszínre s magukat állítván fel a legfőbb tekintélynek minden mást megvetnek; kizárja kebeléből, hogy ne legyen veszedelmére a többinek,

Már most kérdezzük, lehet-e nagyobb veszély az egyház tagjaira annál, midőn az eretnekekkel házasságra lépnek? Ha szt. János evangélista mint kiváló apostola a szeretet vallásának Cerinthussal még egy fedél alatt sem akart lenni; kérdezzük nem észszerű s helyes-e az

egyháznak azon mindenkor tapasztalható törekvése, hogy híveinek az eretnekekkel való házasságot tiltja? Mindazt amit a szt. atyák a zsinatok a mai napig a pápával élükön „de vitandis haereticis“ előírtak, elsősorban a házasságra kell. hogy alkalmazzuk, mert lehet-e bizalmasabb. közelebbi viszonya a katolikusnak az eretnekekkel, mintha vele házasságra lép? Ha az anya szép kötelességet teljesít, midőn gyermekeit minden veszélytől óvja, amely testi vagy lelki bajokat okozhatna nekik, mennyivel inkább teheti ezt általánosságban az egyház, midőn ő híveinek boldog földi életén kívül, elsősorban a földöntúli életet van. hivatva előmozdítani. Még mielőtt a szt. atyák nyilatkozataira mennénk át, két dolgról kell megemlékeznünk. Először hogy ők korukhoz képest, melyben éltek, vagy általában beszélnek s óvják a híveket a más vallásuakkal való közelebbi összeköttetéstől, vagy pedig egyenesen tiltakoznak az ellen, hogy a hívek más vallásuakkal házasságot kössenek. Mindenki természetesnek fogja találni, hogy a szűkséghez képest az előbbi értelemben többen nyilatkoznak. Másodsor, hogy midőn a „vegyes“ házasságok ellen írnak, azt többnyire tágabb értelemben veszik s nem mindig épen az eretnekekkel kötötteket kárhoztatják.¹⁾ Ez a körülmény azonban a dolog érdemén semmit sem változtat, mert mint IX. Pius⁸⁾, Franciaország püspökeihez irván, mondja: „iisdem fere legibus, quibus christianis interdixit (ecclesia) ne connubia inirent cum infidelibus, catholicos pariter a sacrilegis nuptiis cum haereticis contrahendis deterruit.“

Végül megjegyezzük, hogy mi célunkhoz képest nem tartjuk szükségesnek pusztá idézeteket fölhozni arra, hogy a „vegyes“ házasságokra vonatkozó pozitív tilalomra nézve kimerítő anyagot nyújtsunk. Megtették ezt: Duysseldorp,⁸⁾ Petra,⁴⁾ Kutschker,⁵⁾ Feije⁶⁾ az ő műveikben úgy a szt. atyákra, mint a zsinatokra s a pápákra vonatkozólag, Mi részünkről itt elégségesnek tartjuk az említett szerzők nyomán csak azon gondolkozás módot s gondoskodást föltüntetni, amely az egyházi törvényhozás minden faktoránál nap-

¹⁾ Lásd a 2. oldal jegyzetét.

2j Id. Rive: Die Ehe 272. oldal.

²⁾ Traetatas de matrimonio non inenndo oam hit, qui extra coelesiam sunt A.nt-
rerp. 16S6.

³⁾ Commentaria ad Const. apóst. Romae 1711.

⁴⁾ Die gemischten Éhen. Wien, 1888.

⁵⁾ Diiscrtatio canonica de matr, mixtis Loranii 1647*

jainkig nyilvánult, úgy az egész katolikus világra általában, mint annak egyes részeire különösen.

Ami a szt. atyákat és egyházi írókat illeti, első helyen mindjárt antiochiai szt. Ignác említhető fel, aki ad Philadelphios¹⁾ levelében figyelmezteti a híveket, hogy olyannal ne keveredjenek össze, aki más nézetben van mint ők, mert az nem Krisztusé s mert félő úgy vele együtt ők is tönkre mennek. Sőt ad Polycarpum ez. levelében egyenesen meghagyja, hogy senki a püspök jóváhagyása nélkül házasságot ne kössön.²⁾ Ez a szt. atya pedig a második század elején, tehát abban a korban élt, amelyből mint szt. János evangélista közvetlen tanítványa nagyon nyomós érvet szolgáltat arra nézve, miként kell magokat a híveknek tartaniok azokkal szemben, „akik más nézetben vannak.“

Egy másik kiváló alak a keresztény ó-kor harmadik századból, aki a „vegyes“ házasságokat elítéli, Tertullian. Ő ugyanis azon alkalomból, hogy felesége engedelmével a papi pályára lépett, két könyvet irt világban hagyott nevének. Ezek közül az elsőben szellemének egész erejével arra beszéli rá feleségét, hogy az ő, Tertullian halála után, ne menjen többé férjhez, hanem inkább kövesse szt. Pál tanácsát (1. kor. VII. 34.) és éljen egy özvegy tisztességes állapotában. A másodikban pedig az emberi gyengeségre való tekintettel arra igyekszik őt rá bírni, hogy ha már lesz is kedve újra férjhez menni, de pogányhoz semmi esetre se menjen. Ebbeli óhaját azután a legalapossabban okadatolja is. Hogy Tertullian később maga is eretnek lett, az most minket épen nem hozhat zavarba, mert midőn e könyveket irta korrekt hívő volt, hiszen mint montanista semmi esetre sem engedte volna meg a második házasságot. Ami e könyvet illeti,⁸⁾ Tertullian egész kifakadással támadja meg azokat, akik „ne in nubendo quidem disciplinae meminisse voluerunt ut in Dominó potissimum nubarent.“ E szavakban tehát Tertullian már egy, az ő korában létezett egyházi fegyelemre hivatkozik, amely szerint ha valaki nem követi is szt. Pál tanácsát, de arra köteleztetik, hogy „az Úrban menjen férjhez.“ Ebbeli kijelentését azután a szt. írásból vett közvetett s közvetlenül bizonyító erővel bíró helyek felsorolásával győzi be. Először

¹⁾ 8. Ignai Ep. ad Philad. u. 3. Si quis in aliena tententia ambulat, Ue non est Christi. . . Cum ejusmodi ne oommiscamlni, ne eum illis pereatis quamvis páter Bit filivs, fráter, domeiticus.

²⁾ L. Ignat. Ep. ad Polycarp. n. 5 id. Rite: Die Ehe 276. old.

³⁾ Ad nxorem 1. 2 id. KutieMnr 42 old,

is, bizonyára azon tapasztalatból indulva ki, hogy már korábban is voltak olyanok, akik szt. Pálnak általunk ismert helyét félre magyarázták, megczáfolja azt a véleményt, mely szerint e hely alapján egy keresztény pogánynyal is köthet házasságot. Azért mondja: *si quis uxorem habét infidelem non uxorem ducit infidelem*. Tertullian szerint tehát midőn az apostol azt írja: *unde scis mulier si virum salvum facies*; csakis a már előbb megkötött házasságokra gon* dolhatott, mert különben úgymond az apostol magának *mondana* ellen, midőn más helyen azt írja: az asszony, ha férje meghal, menjen férjhez akihez akar „*tantum in Dominó*“. Sőt Tertullian szerint is, maga a *tantum* szó s az egésznek kategorikus rövideggyel összeállított formája világosan jelzi, hogy a kereszténynek csak kereszténnyel szabad házasságra lépnie. Majd áttér annak magyarázatára, hogy miért nem kell a kereszténnyé lett félnek önkényöleg elhagynia pogány házastársát. Kifejti, hogy a természet rendje szerint megkötött házasság azért, mert az egyik fél keresztény lett, *eo ipso* még nem bontandó fel. Az által ugyanis, hogy közakarattal együtt maradnak, a keresztény fél nem veszíti el a kegyelem állapotát, mert hisz szt. Pál utasítását követi és mert általa még hitetlen társa is részesül az isteni kegyelem adta jótéteményekben. Mig ha egy keresztény mint ilyen, egy pogánynyal lép házasságra, akkor engedetlenséget tanúsít szt. Pál parancsa iránt, aki „*tantum in Dominó*“ szavaiban csak kereszténnyel engedi azt meg. Az első esetben tehát kötelességet teljesít s hivatással bir jóakarató hitvesével s gyermekeivel szemben, mig a másodikban bünt követ el, mert engedetlenkedik.

Azután fölhozza azon érveket, melyek a „vegyes“ házasságok ellen a dolog természetéből hozhatók föl. Mintha csak ma élne, oly élénken állítja szemünk elé a „vegyes“ házasság okozta negatív és pozitív bajokat. Kifejti, hogy az ily házasságban nem érhető el annak keresztény célja; a felek igazán boldogok nem lehetnek; a keresztény (értsd: katolikus) lealacsonyítja magát; a keresztény nem teljesítheti szabadon és nyíltan legszentebb kötelességeit; sőt legszentebb kincsét, a hitet is veszélyezteti. *Haec cum ita sint, ivondja, fideles gentilium matrimonia ineuntas stupri reos esse constat et arcendos ab omni communicatione fraternitatis ex litteris apostoli dicentis cum ejus módi nec cibum sumendum.*

Hivatkozik azon szégyenletes körülményre is, hogy midőn a

szülők rang és vagyoni állapotukhoz képest házasítják gyermekeiket, ugyanakkor a vallási tekintetről megfélelkeznek, holott az ebbeli egyenlőtlenség nagyobb bajokat okoz, mintha a „fölsleges dolgokban“ különböznek.

Megjelöli azon okokat is, melyekből ezt magyarázza s erre nézve ugyanazon sarkalatos forrásokhoz jut, mint amelyeket mi már az első részben fölemlítettünk t. i. az indifferentismust s a földi dolgoknak nagyobbra becsülését az égienél. Végül azon érvre hivatkozik, hogy a kereszténynek már csak azért is óvakodnia kellene a „vegyes“ házasságtól, mert az ilyenek megkötésétől az egyház egészen távol tartja magát. Bezárja pedig az egész tanítást azon következtetéssel, hogy ha felesége mindezen okokat fontolóra veendi, úgy bizonyára nem fogja követni azon könnyelmű nők példáját, akik minden megfontolás nélkül készek bárkivel házasságra lépni.

Fölemlithetjük szt. Cypriánt, akt a harmadik század közepén Karthágó püspöke volt s aki, amint „de unitate Ecclesiae“ ez. könyvében megmutatta, mennyire szereti és védelmezi az egyházat, úgy Libri 3 Testimoniorum ez. munkájában s 5-ik Beszédében¹⁾, melyet a Decius alatt (249—521) elbukott keresztényekről (de lapsis) tartott, megérteti velünk azt is, mennyire kárhóztatta a „vegyes“ házasságokat. Részint egyes szentírási helyek felsorolásával, részint pedig a tárgy természetéből merített érvei alapján arra az eredményre jut, hogy „jungere cum infideiibus vinculum matrimonii, prostituere cum gentilibus membra Christi.“

Hasonlólag nyilatkozik kortársa a Gallienus császár alatt vértanúságot szenvedett Zénó veronai püspök is, aki egyik hátramaradt beszédjében ekként nyilatkozik: *noli esse sacrilega, noli esse proditrix legis. Profano cur nubas cum possis nubere christiano?* Az utolsó szt. atya, aki kizárólag a pogányokra van tekintettel szt. Jeromos a 4-ik századból. Ő ugyanis *contra Jovinianum*²⁾ ez. munkájában erősen kikel azon keresztény anyák ellen, akik pogányhoz adják leányaikat. *„Vis discere quod christianae omnino non liceat ethnico nubere? Audi apostolum: tantum in Dominó i. e. christiano.*

A 4-ik század végén azonban már találkozzunk olyan szt. atyával is, aki világosan azon értelemben tiltja a vegyes házasságot, mely-

¹⁾ Id. Kutföhker 63. old.

²⁾ Id. Kutföhker 88. old.

ben azt most vesszük t. i. katolikus és eretnek között. — És ez szt. Ambrus milánói püspök, aki Virgil trienti püspökhöz intézett levelében s „de Ábrahám“¹⁾ ez. könyvében következőket mondja: Cum sancto sanctus eris et cum perverso per verteris. Si hoc in die, quanto magis in conjugio ubi una caro et unus spiritus est. Quomodo autem potest congruere charitas, ubi discrepat fides. Et ideo cave chitane gentili aut judaeo filiam tuam tradere. Cave inquam gentilem aut judaeam aut alienigenam h. e. haereticam et omnem alienam a fi de tua uxorem arcessas tibi. Ratio docet, sed amplius exempla commonent. Saepe illecebra muieris decepit etiam fortiores markos et a religione fecit discedere. Et ideo tu vei amori consule, vei errorem cave. Primum ergo in conjugio religio quaeritur.

Utoljára szt. Ágostont emiitjük fel az 4-ik századból, akiről tudjuk, hogy számtalan művében mily erővel sújtotta le az eretnekségeket s akiről már eleve is föltehetjük, hogy az azokkal való házasságnak is ellensége volt. De ha még volna valakinek kételye, úgy csak azon két levelet kell olvasnia, melyeket Bonifác grófhhoz intézett.“) Az elsőben dicséri a grófnak abbeli elhatározását, hogy az erényes élet könnyebb gyakorolhatásáért nőtlenségre szánta magát. A másodikban pedig, melyet akkor irt, midőn meghallotta, hogy Bonifác mégis megnősült, sajnálatát fejezi ki megváltoztatott elhatározása felett, de egyúttal hozzáteszi: „dolorem meum ex aliqua parte consolabatur, quod audivi te illám noluisse nisi prius catholica fuisset facta.“ Továbbá ugyancsak szt. Ágoston „de adulterinis conjugiiis“ ez. könyveiből van összeállítva Gratiannál (can. 9, § 6) ez a tétel: de conjugiiis quae sibi primitus copulantur: ne nubat foemina non suae religionis viro, vei ne vir talem ducat uxorem, id jubet Dominus, docet apostolus, utramque praecipit testamentum. De nem folytatjuk tovább az egyház atyákból meríthető adatokat, hisz az eddigiek is meggyőzhetnek minden jóakarátú embert arról, hogy miként vélekedett az egyházi főbb tekintély a más vallásuakkal való közelebbi érintkezésről általában s a velők kötött házasságról különösen.

*

*

¹⁾ Id. Feye munkájában.

²⁾ Id. Feije Kutschker m.

A negyedik századtól kezdve a vegyes házasságok egyes vidékeken az eretnekek elszaporodtával nagyobb mérvben szoktak köttetni, azért az egyházi törvényhozók már nem személyesen nyilatkoznak, hanem a szükséghez képest zsinati határozatokba is foglalják azt, amit eddig csak privát irataikban hirdettek. Mielőtt azonban a zsinatok intézkedéseit csak főbb vonalaiban is ismertetnénk, előre kell bocsátanunk néhány megjegyzést.

Először is, hogy a zsinati határozatok ugyanazon motívumokon nyugszanak, melyeket ezen határozatok alkotói, vagy elődjük hirdettek, de míg privátim csak erkölcsi eszközökkel harcolnak, addig a zsinatok már büntetéseket is állapítanak meg.

Másodszor: a zsinatok már egy új körülményről is tesznek említést t. i. a gyermeknevelésről. Ennek oka természetesen nem más, mint hogy a vegyes házasságok szaporodásával mind kevésbé lett megtartva azon előbbi általános szokás, mely szerint ha keresztény (értsd: kath.) kötött is nem katolikussal házasságot, de azon nem is kételkedett, hogy minden gyermek catholice fog neveltetni. Erre mutat már az is, hogy a szt. Atyák ezt nem is hangsúlyozzák s külön nem is sürgetik, pedig bizonyára még erélyesebben lépnek vala föl, ha e tekintetben nem tapasztaltak volna kielégítő eredményt.

Harmadszor: a zsinatok határozatai, jobbra már világosan a mai értelemben vett vegyes házasságokról beszélnek. Aminek oka abban keresendő, hogy egyrészt a keresztény vallás nagy Konstantin császár halálakor (337) már úgy szólván általánosan el volt terjedve, s másrészt, hogy épen az ő korában s azt követő századokban dúltak legjobban az eretnekek, akiktől tehát ha a pusztá hit szempontjából is eléggé óvták a híveket, akkor annál inkább a velők való házasságtól.

Negyedszer: a tridenti zsinatot követő zsinatok az azt megelőzőkhez hasonlítva semmi lényegesebb változtatást nem mondanak. A különbség köztük csak abban van, hogy a retormáczió után a részleges zsinatok száma a vegyes házasságok számának arányával tartván lépést, szintén nagyobb s hogy a tridenti zsinat után már nem annyira a büntetések vannak hivatva megakadályozni a vegyes házasságokat, hanem a tridenti zsinaton kimondott clandestinitás mint bontó akadály adja az illetékes plébános kezébe a fegyvert, melyei azt elháríthatja t. i. a kihirdetés, az assistentia vagy esetleg a dimissoriale megtagadása által.

Az első zsinat, amely a IV-ik században a vegyes házasságokat tiltja, az eivirai, (c. Iliberitanum). Határozza pedig a következőket:

c. 15: *propter copiam puellarum, gentilibus minimé in matrimonium dandae sünt virgines christianae, ne aetas in flore tumens in adulterio animae resolvatur.*

c. 16: *haereticis, si se transferre noluerint ad Ecclesiam catholicam, nec ipsis dandas esse catholicas puellas, sed neque judaeis neque haereticis dare piacüit, eo quod nulla possit esse societas cum infideli. Si concontra interdictum fecerint parentes, abstineri per quinquennium piacüit.*

c. 17: *si qui forte sacerdotibus idolorum filias suas junxerint piacüit nec in fine eis dandam esse communionem,*

Aki a kánonokat figyelemmel átolvassa, meggyőződik arról, hogy az egyház az eretnekeket, a hitre való veszélyt tekintve, egy rangba helyezte a pogányokkal. Hogy miért épen egyoldalulag nőknek tiltotta meg a pogányokkai házasságot, annak okát abban találjuk, mert tekintettel van a nők ingatag, gyenge természetére, akik tehát már csak azért is, mert többen vannak, könnyebben rávehetők a vegyes házasságra mint a férfiak. Hogy pedig azon szőlőkre, akik pogány papokhoz adják leányaikat, oly szigorú végzést hoznak, azt onnét érthetjük, mert ezek mint kiváltságos osztályú, nagy méltóságú s tiszteletben részesülő emberek, 1) még nagyobb csábító erőt gyakoroltak a keresztényekre, de egyúttal a lelkiekben bizonyosabb kárt is okoztak. S mily tartalmas kifejezést használ e zsinat, midőn az ó-szövetségi szólásmóddal²⁾ élve, *adulterium animae*-nek mondja a katolikus nő tettét, ha más vallásuval házasságot kötött. Valamint az ó-szövetségben a választott nép s az őt közvetlenül vezető Úr között oly szoros összeköttetés volt, hogy ha a pogány istenekhez pártolt, akkor már mintegy fornicatiót követett el; úgy a lelkiekben *adulteriumot* követ el azon keresztény, aki igaz hitétől engedi magát elcsábbíttatni. Egyúttal azt is látjuk, hogy az egyház, disciplinájának megállapításánál nem igen tesz különbséget az eretnekek s a pogányok között s okadatolásában: *quod nulla potest esse societas fideli cum infideli*, — föl-tünteti, hogy az a fogalom, melyet ő alkot a házasságról, csak úgy valósulhat meg, ha a hívő magával egy hitüvel köti azt meg.

¹⁾ L. Cicero: ad Atticum lib. 2 epist 24 és Tadtos lib. 12.

²⁾ Exod 84, 16; Bir. EL 17} VHI; 27, 38. — Paralip V 29.

A második zsinati határozat, amely a „vegyes“ házasságokra nézve intézkedik az arles-i (314). Ezen zsinatnak n-ik kánonja így szól: *de puellis fidelibus quae gentiibus junguntur, piacuit, ut aliquanto tempore a communione separentur.* — Igaz, hogy e kánon nem oly szigorú, mint az előbbi zsinaté, de a dolog érdeméhez ez is elég. Megértjük belőle, hogy kiközösített az olyan keresztény nő, aki pogányhoz ment férjhez. Ha pedig nem követett volna el nagy erkölcsi vétséget, úgy ily büntetésben nem részesült volna. Ép azért nagyon tévedne az, aki az ily házasságokra kiszabott büntetést oly értelemben venné mint az egyház első századaiban a másodszor házasságot kötő keresztényre rótt imákat és böjtöt. Egész más célja volt a zsinatoknak a „vegyes“ házasságok tilalmával s más a másodszor házasságokra kiszabott a büntetéssel. Eltekintve ugyanis attól, hogy ezek elvileg soha senki által sem lettek kárhóztatva, s eltekintve a büntetés minőségétől, már maga a büntetés motívuma elég, hogy meggyőződjünk, miszerint a két büntetés nem vehető egyértelműen. Míg a második házasságokra nézve tudnunk kell, hogy a kereszténység első idejében, midőn e válás a legszebb gyöngyeit tudta felmutatni egyes szentjeiben, a másodszori házasságot nem jó szemmel nézték, mert mindig bizonyos mértékletlenségnek tekintették, valahányszor valaki másodszor házasodott, s ehhez képest „ad compensationem intemperantiae“ bizonyos penitenciát kellett az illetőnek elvégezni; addig a vegyes házasságokat föltétlenül tiltották s kiközösítéssel sújtották azokat, akik a tilalom ellenére ilyent kötni merészeltek.

Továbbá vannak szerzők, akik már az első niceai általános zsinat (325) határozataiban is találnak intézkedést a vegyes házasságokra nézve, de ennek kánonjai a mi tárgyunkra vonatkozólag vita tárgyát képezvén, nem tartjuk szükségesnek a dolgot erőltetni, mikor annyi más kétségbevonhatlan bizonyosságunk van.

A IV-ik század közepe táján tartott laodicaei zsinat szintén tiltja a vegyes házasságokat. A 10-ik kánon kimondja: *non oportere eos, qui sünt ecclesiae indisserinatim suos filios haereticis matrimonio conjungere.* A 31-ik pedig: *quod non oportet cum omni haeretico matrimonium contrahere, vei dare filios aut filias sed magis accipere si se chtianos ítuuros profiteantur.* E zsinatnál a következőket kell megjegyeznünk. Először is, hogy azon kifejezés „qui sünt ecclesiae“ **Τῶς τῆς ἐκκλησίας** minden hívőre s nemcsak a papokra vonatkozik,

mert itt nem a hívek Vannak szembeállítva a papokkal, hanem ezek mindketten azokkal, akik az egyházon kívül állanak. Innét van, hogy a 10-ik kánont kiegészítő 31-ik kánon is általánosan beszél s állapítja meg, hogy ha az egyház szolgáljaival házasságra akarnak lépni, úgy előbb át kell térniök.

Másodszor hogy a 10-ik kánon „indiscriminativ“ (*ἀδιαφορίας*) s a 31-ik kánon „non oportet cum omni haeretico“ kifejezései nem azt jelentik, mintha az eretnekek közt tételnék különbség, hanem inkább, hogy a híveknek nem szabadon, hanem a 31-ik kánonban jelzett általános föltétel alatt engedtetik csak meg, hogy velök házasságot köthessenek. Harmadszor, hogy itt büntetés nincs kimondva, azon nem csodálkozhatunk, mert ezen zsinat, habár 60 kánont hozott, de egyben sem állapít meg büntetést, lévén főbb célja ép az ariusi viták alatt nem fegyelmi ügyekben, hanem elvi dolgokban nyilatkozni. Ezen zsinat határozatát átvette a 6-ik század elején Agdeban tartott francia zsinat is s ezt ismét a 7-ik század végén tartott tolosai spanyol zsinat, miután már előbb a 6-ik században tartott ilderai zsinaton kimondatott, hogy: catholicus, qui filios suos in haeresi baptizandos obtulerit, oblatio illius in ecclesia nullatenus recipiatur.

Hasonló szempontbói kell megítélnünk a 3-ik karthágói (397) zsinatot is, amely a 12-ik kánonban a papoknak megtiltja, hogy leányaikat ne adják pogányhoz, eretnekhez vagy szakadárhoz. Hogy itt kizárólag a papságról van szó, azt senki sem akarja tagadni, de ebből azt következtetni, hogy a vegyes házasságok a híveknek nem voltak megtiltva, hanem csak a papoknak; ez helytelen észjárásra mutatna. Eltekintve attól, hogy általános határozatok egész légiójával találkozunk, e zsinat speciális rendelete igen érthető. Ha egy pap vegyes házasságot kötött, ez sokkal nagyobb botrány volt, mintha egy közönséges hívő köti azt, ha mindjárt az a pap hitte is magáról, hogy ő, mint a hitben teljesen kiművelt, nem fog oly könnyen veszélybe jutni, tehát okadatolva volt, hogy a vakmerő bizalom ellenében nyilatkozzék. De még a régi zsinatoknak azon általános jellemvonása is van, hogy jellegüknél fogva nem kodifikáltak, hanem azon személyeket vagy kérdéseket, melyekről szó volt, világosan emütik. Ez pedig mint többi kánonjaiból kitűnik, kizárólag a papság ügyeivel foglalkozott s egyes visszaéléseket szüntetett meg. Végre pedig helyes következtetéssel ép az ellenkezőt következtethetjük a zsinat e

kánonjából. Ha t. i. a vegyes házasságok tilalmaztatnak a papokra nézve, habár ezek a hitben erőseknek vélik is magokat, mennyivel inkább áll ez a tilalom a hívekre, akik még ezen mentséggel sem állhatnak elő.

Az eddig emiített zsinatok mind részlegesek voltak, vagyis csak bizonyos egyházmegyékben elharapódzott vegyes házasságokat voltak hivatva megakadályozni. Midőn pedig később az eretnokségek elszaporodásával mindjobban terjedtek a vegyes házasságok is, akkor már okadatolttá vált, hogy általános zsinaton is kimondassék a tilalom. Így a kalcedoni (451) ökumenikus zsinat, miután Eutyches téves tanát elítélte, nehogy az egyház szolgálói, utánozva sok hithagyó társuknak példáját, akik az eretnekekkel léptek házasságra, szintén ily rossz példát adjanak, kimondotta a vegyes házasság tilalmát. A 15-ik sess. 14-ik kánonjában kimondja; „Quoniam in quibusdam provinciis concessum est lectoribus et psalmistis uxores ducere, statut s. synodus, non licere cuiquam ex his accipere sectae alterius uxorem.“

Tehát itt is a papságról van szó kizárólag, de a főntebb előadottak után fölösleges itt külön fejtegetni azt, hogy ebből nem azt lehet következtetni, hogy a híveknek szabad s csak a papoknak van eltiltva, hisz ezen zsinatnak fegyelmi intézkedései is kizárólag a papság ügyeivel foglalkoznak s azért a tilalom is ezekre vonatkozólag alkalmaslag hangsúlyoztatik. S ami az előbbi zsinatnál a megfordított következtetés által állott a részleges egyház híveire, az itt ugyanezen módon általánosságban alkalmazható minden hívőre azaz katolikusra.

A kath. egyház ezen erélyes nyilatkozatai s intézkedései a vallás különbségben élő felek esetleges házasságai ellen a 6-ik és 7-ik században mind nagyobb mértékben alkalmaztattak a zsidókra is. Eddig, mint láttuk, különösen csak az elvirai zsinat emlékezik meg róluk, míg a későbbi zsinatok kivátólag az eretnekekről beszélnek. És az igen könnyen érthető is. Hisz mindazon kánonok, melyek eltiltják a híveknek, hogy pogány nyal, vagy eretnekekkel házasságot kössenek, a dolog természetéből kifolyólag, vonatkoztak a zsidókra is. Hogy egyenesen nem lettek említve, annak okát abban találjuk, hogy a zsidókkal! házasság csak igen ritkán fordult elő s akkor is többnyire oly formán, hogy az eredetileg zsidó házaspárból valamelyik keresztény lett s ez élve szt. Pál engedelmével, (privilegium Paulinum) nem akarta fízt Onkényüfeg. elhagyni. Különben is a zsidók, az ó szövetségi törvé-

nyékhez híven, makacsul ragaszkodtak ősi hagyományaikhoz, melyekben a „vegyes“ házasságok tiltva vannak, s másrésről gyűlöltek minden keresztényt s ezek viszont minden zsidót kerültek, mint a világ Üdvöztőtjének gyilkosaitól leszármazó ivadékat. Ehhez járult még az, hogy a keresztény császárok, mint Konstanczius, Valentinián, Theodozius és Arkadius magok is az egyház szellemében intézkedtek s büntetéseket állapítottak meg azokra, akik zsidóval kelnének össze. S ha mégis fordultak elő egyes vidékek, ahol a zsidók engedtek orthodox gyűlöletükből s kereszténnyel házasságokat kötöttek, akkor az egyházi törvényhozás lépett bözbe, hogy a hívek ilyenén tisztességtelen viszonytól megóvassanak. Ily értelemben veendőek nyugaton az elvirai zsinatkánonjai is.

Midőn pedig századok múltával újra veszedelmesebb mérvet kezdett öltetni a zsidókkal házasságok száma, a zsinati tilalmakkal is mind gyakrabban találkozunk. Így a 6-ik és 7-ik században úgy Francia- mint Spanyolországban a legtöbb részleges zsinat kiválólag ily házasságokkal foglalkozik s hogy tilalmának annál nagyobb nyomtétot adjon, kimondotta azoknak érvénytelenségét is. Ezen zsinatokat részletesen ismertetni nem tartjuk szükségesnek, mert a mai egyházi fegyelem szerint a „vallás különbség“ (cultus disparitas) mint bontó akadály, új munkának képezheti tárgyát; míg mi csak az úgynevezett „vegyes“ házasságokkal foglalkozunk, melyek (ha különben a tridenti zsinatnak, a parochus assistentiájára vonatkozó intézkedésével valóban ellentétesen nem köttetnek) érvényeseknek ismertetnek el. Hogy pedig csak föl is emiitettük, az azért van, mert a kérdés időszerinti fejlődésén kívül főbb célunkat ezzel is elérjük, amennyiben ebből is meggyőződünk, hogy a kath. egyház a vallás egyenlőséget mindig megkívánta híveitől, ha házasságra akartak lépni, s hogy töle telhetőleg minden időben visszatartotta híveit, ha olyannal akartak összekelni, aki nem volt az egyház tagja, lett légyen az különben az idők viszonyaihoz képest zsidó, pogány vagy eretnek.

Egy új zsinattal, amely a mai értelemben vett vegyes házasságokat tiltja, újra találkozunk a *trultoni* zsinatban¹⁾ (692). Ennek 72-ik

¹⁾ Így nevezette (Konstantinápolyban) a keleti esúszár palotájának „trallon“ nevű kupolájától, amelyben tartatott. Célja ai Tölt, hogy as 658-ban tartott 6-ik (mint konstantinápolyi 2-ik) s 680-ban tartott 6-ik (mint konat. 3-ik) általános sainaton elmaradt fegyelmi kánonokat pótolja, s hogy így, mint összes kánonjai bizonyítják — ha már a hitkérdésekben kénytelen volt is engedni Róma fensőbbségének, legalább legyeimi téren játssa as önállót, L Repaios B.: Egyetemes Egyháztörténelem I. k. 76. g.

kánonja a következőket rendeli: non licere virum orthodoxum cum muliere haeretica conjungi, neque vero orthodoxam cum viro haeretico copulari. Sed si quid ejusmodi ab ullo ex omnibus factum apparuerit irritas nuptias existimare et nefarium conjugium dissolvi. Neque enim ea, quae non sūnt miscenda misceri, nec ōvem cum lupo, nec peccatorum sortem cum Christi parte conjungi oportet, Si quis autem ea, quae a nobis decreta sūnt transgressus fuerit, segregetur. E kánont bővebben fejtegetni fölösleges, azért csak azt teszszük hozzá, hogy ebben a keleti egyház a nyugatinál szigorúbb fegyelmet alkotott, amelyhez később Photius, a szakadár idejében is, sőt napjainkig szívósan ragaszkodott s minden házasságot, amely egy görög keleti s egy rras. habár keresztény között köttetik is, érvénytelennek tekint.

Hogy pedig az egyháznak illetén erélyes intézkedései mily eredménynyel jártak, arra világos bizonytságot nyújt a történelem. Azon dicsőséges küzdelem eredménye, melyet az egyház összes ellenfeivel vivott, nemcsak abban nyilvánult, hogy a kereszténység megsemmisítette' azokat, akik őt akarták elnyomni, hanem mindinkább elfoglalta azon magas polezot, melyen a nemzetek törvényhozásában irányító hatást gyakorolt. A pogányság mint vallás elpusztult, a zsidóság pedig oly megvetésben részesült, hogy bizony ilyennel egy keresztény nem kötött házasságot. Az eretnekekre vonatkozólag szintén elmondhatjuk, hogy ők is kevésbbé jöttek abba a helyzetbe, hogy katholikussal vegyes házasságot köthessenek. Hisz a 9-ik századtól kezdve az egyház nem áll szövetséges nélkül az ellenök vitt harezban, hanem az állam is, mint törvényhozó hatalom, ott küzdött mellette, hogy az igaz hitnek megrontóit közös erővel ártalmatlanná tegyék. Nagy Károly (768—814) császár ideje óta, hogy az európai nemzetekben a fölvelt keresztény vallás annál mélyebb gyökereket verjen, az állami törvényhozás mindent elkövetett, hogy a hit tisztaságának érdeke megvédessék.

A pápák, a püspökök, az alsóbb papság, sőt a világi fejedelmek is mindent elkövettek, hogy az eretnecség, amely polgári bűnténynek is tekintetett, még csirájában elfojtassék. És ez annál is könnyebben ment, mert míg az egyház szigorúan ragaszkodott régibb törvényeihez, melyeket ellenök hozott, addig az állam, oly mértékben szigorította s alkalmazta az ezek elnyomását czélzó intézkedéseket, amely mértékben szaporodtak számban, vagy hatalomban. Egyébként magok az eretnecségek sem léptek fel oly határozott alakban, mint azt a

hitzsakadás után napjainkig láthatjuk, de még a hitszakadást megelőző században szám szerint sem voltak valami jelentékenyek. A 9-ik században a praedestinációról s a II-ik században az Eucharistiáról támadt viták inkább csak theologiai polémiák számba jönnek s magoknak az ellenfeleknek sem volt eszükbe valami szektát alakítani. Amelyek pedig létrejöttek, mint pl. az albigaiak, a valdiak és hasonlók, tudjuk, nemcsak az egyház részéről, hanem különösen az állam részéről oly erővel támadtattak meg, hogy magokat fönn nem tarthatták. Különösen, midőn az eretnek nyomozás (I n q u i s i t i o) az állam túlbuzgó erélye folytán oly kérlelhetlenül sújtott minden eretneket, ha makacsul megmaradt téves hitében.

A katolikus vallásnak a középkorban átélte ez erőteljes uralkodása s az államnak ezen szigorú magaviselete mellett ki tételeznék fel, hogy a vegyes házasságok előfordultak? Már magától megértette minden hívő, hogy ha már eretneket pártolni is súlyos büntetés alatt tiltva volt, annál inkább óvakodnia kell attól, hogy ilyennel házasságot kössön.

És az a sajátságos, hogy ép Magyarországon, Pozsonyban fordul elő mégis egy zsinat (1309 *)), amelynek 8-ik kánonja a patarenusok s az új manicheusokra való tekintettel, a vegyes házasságokra nézve intézkedik s kiközösítéssel sújtja nemcsak azokat, akik megkötik, hanem akik bárhogy is közreműködtek annak megkötésében, akár szülő legyen az különben, vagy csak közvetítő.

Ami már most a tridenti zsinatot követő századokat illetőleg zsinatokat a vegyes házasságokra való tekintettel illeti, elmondhatjuk, hogy a régi elvek s a tridenti zsinat által teremtett új helyzet alapján minden erővel igyekeznek, hogy a nagy hitszakadás következtében egyszerre megsokasodott eretnekektől épen.úgy óvják a hiveket, mint az előbbieket, habár be kell vallanunk, nem többé ugyanazon eredménnyel. A különbség, mint e rész elején jeleztük ez időpontot megelőzőleg s folytatólag abban áll, hogy az utóbbiak az idők viszanyainak tekintetbe vételével is, de még a tridenti zsinatnak a házasság megkötésére vonatkozó intézkedése alapján is már nem a kiközösítést használják fegyverül a veszély elhárítására, hanem utalják a plébánosokat

1) Monumenta Vaticana Hist. R. H. U. k. id. B. Roszner Errin: Régi magyar házassági jog.

azon óvszerekre, melyeket a tridenti zsinat ad kezükbe. Midőn ugyanis ez¹⁾ kimondotta, hogy ezentúl a titkos házasságok érvénytelenek s elrendelte, hogy a házasságok előzetesen háromszor kihirdessenek, hogy a híveknek a gyónás és áldozáshoz kell járulniok, nemkülönben, hogy az összekeléshez föltétlenül megkívántatik az illetékes plébános, vagy az általa meghatalmazott áldozár s legalább két tanú jelenléte; akkor közvetve abba a helyzetbe juttatta a lelkészeket, hogy az egyházi fegyelmet a vegyes házasságokra nézve épségben fönntarthassák s megakadályozhassák azokat mindaddig, míg az akatholikus fél az egyház követelményeinek eleget nem tett, illetőleg a kath. fél meg nem kapta a dispensatiot arra, hogy vegyes házasságot köthessen.

Az elméleti s pozitív érvek felsorolása mellett ezen a nyomon haladnak a részleges zsinatok mindnyájan s intézik el egyes egyházmegyék speciális kérdéseit. Ép azért az eddig előadottak után névszerint nem is szükséges őket felemlíteni és pedig annál kevésbbé, mivel a tridenti zsinat után, az egész egyházra vonatkozólag, már csak a pápák nyilatkozataiban találjuk a kérdés további stádiumát.

De még mielőtt ezekre térnénk, néhány szóval egy ellenvetésre kell felelnünk. Azt kérhdhetné ugyanis valaki, hogy ily szigorú tilalom mellett miként érhető azon tiszteletre méltó sőt szent életű személyeknek házassága, akik a kereszténység első századaiban vegyes házasságra léptek?

Igaz, nem tagadhatjuk, hogy pl. Nonna naziánzi szent Gergely anyja, Gergelylyel, Mónika, szt. Agoston anyja Patríciussal, Anasztázia Publiussal, Cecília Valeriánnal és mások pogánynyal kötöttek házasságot, de nagyon tévedne az, aki ebből akár az egyházi fegyelem elhanyagolására, akár a „vegyes“ házasságok általános szabadságára akarna következtetni. Mert ha csak felületesen gondolkozunk is e tények felett azonnal belátjuk, hogy belőlük a jogra következtetni nem szabad. Eltekintve a kiválóbb példáktól, azt nem akarjuk kétségbe vonni, hogy mint mindig, úgy ez időben is akadtak hívek, akik engedetlenséget tanúsítottak az egyház törvénye iránt. És pedig annál kevésbbé, mert a legtöbb esetben nem is egyenesen a törvények megvetése, hanem más, kisebb nagyobb okok teszik érthetővé e „vegyes“ házasságokat.

Többen szt. Pál leveleinek helytelen magyarázata alapján azt hitték, hogy azzal az egyháznak szolgálatokat tesznek, ha pogány hitvesük s a születendő gyermekek lelki üdvéről gondoskodandók

¹⁾ Seus. 24. deor. de reform, o. 1.

„vegyes“ házasságra lépnek épúgy, mint mások jóhiszeműleg, lelkiismeretben furdalás nélkül engedtek meg magoknak olyant, amit különben a természet vagy a positiv isteni jog tilt. Így a martýrok többször inkább önmaguk vetették magokat a halálba, semhogy a szándékolt becstelenséget eltúrték volna. Legtöbbször pedig speciális egyéni vagy más körülmények teszik azt érthetővé, hogy keresztény nők nem kereszténnyel keltek össze. És ha már a közönségesebb lelkületű emberek-nél föltételezhetjük, hogy nem akartak megvetést tanúsítani a törvények iránt, hanem előzetesen az egyháztól bizonyos türelemben részesültek; mennyivel inkább áll ez a fölhozott s más szentek eseteiben, akiknek házasságából az egyház oly nagy hasznot merített. Hisz amellet, hogy személyes életük kellő garantiát nyújtott arra nézve, hogy hitüket sértetlenül megőrzendik, nincs egyetlen egy eset sem, melyben a nem keresztény fél ne adta volna meg s utóbb ne teljesítette volna mindazt, amit az egyház megkövetelt. A pogány fejedelmek, akik keresztény nőt vettek el később magok s gyermekeik keresztényekké lettek s nemcsak, hogy keresztény hitvesüket nem háborgatták, hanem inkább ennek befolyása alatt az alattvalóknak is szabad vallás gyakorlatot engedtek.

És ez adja meg a kulcsot a pápák-nak egyes esetekben tanúsított magatartásához is, amelyet áttekintőleg a következőkben ismertetünk.

* *

A római pápák, mint az általános egyház első törvényhozói, kezdetben nem személyesen intézték a vegyes házasságok ügyeit, hanem mint láttuk, az egyes egyházmegyék püspökeire hagyták azt, hogy ők járjanak el az ügyben azon crélylyel, amely a szükséghez képest megkívántatik s azon elvek szemmeltartásával, melyek a szt. írásban s az egyház atyák irataiban találnak kifejezést. Innét van, hogy a 7-ik századig, ha találunk is nálók egyes nyilatkozatokat a vegyes házasságok ellen, mint pl. szt. Leónál, aki 82-ik Sermójában erősen kikelt az Afrikából Itáliába belopódzó manicheusok ellen; de állásuknál fogva, konkrét esetekben, csak akkor nyilatkoznak, vagy intézkednek, midőn valamely ország, tartomány, vagy esetleg ennek Fejedelméről van szó.

Így a 7-ik században V. Bonifác pápa¹⁾ levélben keresi fel Edvinust a pogány northumbriai herceget, hogy ne csak abbeli ígé-

¹⁾ L. Beda Venerab. hitt. gent angl. lib. H. 0. 9. M. luteokker.

rétét váltsa be, miszerint katolikus nejét Edetburgát s született leányát szabad vallásgyakorlatukban nem háborgatja, hanem hogy maga is keresztény lesz.

A 8-ik században pedig IV. István pápa, midőn meghallotta, hogy Nagy Károly a frank király fia, Berthával az árián longobárd király leányával házasságra akar lépni, egy erélyes levelet intézett úgy a királyfihoz, mint ennek testvéréhez, melyekben figyelmezteti őket, hogy mennyire illetlen az, ha az egyháznak ily nagyreményű fia olyannak leányával köt házasságot, aki maga is ellensége az egyháznak, tehát akinek leányától sem lehet semmi jót várni.

A 9-iks a középkor következő századaiban egész a 17-ig, mint a zsinatoknál említettük, a vegyes házasságok ugyszóllván elenyésztek. Az egyház és állam vállvetett közreműködése, hogy az eretnkségek elfőjtassanak, még inkább ritkította a vegyes házasságokat. Ebben a korban, midőn a hit tisztasága mindenkinek, királynak úgy mint a hívőnek stíven feküdt, magok a felmerülő téves tanok sem nyertek stíves fogadtatást; annál inkább sem, mert a püspökök minden erejüket felhasználták, hogy a feltűnő veszély elejét vegyék. És valóban, az isteni gondviselés kiváló intézkedésére mutat az, hogy az egyház pl. ép a legszerencsétlenebb 10-ik és n-ik században, oly kevés benső ellenséggel birt, s viszont, midőn ezek a következő századokban mind hatalmasabb erővel léptek fel, hogy ugyanakkor a római pápákban támasztotta a legnagyobb oszlopokat, akik nemcsak az ellenséges külhatalmakat, hanem a bel ellent is teljesen megfékeztek, mint ezt a II. Incze, III. Sándor és 111. Incze alatt tartott zsinatok bizonyítják. Így azután könnyen megérthetjük, hogy egész a reformáczióig alig akadunk a vegyes házasságokra vonatkozó tilalommal.

Egyetlen, amit e korból mint általános intézkedést említhetünk fel, VIII. Bonifác z dekrétuma, amely¹⁾ a következőket tartalmazza: decrevit felicis recordationis Innocentius Papa IV. quod propter haeresim maritorum, uxorum cathol icarum dotes non debeant confiscari. Quod intelligendum főre censemus, nisi forte mulieres ipsae cum viris matrimonia contraxissent, quos haereticos t u n c sciebant.

Midőn azonban Luther, majd Kálvin vallása az egyházi és politikai állapotoknak oly nagy változását idézte elő, ugyanakkor megváltozott

¹⁾ L. Corp. jut. eu. 1. 6. t. 2. 0. 14.

a vegyes házasságokra vonatkozó örvendetes állapot is. A protestantismus számban úgy, mint hatalomban óriási előadást nyert, az államok egymásután tagadták meg az egyháznak a brachium saeculare-t a törvények végrehajtásában, sőt a bécsi majd (1608) a veszfáliai békében (1648) úgy a lutheran mint a kálvin vallás kivívta elismertetését. Ily körülmények közt nem csodálhatjuk, hogy a vegyes házasságok is mindinkább elszaporodtak s az egyház eddigi tiltó s büntető törvényei mindjobban elvesztették hatályukat, mert nem volt, aki annak hathatósan érvényt szerzett volna.

De azért az egyház amennyire lehetett igyekezett magán segíteni. Mint tudjuk, felállította a clandestinitast, mint bontó akadályt s érvénytelennek jelentett ki minden oly házasságot, amely nem az illetékes plébános és legalább két tanú jelenlétében köttetik meg. És ezzel a vegyes házasságok ügyét is egy új epocha elé juttatta. Ezen időtől fogva ugyanis a fölmentvények (dispensatiók) szerepelnek prezer-vativum gyanánt a vegyes házasságok ellen és pedig úgy, a lelkiismeretbeni szabad megkötésre (liceitas), mint a plébános föltétlenül megkívántató jelenlétére (validitas) való tekintetből.

Ezen az alapon lassankint egy, az eddigtől elütő új fegyelem lép életbe, amelyet a tridenti zsinat óta napjainkig uralkodó pápák úgy a validitast mint a liceitast illetőleg folyton fejlesztettek. E fegyelmet fogjuk most itt közelebbről ismertetni mindkét szempontból.

Mindenek előtt megjegyezzük, hogy ezen új fegyelem megértésére nagyon szem előtt kell tartanunk azon jogi elvet: *lex lata, sed non, vei dubie promulgata non obligat,*¹⁾ és *leges instituuntur, quando promulgantur, firmanur autem, quando moribus recipiuntur.*⁸⁾ Ehhez képest tehát a tridenti zsinat fegyelmi törvényei, *in specie* pedig a „Tametsi“ dekrétum is csak akkor s ott kötelező, ahol eltekintve a módtól, az mint a tridenti zsinat törvénye ki van hirdetve. Következézőleg, ha azt kérdezi valaki, hogy a positiv egyházi jog szempontjából miként kell elbírálnunk az akatholikus vidékeken a vegyes vagy a tisztán akatholikus házasságokat, úgy a következőkben felelünk:

1) Ha a tridenti zsinat törvénye nincs kihirdetve, úgy érvényben van a régi szabály, mely szerint a titkos házasságok s így a tisztán akatholikus vagy vegyes házasságok is érvényesek.

¹⁾ Szt. Alph. Mor. libr. I. T. 97.

²⁾ In decret. 4 dist. ad cap. in istis

2) Ha pedig ki vannak, de rietti tartatnak meg, s így elavultak, vagy;

3) kétes, hogy ki vannak-e vagy nem, ami quaestio facti tárgyát képezi, de legalább részben szokásban van; akkor előáll annak a szüksége, hogy maga gondoskodjék úgy saját híveinek lelki üdvéről, ha esetleg vegyes házasságra lépnek, mint a tisztán akatholikus házasságokban élő keresztyenekről, akik de jure szintén joghatósága alá tartoznak.

A második esetben, amely akatholikus vidékekre vonatkozik,¹⁾ azáltal gondoskodott, hogy vagy egyenesen, vagy hallgatagon érvényeseknek ismerte el az akatholikusok házasságát; ha pedig egy katholicussal vegyes házasságra léptek, akkor ezt is részesítette a vidéknek nyújtott kedvezményben s házasságát, ha egyéb bontó akadály nem állott útjában, szintén érvényesnek ismeri el.*)

A harmadik esetben pedig, egyrészt a hívek lelki üdvének tekintetbe vételével, másrészt pedig az idők szomorú viszonyai miatt, melyek a vegyes házasságokat előmozdították midőn t. i. az államok egyenesen törvényeseknek ismerték el azokat; úgy segített az egyház, hogy mellőzve a kérdés történeti tisztázását szintén képesítette az alatt valókat, hogy a tridenti zsinat által előirt forma nélkül is érvényes házasságot köthessenek, voltak legyen ezek különben tisztán akatholikusok vagy vegyesek. Ez esetben tehát az egyház intézkedése sem merő fölmentvénynek sem nyilatkozatnak nem tekinthető, hanem tekintettel a vidékre mindkettőnek egyszerre. Amennyiben ugyanis a tridenti zsinat ki volt hirdetve vagy megtartva, annyiban a dispensatio jellegét viseli magán, amennyiben pedig az akatholikusok lakta vidéken elavult volt, annyiban ismét azon jogi elvek alkalmazása lett kijelentve, melyeket idéztünk.⁸⁾ Ez az eset fordul elő pl. a kölni, paderborni, trieri, limburgi egyházmegyékben Hollandiában, Belgiumban s 1841 óta nálunk Magyarországon (Erdélyt is ide számítva).

A liceitás szempontjából, a tridenti zsinattal szintén új epocha nyílik meg a vegyes házasságokra. Az összes pápák közt, akik a

¹⁾ Ilyenek pl. Anglia, Skoeczia, 8?édNorvégia, Dánia, Oroszország és a Kémet birodalom több réftze.

²⁾ Lásd: Pernme: de matr. t. 2. 1. 2 aect L c b. él Laurin béosi egyetemi tanár fejtegetését a Linsler Qaartakchriften 1082. p. 718. akik aok idéaettel a tridenti Congregentiótól s beniő okokból föl sorolására! igazolják be, hogy ac egyháznak nem lehetett szándéka itt méteren ragaszkodni dekrétumához az illetékes plébánost illetőleg.

³⁾ Lásd Fetje: de imped. et disp. mstr. n. 808,

zsinat óta uralkodtak, XIV. Benedek (1740—1756) volt az, aki e kérdésben a legtöbb, legfontosabb nyilatkozatokat s intézkedéseket tette. „De synodo dioecessana“ cz. művében s egyéb konstituczióiban mintegy rendszerbe öntötte, úgy a validitas, mint a liceitas kérdését. Ez utóbbira nézve a következő elveket állapította meg:

A vegyes házasságok általában szólva mint „vincula sacrilega“ „scelera gravissima“ „ex insano amore orta“ tiltatnak azon veszélyek miatt, amelyek a kath. fél hitét s a gyermekek vallását fenyegetik. Ennek daczára azonban, ha egyéb bontó akadály nincs, a föntebbiek alapján érvényesen kötnek.

Hamis koholmánynak, hazugságnak bélyegzi azt, ha valaki kétségbe vonná, hogy ezeket az egyház Feje valamikor is helyeselte volna.

Megengedi, hogy lehetnek esetek, melyekben a tilalom alól lehet fölmentvényt adni s ő ezt egyenesen a pápai széknek tartja fönt.

A fölmentvény fontos o k nélkül soha sem engedélyeztetik s ha adatik is, de soha sem előleges föltételek, biztosítékok nélkül, amelyekből kettőnek soha sem lehet hiányozni t. i. a kath. fél szabad vallás gyakorlata s az összes gyermekek katolikus vallási neveltetésének (Reversalis); amelyekhez még az is szokott járulni, hogy az akatholikus előbb felszólítatik az eretnesség elhagyására.

Ha minden föltétel és biztosíték megadatik úgy magának a házasságnak a fölhozott okok alapján nem áll ugyan semmi útjában, de még ez esetben is nehogy a vegyes házasságok egyenrangba helyeztessenek a tiszta katolikus házasságokkal a tridenti zsinat által a házasság megkötésénél előirt szertartásokból külön, ad hoc dispensatio nélkül csak annyit szabad végezni, amennyi az érvényességhez megkívántatik, vagyis a plébános csakis az úgynevezett passiva assistentiával vehet részt benne, de meg nem áldhatja.

Ezen utolsó nyilatkozat azonban, ma már nem ebben az alakban van meg, amennyiben a későbbi pápák a föntebb említett harmadik esetben, a tridenti zsinat dekrétumának mellőzésével megkötött vegyes házasságokat is érvényeseknek ismervén cl; a plébános nem tagadja meg a katolikusától a rendes szertartást sem, ha ez különben, amint alattomban értetődik is, fölmentvény mellett köti azt meg.

Voltak ugyan már XIV. Benedek előtt is pápák, mint VIII. Kelemen, VIII. Urbán és XI. Kelemen, akik egyes konkrét esetekben,

a főntebbi értelemben kisebb nagyobb szigorral elintézték egyes vegyes házassági kérdést, de oly szabatosan, oly rendszeresen, egyik szempontból sem nyilatkozott senki, mint XIV. Benedek. A validitasra nézve legfontosabb ténye az volt, hogy 1741-ben Hollandiában és Belgiumban ő adta azt a deklarációt, amelynek föltételeit s kihatását a 3-ik pontban tüntettük fel.

Az utánna következő pápák már csak nyomában járnak, habár egyes esetekben részletesebb intézkedéseket is tesznek. Így Xlii. Kelemen, VI. Pius, VII. Pius, XII. Lco, Vili. Pius, XVI. Gergely, IX. Pius és a jelenleg dicsőségesen uralkodó XIII. Leo a föltüntetett két irányban s értelemben részint encyclicákban oktattak, részint, ha egy részleges egyháznak az állam belpolitikai viszonyai mostohák voltak mindannyiszor Konstitutiókban vagy Brévékben intézkedtek. Így különösen, ami minket illet, Magyarországon, ahol a vegyes házasságok szinten igen sok egyházi és politikai bajt okoztak s még mai napig is okoznak. De erről az alábbiakban.

III.

A vegyes házasságok a pozitív állami törvény szerint Magyarországban.

1.

Jogtörténeti áttekintésben.

Azon természetes magatartás, amelyet a kath. egyház az eretnekekkel szemben nemcsak a hit, hanem minden közelebbi érintkezésre is így a házasságokra vonatkozólag tanúsított; Magyarországon is kifejezést nyert. Hogy szent Istvánval nemzetünk politikai társadalmi és vallási viszonyai egészen új mederbe jutottak, azt mindnyájan tudjuk. A katholicismus mint tan elfoglalta a magyar nemzet lelkét s valamint a király stívével elfoglalta egyúttal a trónnak jogkörét s annak minden tényében döntő befolyást gyakorolt, úgy az egyesek s intézmények kebelében fejlesztette azt a szellemet, amelynek hatása alatt Magyarország nagygyá lett. Ez a vallás tehát, mint hivatva is van rá, Magyarországon államalkotó és államfentartó szerepet játszott s mindaddig míg a magyar nemzet részéről a kellő becsülésben részesült, képesítette is őt arra, hogy önállóságát, a kül ellennel, a törökkel szemben megvédelmezhesse. Államiságunk megalapítójának szent Istvánval első alap törvénye: *sanctae (catholicae) fidei in nostris mandatis primum datus locus;*¹⁾ amint a katholicismusnak államvallási jelleget adott, úgy a törvényhozás minden ágában érvényesült, mignem legújabb időben a protestantismusból kifejlődött politikai tan, a liberalismus, a haza boldogítására jobbnak látta őt e jellegétől megfosztani s magát egy nagyobb jövő reményében „felekezeti” interkonfesszionálisnak tartani.

•) Verbóczy: Tripartitum. Deor. s. Steph. L. UI

Azonban mindnyájan tudjuk azt is, hogy a „fclekezetlenség“ nem valami simán lett elvégezve. Azóta, hogy a protestantismus német apostolai a XVJ. század elején Magyarországon is beköszön-
töttek s „szent elveik“ segítségével itt szerencsésen híveket szereztek magoknak; a magyar törvényhozás, a kath. valláshoz hű királyokkal élén, nem késett meghozni az erélyes törvényeket, melyek alkalmas időben hivatva lettek volna a veszély elejét venni. A 1523: 541525: 4-i 1604. art. 22. 1723. art. 2. törvényekben ugyancsak hű maradt a magyar törvényhozás a középkori szigorú eretnek üldözéshez, mert még halállal is rendelte büntetni azokat, akik az új vallás szolgálatába szegődtek.

Hogy e törvények nem lettek keresztül vihetők, azt a politikai viszonyok nagy változása teszi érthetővé. A mohácsi vész után a nemzet testében is meg pártállásban is két részre szakadt, majd később a török is elfoglalta Budát, a fejtelenség általánossá vált. Ily körülmények közt könnyű volt a protestantismusnak gyors virágzásra vergődni, midőn az egyházi javak mézes csalétke a főurak és nemesek szemében oly hatalmas argumentum gyanánt szolgált arra, hogy meggyőződjenek, miszerint Luther vallása csakugyan igaz. Mindamellet el kell ismernünk, hogy a magyar törvényhozás egyhamar nem adott nyilvános szabadságot a nagy mérvben elterjedt protestantismusnak, sőt 1604-ben, midőn folyamodtak érte, az Rudolf királytól egyenesen megtagadtatott. Midőn azonban Bocskay vezérlete alatt föllázadtak s csatáikban szerencsésen harcztoltak, Mátyás kényszerítve volt velők az 1606-i bécsi békét megkötni, amelyben kimondatott: *omnibus praedictis statibus et ordinibus liber religionis ipsorum usus et exercitium permittetur: absque tamen praejudicio catholicae romanae religionis.* Ezen béke 1608-ban, azután az ország törvényei közé lett igtatva. Ezzel azonban nem volt vége, mert a protestánsok, a politikai helyzetet fölhasználva, azontúl is többször fegyvert ragadtak vallásuk érdekében. Bethlen Gábor, Rákóczy, Tököl yi vezérlete alatt többször föllázadtak, mígnem III. Ferdinánd alatt a linczi békében (1645), I. Lipót (1681-ben), és III. Károly alatti (1731-ben) Explanatiókban végre mindent megnyertek, amit az uralkodó államvallással szemben csak kivívhattak. De nem szabad felednünk, hogy mindazon békékben amelyekben újabb és újabb engedvényeket vivtak ki, mindig mint valami *conditio sine qua non* tartatott szem előtt az a kitétel: *absque tamen praejudicio catholicae romanae religionis.* Másrészről azonban

az is igaz, hogy a közbéke s nyugalom szempontjából az állam részéről mindig bizonyos türelmességben is kellett részesülniük. Hogy pedig ez a kellő mértékben biztosíttassék, már 1687-ben is, de végleg 1715-ben III. Károly alatt a vallási ügyek körüli intézkedés kizárólag a király bölcsességére s tapintatára bízott.

Ebbe a katolikusok annál is inkább belenyugodtak, mert meg voltak győződve, hogy az apostoli király, ha a körülmények nyomása alatt kénytelen lesz is a protestantismusnak valamit engedni, de legfőbb tekintélyével s buzgóságával hü öre lesz az állami konstitutionalis vallás érdekeinek.

Ezen keretben t. i. a protestantismusnak törvényileg biztosított szabad vallás gyakorlata s a kath. vallás ősi jogainak s kiváltságainak megvédésében vagyunk képesek megérteni azon törvényeket és királyi rendeleteket is, melyek a katolikusok s a protestánsok közti házasságokra a legújabb időig vonatkoznak.

Ami már most e házasságokat közelebbről illeti elmondhatjuk, hogy Magyarországon az egyházi fegyelem, mely a tridenti zsinat után XIV. Benedek által oly szépen formulázott, kevés időközzel mindig teljes épségben tartatott meg s a magyar püspöki kar mindig kiválóan özködött?zon, hogy az egyház ősi kánonjai feledésbe ne menjenek.

Mielőtt azonban a reformációt követő századokat ismertetnénk, néhány szóval meg kell emlékeznünk az ezt megelőző századokra is, mert hisz nálunk a régi keletű speciális nemzetiségi s vallási viszonyok már ekkor is többször, mint szórványosan hozták létre a vegyes házasságokat. Így mindjárt a nemzet európai életének első századaiban akadunk egyes példákra. Szt. László orosz fejedelem nőt vett el; ugyan ő leányát Piroskát (Irenc) pedig Kommen János keleti császárhoz adta nőül; Kálmán király második neje Predzlava, orosz fejedelem leánya volt; I. Endre király Jarosláv, orosz fejedelem leányát, Anasztáziát; I. Géza Nicefor Botoniates keleti császár leányát Synadene-t; II. Géza Izaszláv orosz fejedelem leányát Eufrozinát; IV. István király Kommen Izsák leányát Máriát vették nőül; III. Béla leányát Margitot Angelus Izsák keleti császár vette el; IV. Béla király neje Mária, Laszkarisz Theodor niceai császár leánya volt s ettől született

leányai közül Annát Rasztilávhoz, Konstancziát pedig Leo orosz herceghez adta férjhez.¹⁾

S habár mindezek fejedelmek voltak s így házasságuk a különleges politikai érdek szempontjából nem esik az általános számítás alá; mindazonáltal bizonyítják azt, hogy a vegyes házasságok nálunk nem kizárólag a reformationál kezdődnek.

Sőt, IX. Gergely pápának 1235-ben IV. Béla királyhoz intézett abbeli panasza, hogy a Magyarországon egy vidéken lakó magyar és német lakosság a görög-keletiekkel annyira összeolvad, hogy egy nép lett belőlük; arra enged következtetni, hogy a pápa ezen egybeolvadás forrását, a vegyes házasságokat panaszolja tulajdonképpen.²⁾ Annál is inkább, mert a már említettük pozsonyi zsinat (1309) ép ezen al-dunai vidékeken elharapódzott vegyes házasságok ellen hozta határozatát. És alig vélünk tévedni, midőn e két tény között okozati összefüggést állítunk. Hogy pedig a főntebb említett példák alapján, egyetértőleg az egyház általános fegyelmével, amely a vegyes házasságokat csak kárhoztatta, de érvényeseknek tekintette, Magyarországon is érvényesek voltak; azt a pozsonyi zsinat hallgatását kívül mutatja még V. Orbán pápa levele Nagy Lajos királyhoz és nejéhez, melyben tiltakozik az ellen, hogy Tvardko bosnyák bán a gondjára bízott katolikus leányt szakadárhoz adja férjhez. Az okadatolásban ugyanis csak azt mondja, hogy e házasság „periculum in animam ipsius puellae, injuria parentum et oifensa fidei christianae.“³⁾

Hogy azonban a vegyes házasságok tovább is előfordultak; mutatja azon egyesség, melyet Vitéz János közvetítésével Hunyady János Brankovics Györgygyei kötött, amely szerint Hunyady Mátyás nőül veszi Cilley Erzsébetet Brankovics unokáját.⁴⁾ De mutatja különösen az a tény, hogy midőn X. Leo pápa 1513-ban júl. 15-én Bakocs Tamás prímást legátus a latere-nck nevezi ki, a megbízó levélben arra hatalmazza fel, hogy „possis dispensare in contractis et contrahendis matrimoniis scienter vei ignoranter cum schismaticis et haereticis in casibus a jure permissis seu cum id videris expedire, super quo tuam conscientiam onerarnus.“⁶⁾

¹⁾ L. Wenzel: Arpádkori új okmánytár IV 2.

²⁾ Batthyány: Leges ecol. II k. 356 l.

³⁾ Wenzel: II. diplomaociai emlékek az Anjou-korból II k. 680 l.

⁴⁾ Gróf Teleky J: Hunyadiak kora X k. 307 l.

⁵⁾ Ezen okmányt idézi B. Boszner id. m. 580 l.

A vegyes házasságoknak az utóbbiakból kivehető számaránya körülbelül megmaradt a protestantizmus magyarországi életének első két századában is. Nem ugyan azért, mintha az eretnekek száma nem szaporíthatta volna azokat, hanem mert egyrészt a kölcsönös elkéseregés a katolikusok s a protestánsok között, másrészt pedig a magyar királyoknak és a püspöki karnak a törvények által biztosított ébersége, kiváló eszközök voltak arra, hogy a vegyes házasságok csak ritka esetben jöhessenek létre. Ehhez járult még az, hogy 1553: art. 22 és 1563: art. 2/-ben a kánonjog Magyarországon általános törvényesen kötelező erővel ruháztatott fel, ami szintén közremunkált, valahányszor e házasságoknál lelkieken dönteni kellett. Mindezen állításunkat adatokkal tudjuk igazolni. Így a protestánsok magatartását semmi sem jellemzi jobban, minthogy gyűlöletből bár, de akaratlanul is *utánozva*¹⁾ a kath. egyházat „hagyoi:ány“-os tilalmában, „Ők is több oly végzést hoztak, melyekben hitsorsaiknak megtiltják a vegyes házasságokat s azon esetre ha létre jön, előzetesen Reversalist követelnek. 1567-ben Melius Péter alatt Debreczenben konventot tartottak, amelyben ezt határozták: es valakik a tudomány lényegét, alapját, az Isten igéjét megvetik és nem hallgatják, azoknak sem sákramentomok kiszolgáltatását, sem az esketési szertartással való szolgálatot meg nem engedjük; amint mondatik: ne adjátok azt, ami szt. az ebeknek.⁸⁾ Midőn pedig e törvényt a maga szigorúságában fönn tartani nem tudták, 1626-ban Komjáthon újra szinodust tartanak, melynek egyik határozata így szól: ne puellae fideles infidelibus — így nevezik ők a „hivők“, a „hitetlen“ katolikusokat — conjungantur. Notum est enim e sacris literis olim divinitus vetita hujusmodi conjugia imparia fuisse, ne videlicet alterutra persona in vera relegione corrumperetur. Si vero contra interdictum hoc fecerint parentes, scientes et volentes consuetae canonicae obnoxii erunt poenae.³⁾ Ennek daczára azonban már előbb megelégedtek, ha csak Reversalist kaptak, mint ezt Vesselényi István-

¹⁾ Ezt azért emeljük ki, mert B. Roszner volt jogakadémiai tanár, most országol képvisel id. munkájában úgy tünteti fel e konendi elsőbbséget, mintha a protestánsok jöttek volna a világon el&szfir arra az üdvös gondolatra, hogy a vegyes házasságok veszedelmek s így kárhozatra méltók.

²⁾ Kiss Áron: A XvT században tartott magyar református zsinatok végzését Budapest 1882. 587 l.

³⁾ Polgár: Egyházi torr. Fest 1864. 44 l

nak Dersffy Katalin lutheránus nő számára, 1604-ben azon alkalommal kiállított Reversalisából látjuk, midőn őt nőül venni szándékozott.¹⁾

A püspöki karnak éberségét pedig bizonyítja Forgách biboraok, primás abbeli ténye, hogy a bécsi békében tiltakozott az ellen, hogy a katholicismus rovására a protestánsoknak valami kedvezmény²⁾ adassék. Elvi kijelentésekre, melyekhez tartaniok kell magokat, szükségök nem volt, mert hisz az egyház álláspontjával a vegyes házasságokkal szemben, tisztában voltak, mint ezt Kollonich primás nyilatkozata is mutatja, aki 1696-ban egy hozzá intézett kérdésre kijelentette, hogy a plébános nem adhat össze oly vegyes házaspárt, akik a gyermekek kath. vallási neveltetését nem szerint előre meg nem állapították; továbbá, hogy ha az ilyen pár akatholikus lelkész előtt kelne össze, úgy házasságuk a tridentinális szerint érvénytelen volna.⁸⁾

Ha pedig esetleg olyan vegyes házasságról volt szó, amelynek az egyházi tilalmon kívül valamely bontó akadály állott útjában, akkor a pápák a nekik fönntartott esetben csak úgy dispensáltak, ha az akatholikus fél előbb katholicussá lesz. Így látjuk ezt két esetben is. VIII. Orbán pápa csak úgy dispensálta a harmad izig vérrokonságban levő Forgách Ádám kath. férfit, ha jegyese Révay Judit luth. nő, előbb áttér a katholicus vallásra. A másik ilyen eset a kath. Czobor Mihályé, aki özvegy Perényi Istvánnét, a luth. Thurzó Zsuzsannát akarta el venni, azonban a pápa V. Pál 1611-ben, szintén csakis hasonló feltétel alatt dispensált.⁴⁾

A 18-ik században, midőn a protestánsok már megelégedtek a Reversalissal és felhagytak abbeli orthodoxiáikkal, hogy a vegyes házasságokat akadályozzák s így ezek mind sűrűbben köttettek; már kath. részről is nagyobb mérvű intézkedéseket látunk. Így már 1703-ban egy királyi Kommissio küldetett Selmeczre, amelynek fel-

¹⁾ Bővebben ír ezekről. A vegyes házasságok egyházi ünnepesítése körül, fonforgó kérdések írója. (Beké kristóf) Pest 1841,

²⁾ Péterfy: Saora Conoilia Eccl. R. Cath. in R. Hung. oelebrata P. II Posonii 1712 p. 19L

³⁾ Ez okmányt közli Roskoványi: De matrimonii mixtis inter oatholios et protestantes oz. könyvében, H. k. M. 264.

⁴⁾ Rosmer id. munkájában úgy tünteti fel ezt az esetet, minthi „ez volna az első magyarhoni vegyes házasság (!), melynek ügye Romában tárgyalatott.« Pedig hát tudhatná az egyház-jogból, hogy itt a „vegyes házasság“ jellege másodrendű kérdés volt. Azt pedig, hogy bontó akadály alól, milyen a 8-ad izi vérrokonság, elsősorban a pápa jogához tartozik dispensálni bárki más csakis akkor, ha arra különös engedélyt kap; szintén tudhatná. Ilyennel pedig a püspökök még nem bírtak, tehát Rómától kellett a dispensatiót kérni. Sőt, így mint itt, ba együttesen fordulnak elő a vetitum az impedimentum, a püspök most sem dispensállut,

data volt, hogy a lábrakapott apostazia ellen intézkedjék. Midőn pedig a Rákóczy alatt kivívott sikerek miatt elbizakodtak, 1708-ban összehívott országgyűlésen már azon követeléssel állanak elő, hogy nekik teljes szabadság engedessék, s hogy a vegyes házasságban a szülők akaratától függjön a gyermekek vallásának megállapítása. De ekkor eredménytelenül, mert az országgyűlés feloszlott, Rákóczy megkötötte a szatmári békét, sőt József király is meghalt.

Utánajött III. Károly (1711—1740), aki alatt a vegyes házasságok ügyében már nevezetesebb rendelkezés történt, úgy egyházi, mint állami téren. Magyarország primásai voltak azok, akik első sorban védelmére keltek a katolicizmus érdekeinek. Így Keresztély Ágost primás, míg egyrészt az egyházmegye látogatásáról a királyhoz terjesztett jelentésében kiemeli, hogy a protestánsok a Rákóczy fölkelés alatt elnyomták a katolikusokat, s hogy a gyermekeket a protestáns vallásban neveltetik: másrésztől meghagyja a plébánosoknak, hogy ne adjanak össze olyan vegyes házaspárt, akik a Reversalison kívül írásban „sub certo vinculo“ (itt bizonyára pénzbírságot követel kezességül) nem biztosítják minden gyermek kath. neveltetését, őt követte Eszterházy primás, aki az Archidiakonusoknak a főntebbi értelemben adott utasítások közt azt is sürgeti, hogy ezek a vegyes házasságnál az egyház érdekeit biztosítsák.

Maga a király szintén igyekezett a kérdést tisztázni. Az 1715. és 1723-i országgyűlésen a protestánsok már nem csak szabad vallás gyakorlatot követeltek, hanem azt is, hogy vegyes házasságokat szabadon köthessenek, hogy azokat bármelyik fél lelkésze előtt megköthessék s hogy a gyermekek vallását a szülők határozhassák meg. Midőn pedig a király soká halasztotta a határozatot s a katolikusok is ujabbnál ujabb sérelmek panaszlásával álltak elő, melyeket a protestánsok Önkénykedése folytán az egyház szenvedett; hosszas tanácskozás után végre 1731-ben megjelent egy „pátens“, amelyben föltétlenül elrendeli ugyan, hogy a vegyes házasságok az illetékes kath. plébános előtt köthessenek, de a gyermekek vallását illetőleg föltétlenül csak a kath. fél nemére állapítja meg, a másik félre nézve pedig érintetlenül hagyja, nyilván azon hallgatag beleegyezéssel, hogy ha már ő, a politikai viszonyok folytán nem teszi is, hogy föltétlenül intézkedik, de a püspökök keze a Reversalisokra nézve szabad maradjon. És a püspökök nem késtek élni e szabadsággal, mert mint az esztergomi konzisztoriumnak a primáshoz intézett beadványa s az érseki Helynöknek 1743-ben a plébánosokhoz

intézett Cirkulare-ja bizonyítja, hűen ragaszkodtak azon fegyelemhez, melyet a természeti és isteni törvényen kívül, a positiv egyházi törvények írnak elő. A konzisztorium ugyanis kimutatja, hogy a plébános assistenciájának nincs helye akkor, ha úgy a kath. fél mint az összes gyermekek vallása biztosítva nincs, mert a királyról sem lehet okosan feltételezni azt, hogy akár természeti és isteni törvény ellenében megengedjen valamit, akár pedig az ország uralkodó vallásának lelkészeit olyasmire kényszerítse, amit nem teljesíthetnek. Azért azt ajánlja, hogy a plébánosok csak akkor folyamodjanak dispenczióért, ha a kath. fél hite kipróbált s az akath. fél Reversalist adott, különben pedig tiltassék meg az assistentia. A Helynök pedig még tovább megy kívánságában s XIV. Benedek után egyenesen azt ajánlja, hogy parochi ne matrimoniis mixtis, non obstante quoque decreto regio (Caroli VI.) aliter assistant, quam pars haeretica ejurato errore fidem catholicam amplectatur. Sőt Bíró Márton veszprémi Helynök 1744-ben egyszerűen eltiltja azokat.¹⁾

Ez azonban már Mária Theresia alatt (1740—1780) történt, akinek hosszú uralkodása és katolikus hitbuzgalma mint minden téren, úgy a vegyes házasság ügyében is kiemelkedő szakot képez. Miután az örökösödési s a hét éves háborút befejezte, a többi társadalmi kérdéseken kívül, a vegyes házasságra nézve is intézkedett. Belátta ugyanis, hogy elődjének határozatlan pátense folytán az apoztaziák ép a vegyes házasságokból származó gyermekek útján folyton szaporodnak s azért 1749. jan. 2-án, miután a kérdést hosszasan átdolgoztatta s vizsgálta, egy új döntvényt adott ki, amely szerint a plébánosoknak meghagyja, hogy: *bono modo non coactive parentes co disponere adlaborent, ut proles ex diversae religionis matrimoniis susceptae, ritu catholico educantur, desuperque Reversales porrigant.* Egyúttal meghagyja a hatóságoknak, hogy a kath. nevelést gondosan ellenőrizzék, a szülőknek pedig, hogy összes gyermekeiket kath. iskolákba küldjék, különben büntetés alá vonatnak. Ezen Rezoluczió tehát világosan lehetővé teszi a kath. elveknek alkalmazhatóságát s csak jobban a módra volt tekintettel, amelyet az egyháziaknak követniök kell azoknak megvalósításában. A püspökök most sem késtek a szabad rendelkezéssel. Barkóczy egri érsek és Csáky primás voltak ismét az elsők, akik feladatukat teljesítették.

¹⁾ Boskovány id. m., III. k. Mon. 266-275

Az előbbi már ugyanazon év márcz. havában adott ki egy rendeletet, amely szerint a vegyes házasságokat csak akkor engedi meg, ha elégséges biztosíték (még pénzbeli is) nyújtatik a gyermekek vallására nézve; áprilisban pedig egyenesen a Reversalist követeli.

A primás szintén több alkalommal nyilatkozott. Így a Gömör-megyei plébánosok számára adott instrukciójában első sorban az akath. fél áttérését óhajtja, ami ha nem sikerül, a kath. fél lebeszélése által kell igyekezni azt megakadályozni, de ha mindez nem vezet célra, úgy a kiállított Reversalis után folyamodhatnak dispenczióért. Ez értelemben határozott Révay Simon b. esetében is, midőn ez Lehoczky Jusztin luth. nővel házasságra akart lépni, sőt midőn a megtagadott dispenczió miatt a báró ő Felségéhez fordult, a primás egy fölterjesztvényében ragaszkodott határozatához. Majd Mariássy Sándor szepesi Helynöknek azt az utasítást adja, hogy Reversalis nélkül ne engedje meg a vegyes házasságokat. Végre megerősíti a szepesi kerület plébánosainak egy, még 1728-ban hozott abbeli határozatát, hogy vegyes házasságot semmi szín alatt sem fognak összeadni.

Ezen időtájbán már a görög keletiekkel való viszony is szóba jön. A pécsi egyházmegyében ugyanis egy g. keleti kath. nőt akart elvenni, s már el is jegyezte őt, de a püspök neki is csak Reversalis mellett engedte meg, sőt kikötötte, hogy ha lakóhelyet változtatna, ezt oly helyre tenni át, ahol kath. plébános van.

Azon királyi döntvények közt, melyek a 18. században a vegyes házasságok ügyében még kiadattak, megemlítendők Mária Therezianak 1754. és 56-ban kibocsátott rendeletei.

Az elsőben eltiltja a selmeczi lutheránusokat azon eskü letételétől, hogy a lutheránus vallást el nem hagyják, a másodikban pedig, a mely általános érvényre emeltetett, kimondja, hogy azon katolikus szülők, kik gyermekeik kath. neveltetését elhanyagolják, hatóságilag büntetendők; hogy a vegyes vallású szülők az adott reversalis betartására hathatós eszközökkel is kényszeríthetők; hogy a világi hatóságok az egyháziaknak az ilyen gyermekek kath. vallásban való neveltetése körül kifejtett buzgóságát elősegítsék. Ezen két rendelet Biró Márton ekkor már veszprémi püspöknek azután alkalmat is nyújtott arra, hogy ugyanazon évben kiadott körlevelében előbbi rendeleteit megújítsa és ujalag figyelmeztesse a híveket és a lelkészeket az egyház tanítására a vegyes házasságok körül.

Azonban mindeme rendeleteknek nem volt meg az óhajtott eredménye. Hasztalan volt Mária Theresiának 1761-ben kiadott új rendelete, mely szerint a plébánosok felhivandók, hogy a vegyes vallású jegyesektől az esketés előtt reversalist vegyenek s abbeli kijelentése, hogy a Károly-féle 1731-iki királyi döntvény a protestánsok házassági pereire nézve csak azon esetben alkalmazható, ha mindkét fél akatholikus; mindez nem akadályozta meg, hogy a vegyes házasságok-száma napról napra ne szaporodjék, hogy az ezekből származott gyermekek katholikus neveltetése elhanyagolva ne legyen. Igen érthető tehát Barkóczy primásnak abbeli felterjesztése, hogy a vegyes házasságokat legjobb volna egyszerűen betiltani. Belátta a bajok nagyságát a királyné is és csak kedvező alkalomra várt, hogy e kérdést egy határozottabb mederbe terelje. Az alkalom nem sokáig késett, mert 1767-ben a királyi Helytartótanács egy terjedelmes memorandumot terjesztett a királyné elé azon kéréssel, hogy a vegyes házasságok szomorú következményeit orvosolja. Igazolással egyúttal felhossa a kis-honti eljárást, a hol az apostasiák száma nagy és a gyermekek kath. neveltetése egészen el van hanyagolva. Mielőtt azonban a döntvényt meghozta volna, úgy az egyházi hatóságoktól, mint saját kancelláriájától és az egyházi bizottságtól is véleményt kért, miként lehetne e bajnak véget vetni s nem volna-e czélszerűbb, a vegyes házasságból született gyermekeket a serdült korban egyik vagy másik vallásra kötelezni. A két utóbbi jobbára megegyezett abban, hogy a lábrakapott hitközönynek oka csakugyan a vegyes házasságok és hogy a királyné felvetett véleménye nem vezet czélra; de eltértek egymástól abban, hogy a vallási bizottság óvó szerül egyedül alkalmas eszköznek találta azt, hogy, ha már megengdtetnek is a vegyes házasságok, a rcversalisok fentartandók. A püspökök, a kiknek a két véleményt a királynő elküldötte, ez utóbbi véleményhez ragaszkodtak s a királyné véleményével szemben a jövőre nézve kifejtették egyúttal, hogy a vegyes házasságok egyházi szempontból épen nem szolgálhatnak alkalmas eszközül az akatholikusok megtérítésére, hogy attól sem kell félni, mintha az ily házasságok eltiltása által a protestánsok államot képeznének az államban; hogy az akatholikusok nem lehetnek megütközve ilyen döntvényen, mert tudják, hogy a királynak a hazai törvények szerint teljes joga van az uralkodó vallást érdeklő kérdésekben határozni; már pedig eddig sem volt soha szabadon megengedve csak azon esetben,

ha kath. lelkész előtt köttetik. Továbbá, hogy az apa akaratára sem bízható a vallás ügye kizárólag, mert az anyának is van természetes joga beleszólni; végre, hogy a vegyes vallású jegyesek szabad elhatározására bizni a gyermekek vallási nevelését, ellenkezik az egyedül igaz kath. vallás sarkalatos elvével.

A multat illetőleg, csak helyeselték a királyné törekvéseit, mert hisz a protestáns annál kevésbé sem emelhet szót a kath. neveltetés ellen, mert vallásának elvei szerint az üdvösség a kath. egyházban is elérhető, míg viszont a kath. fél ezt tételül nem tarthatja szem előtt.

Mindeme véleményeket megfontolva 1768. jul. 28-án Mária Therezia kiadta nevezetes királyi döntvényét, a mely szerint: *mixtae religionis connubia in futurum haud aliter admittenda esse, quamsi pars acatholica Reversales de prolibus utriusque sexus in religione catholica educandis dederint.* Ugyanezt ' 1770-ben a görög nem egyesültekre is kiterjesztette. Ezen döntvény általános zsinórmértékül szolgált az egész országban, még pedig sokkal szerencsésebb credmény-nyel mint utána II. József hevenyészett rendeletei, a melyek nemcsak, hogy megakasztották ezen kérdéseknek biztos és nyugodt folyását, hanem mint minden téren, úgy ezen is ferforgatta alapostul, a nélkül, hogy célját bármiben is elérhette volna.

Egyébként a magyar püspöki kar, habár az államfő által hozott törvény elég biztosítékot látszik is nyújtani a kath. érdekeknek, mindazáltal gondoskodott arról, hogy a vegyes házasságok tetszés szerint ne legyenek köthetők, fentartván magának a felmentvény jogát. S hogy mily bölcsen cselekedett, bebizonyították a bekövetkezett jelenségek, melyek közt kétség kívül kiváló helyet foglal el a rozsnyói egyházmegyében felmerült eset, a mely igen jól jellemzi a világi hatóságok lanyhaságát. Egy kath. férfiú ugyanis lutheránus nőt óhajtván elvenni, kötelessége lett volna a törvény értelmében Reversalist kieszközölni jegyesétől. Ő nemcsak hogy ezt nem tette, hanem inkább ő adott magáról írást, hogy sem lutheránus nejét vallásában háborgatni nem fogja, sem nem kívánja, hogy a születendő leánygyermekek katolikus hitben neveltessenek s miután a kath. lelkész össze nem adta, lüth. pástor előtt kelt egybe. Az eset előbb a püspöki, később pedig az esztergomi szentszékhez kerülván, a kath. fél elmarasztaltatott; sőt a püspök ezzel sem elégedvén meg felterjesztést intézett a királyi Helytartótanácshoz, hogy semmisítse meg a nevezett írást és a leány gyer-

mekek kath. nevelését rendelje el. A Tanács azonban 1778-ban kiadott határozatában fentartotta a Reversalis érvényét s elrendelte, hogy a nevezett esetben, miután előzetesen lett megállapítva, annak megsemmisítésével a szülők ne zaklattassanak.

Egyúttal pedig nehezebb elvi kérdések tisztába hozatalára Andrassy rozsnói püspök Romához fordult, hogy onnét nyerje az utasításokat, melyek szerint a jövőben a felmerült esetekben eljárni kellend. 1780-ban már felelt is neki a congregatio, kimondván következő fontosabb határozatokat: Azon házasságokra nézve, melyeket a protestánsok maguk közt saját lelkészeik előtt minden bontó akadály nélkül kötnek; az érvényesség vagy érvénytelenség önkényüleg ki ne mondás-sék, de ilyeneket a kath. lelkész bűn nélkül össze nem adhat. Ha azután az így összekelt protestáns házások katolikusok lennének és a házasságot folytatni nem akarnák, akkor el kell ugyan mindent követni, hogy beleegyezésüket ujtsák meg, de ha mindazonáltal azt tenni nem akarják, élhetnek jogukkal és új házasságra kelhetnek.*) Ha azonban csak az egyik protestáns fél lesz katolikus s csak ez óhajtja a házas élet felbontását, akkor már nem az előbbi eljárás alkalmazandó, hanem új konkrét alakban teendő kérdés. Az egybekelésnél kötött vegyes házasságokra nézve pedig kimondja a kongregatio, hogy azok, ha bontó akadály nélkül kath. lelkész előtt köttenek, érvényesek ugyan, de soha se feledje, hogy ezek is csak nagyobb bajok kikerülése céljából engedélyezhetők s habár az egyház kénytelen is tűrni ilyen házasságokat, de elvben soha sem helyeselte azokat.²⁾

II. József uralkodása (1780—1790), illetőleg egyházi vonatkozású intézkedései a vegyes házasságok történetében is kimagasló epochát képeznek. Ő ugyanis mintegy kiegészítésül a türelmi rendeletnek, a melyet az eddiginél nagyobb mértékben a magyarországi protestánsokra is kiterjesztett, mindjárt uralkodásának első évében meghagyta a kancelláriának, hogy felülvizsgálat céljából nyújtsa be az összes előtte kiadott vallást érdeklő határozatokat s hogy adjon áttekintést ezen ügyben az eddig dívó rendszerről. A kancellária 1781. márczius 23-án csakugyan be is adta és ebben a vegyes házasságokra vonatkozó eddig dívó szokásokat kifejtette: hogy a kiadott Resolucziók értelmében a Rever-

¹⁾ Ebből világos, hogy a kongregatio a Trid. zsinat határosait Magyarországra a protestánsokat illetőleg is kiterjesztette, mert különben így nem dönthetett volna,

²⁾ Bosk. id. m. II. k. Hon. 276—304.

salisokban minden gyermek kath. vallásban való neveltetése biztosított, hogy a protestáns szülőktől származott és hátramaradt árva-gyermekek, ha teljesen elhagyattak, az uralkodó vallásban neveltettek; továbbá, ha az adott Reversalis daczára a gyermekek neveltetése veszélyben forgott, akkor ha még serdületlenek voltak szigorúbb fegyelmi eljárás vétetett foganatba, ha pedig már serdült korúak, akkor csak buzdítás, felvilágosítás és alapos begyőzés által kellett őket a kath. vallásnak megnyerni.

A császár azonban habár helyeselte az elveket, melyekre az eddig kibocsátott rendeletek alapul szolgáltak, mindazonáltal adott válaszában általánosságban jelezte, hogy van több rendelkezés, melyben a jogos mérséklet nincs megtartva, a melyek tehát méltán képezhetik a protestánsok panaszainak alapját. Egyúttal elrendeli, hogy a vegyes házasságokat illetőleg azon reversalisok, melyek a szülők között szabadon köttenek a gyermekek protestáns nevelésére vonatkozólag, érvényeseknek tekintessenek s hogy az árvák, mindaddig míg elegendő keresztény vallás- és erkölcsi nevelésben nem részesülnek, ne vétessenek ki a gyámok vezetése alól s életkoruk 16-ik évéig a hitvallás ünnepélyes letételére ne kényszeríttessenek.

ó tehát, mint látjuk, szóba sem hozta a vegyes házasságok megakadályozását; ellenkezőleg, egyet mást megengedvén, azoknak hallgatagon még tág kaput is nyitott. József császár e rendelkezése által a kath. egyház százados jogain jelentékeny csorbát ejtett, mert nem csak hogy megengedte a vegyes házasságok kötését, hanem a kath. félnek még azt is megengedi, hogy beleegyezését adhatja gyermekének a prot. vallásban való neveltetésére, a mit pedig ez vallásárulás nélkül nem tehet. Nem látta be, hogy az ilyen rendelkezés nemcsak, hogy nem egyeztethető össze a kath. vallás közjogi helyzetével, hanem szakít e vallás fentartására és megerősítésére irányuló eddigi összes hagyományokkal.

Épen azért a kancellária nem is késett megtenni ily értelmű megjegyzéseit, kérvén a császárt, hogy rendelkezéseit mellőzze, megjegyezvén egyúttal, hogy a protestánsok egyes panaszai, a melyek a kérdéses intézkedést létrehozták, részint kevésbé őszinték, részint az igazi tényállás elferdítésén, vagy túlzásán alapszanak, hogy így annál nagyobb figyelmet keltsenek.

A császár mindamellet makacsul ragaszkodott előbbi véleményé-

hez és ugyanazon év október hava 25-én egy nevezetes Ediktummal lepte meg az országot, a mely egyrészt szokott makacságáról tanúskodik, a melylyel véleményét minden körülmény figyelmen kívül hagyásával keresztül hajtani óhajtotta, addig másrészt mint minden téren, úgy ezen is beláthatlan zavarokat okozott.

Ediktum Tolerantiale név alatt ismeretes e rendelkezés, de míg az egyik félnek erről akart tanúságot nyújtani, addig a másik érdekelt fél irányában táplált legnagyobb intoleranciáját bizonyítja.

Kiindul ebben a császár abból, hogy míg a lelkiismeretre gyakorolt minden erőszak ártalmas, addig a keresztény szeretet által is helyeselt türelmesség, úgy a vallás, mint az állam javát mozdítja elő. És miután ezen elveket általánosítja, egyúttal alkalmazza is. Magyarországon persze legnagyobb tere volt alkalmazhatni s azért hivatkozva a törvényekre és a királyi védelem adta kiváltságos helyzetre, a melyben úgy a protestánsok mint a nem egyesült görögök részesültek; azokat mind épségben fentartja és újabb szabadalmakkal toldja meg.

Áttérve azután a vegyes házasságok kérdésére a következőket határozza: először is eltörölte az eddig divó reversalisokat, melyek minden gyermeknek kath. vallásbani neveltetését biztosították; másodsor állandó zsinórnékül felállítja, hogy ezentúl „ubi páter catholicae religioni addictus est, omnes proles masculi quam et et foeminei sexus in religione catholica erudiendae, si e converso mater cath. páter veró acath. foret, proles sexum parentum qua educentur religione sequantur.“

Rendelkezik még a tisztán protestáns házasságról is. Ha ugyanis ezekből valamilyik fél a másiknak halála után katolikussá lenne, akkor a serdületlen gyermekekre nézve a föntebbi szabály első része irányadó; ha pedig a házasság tartama alatt térne át valamelyik a kath. hitre, akkor azokra csak nem szerint alkalmazható.

József császárnak ezen ediktum a nagy izgalmat keltett mindenütt. A protestánsok természetesen ujjongtak, hogy annál inkább az igazságosság mezébe öltöztessék panaszaikat. Hivatkoztak a különféle egyezményekre és törvényekre, melyek nekik a vallásügyben szabadalmakat engednek, azt állítván, hogy ez az Ediktum csak jogos kiegészítése a jogos alapnak.

A katolikusok közül pedig mind az egyháziak, mind a világiak egymásután terjesztették fel emlékirataikat, melyekben, míg egy-

résről konstatálják az általános ellenszenvet, melylyel a császár ediktuma fogadtatott; másrésről vázolják annak szomorú következményeit.

Míg a hatóságok fájdalom nélkül nem vehettek tudomást egy oly ediktumról, a mely a szokásos eljárást mellőzve önkényüleg intézkedik; addig az egyháziak és azok élen a főpásztorok, méltó aggodalommal nézhetek a császár olyatén rendelkezése elé, a mely a jól értelmezett keresztény türelemtől épugy távol áll, mint a hazai törvények szellemétől, az eddigi királyi rezoluczióktól, és országos szokásoktól. Bebizonyították a császárnak, hogy ediktuma a vegyes házasságok illetén rendezése által ellenkezik magával a vallási türelemnek motívumával és céljával, mert így nemcsak hogy nem fognak a katolikusok a protestánsokkal békésen együttélni, hisz a megoldás módja maguknak a protestánsoknak is visszatetszik; hanem inkább a legnagyobb léhaságot és hitközönnyt fogja eredményezni. Battyányi primás 1782. márcz. 7-én benyújtott emlékirata mindezen észrevételeket összefoglalja s a kancellária mellékelvén a világi hatóságok részéről adott emlékiratot april 12-én pártolólág be is nyújtotta a császárnak; de mind ezeknek alig volt valami eredménye. A császár ugyanis május íoiki feleletében kijelentette, hogy az ő ediktuma csak a jövőre vonatkozik, míg a múltra nézve érvényben maradnak a reverzalisok. Azért meghagyja, hogy a vegyes vallású felek az ediktumra való tekintettel reverzalis nélkül is összeadandók.

József császár makacssága azonban, melyet az emiített emlékirattal szemben tanúsított, nem hozta meg a kívánt eredményt, mert Magyarország püspökei apostoli buzgósággal védelmezték az egyház állás pontját.

E védelemben kitüntette magát a már Mária Therézia alatt szereplő Salbeck Károly szepesi s b. Andrássy Antal rozsnyói püspök s habár minden ténykedésükről nincs is adatunk, de a meglevők eléggé bizonyítják kiváló gondoskodásukat ezen fontos egyházi kérdésben. Salbeck többi között kivitte Árvamegyében, hogy daczára minden ellenkező rendeletnek, csakis akkor adtak össze vegyes vallásuakat, ha előzetesen minden veszélynek eleje vétetett. Ugyanő Romához fordult s habár sem az ő levele, sem a pápa felelete nincs meg, mindazonáltal erre is látszik czélozni XVI. Gergelynek 1841-ben a magyar püspöki karhoz intézett brévéje, a melyben a többiek közt ezeket mondja: „quaecunque hac de re (matr. mixt.) latae essent leges, oportet ut

Episcopus et parochi studiose et prudenter curent ne hujusmodi matrimonia fiant et si contrahantur omnes proles in cath. religione educentur: quoties veró ipsis invitis secus fuerit factum, abstineant semper a nuptiali benedictione impertienda, eorumque praesentia, si necessitas urgeat, sit tantum modo materialis, neque actibus et declarationibus jungatur, quae confirmet et approbent proles aliter quam in religione cath. educari posse.“

A mi a rozsnयीi püspököt illeti, róla az egyházmegyei iratok tanúskodnak, hogy ő, daczára minden türelmi rendeletnek a régi, még 1749-ben Eszterházy és 1730 ban Csáky primások által kiadott rendelkezéseket fentartotta s midőn a plébánosokhoz intézett Instructiójának a legfelsőbb helyre való beterjesztésérc felszólították, nyíltan megvallotta, hogy ő a régi szokásnál maradt s a végső elhatározást magának tartotta fönn. 1782. okt. 23-án pedig megírta a plébánosoknak, hogy habár a királyi határozat szerint a vegyes vallású feleknek összeadása meg nem tagadható, mindazonáltal óvakodjanak azzal lelkiismeretüket beszennyezni. 1785-ben pedig egy konkrét esetben világosan eltiltja az egyházi áldást azoknál, a kik nem adták beleegyezésüket a gyermekek kath. nevelésébe.

Míg így a türelmi rendelet okozta bajok fokozódtak, József egy ujjal szaporította azok számát. 1785-ben elrendelé, hogy ezentúl a püspökök minden bontó, első sorban pedig a vérrokonság és sógorság akadályá alól saját tekintélyükből kifolyólag dispenzáljanak, és semmiféle engedélyért Rómába ne folyamodjanak. Eltekintve attól, hogy a császárnak mint e tárgyban nem illetékes törvényhozó faktornak nincs joga a püspököket paralizálni a legfőbb tekintélytől, a mely a bontó akadályok felállítását és elbírálását egyedül van hivatva rendezni; a püspökök annál kevésbbé közölték ezen rendeletet a papsággal, mert maga a „felekezeti“ különbség alól adható dispenczió is XIV. Benedek szerint, elsősorban a pápának van fentartva.

Ehhez képest a püspökök erélyesen viselték magukat s daczára a politikai hatóságok ediktumon alapuló sürgető követeléseinek nem dispenzáltak. Egy konkrét esetben azután mikor az esztergomi Helynök egy harmadfokú rokonsági kötelék alól a dispencziót megtagadta, maga a primás Battyányi állott az ügy élére s 1785. okt. 8-án nyíltan kifejtette az okokat, a melyek a magyar püspöki kar magatartását igazolják. Kifejtette, hogy a kath. egyháznak, tekintve a nagy vesze-

delmet, a melybe a kath. fél legtöbbször sodortatik, a mennyiben, ha hitét formálisan meg is tartja, de úgy az egyes családokra, mint az egész társadalomra nézve veszélyes hitközönybe sodortatik: nem áll érdekében, hogy a vegyes házasságokat még ily mérvű dispencziók engedélyezése által is előmozdítsa.

Egyébként, úgymond, a türelmi rendeletre nem is lehetett hivatkozni, mert az csak a reverzálisokat czélozta eltörölni. Ha pedig ily dispencziók azelőtt a kancelláriától adatni szoktak is, de az csak azon esetekre vonatkozott, ha a jegyesek mindketten protestánsok voltak. Végre figyelmeztette a császárt, hogy a püspököknek az egyház ilyen törvényei alól dispencziálni, vagyis a reverzálisokat csak részben is elengedni, egyenlő a lehetetlenséggel.

Nem kevesebb bátorsággal lépett fel b. Andrassy rozsnyói püspök is, a ki habár felszólíttatott, hogy saját tekintélyével dispencziáljon, azt mindannyiszor megtagadta. 1785. szept. 17-én kelt válaszában kijelenté, hogy ő készséggel teljesítheti a császár kívánságát és nyert hatalmával fogva dispencziálhat a felek közt fenforgó 3-ad és 4-ed fokú vér rokonsági és sógorsági akadály alól, ha azok mindketten katolikusok, azonban nincs feljogosítva azt tenni akkor is, midőn a jegyeseknek csak egyike katolikus. 1785. szept. 27-én újra sürgetik a dispencziálást s ekkor már felhozták neki, hogy az akatholikus félre nem is szükséges, hogy ő adjon, mert ennek a császár maga engedélyezte azt. De a püspök kijelentette, hogy a jelzett esetben XIV. Benedek konstitúciójában egyenesen meg lévén tiltva dispencziót adni kath. és nem katolikus közt kötendő házasságra, ő azt nem értheti csak a kath. félre, mert különben abból az következnek, hogy mindig megtörténhetik az, a mi tiltva van, lévén a kath. mint ilyen abban a helyzetben, hogy számára engedélyezhető a dispenczió. 1786-ban január 18-án azután bővebben kifejtvén az okokat, melyek miatt a legfőbb egyházi törvényhozó engedélye nélkül lelkiismeretben is érvényes dispencziót nem adhat, azon kéréssel fordul a császárhoz, hogy engedessék meg neki Rómába folyamodni e kérdésben, de a márczius 21-én kelt császári dekrétum azt megtagadta.

Hasonló erélyt fetett ki Zerdahelyi Gábor váczai káptalani Helynök, aki 1786-ban april 10-én a placetum regiumra való tekintettel folyamodott, hogy Rómába fordulhasson dispenczió megadásaért. Hasztalan volt ebbeli kísérlete, mert József april 15-én kelt kör-

levelében tudatta a püspökökkel ebbeli tilalmát s april 22-én a Helynököt egyenesen felszólította, hogy mit szándékozik ezen rendeletével szemben cselekedni, ő azonban bátran kijelenti, hogy az egyház Fejének rendeletéhez szabja magát. Zerdahelyinek ügyét bővebben tárgyalták a császári udvarban is és az egyházi kommissio június 21-én ki is mondotta rá véleményét, melynél fogva a császár véglegesen megtiltja neki a Rómába való folyamodást.

Jellemző a viszonyok kellő megértésére azon okadatolás, a melyet az udvari kommissio véleményének védelmezésében kifejtett, mert ebből megismerhetjük, hogy a kommissio II. József uralkodásának végén mily helytelen elvekkel volt szaturálva a püspökök jogkörét es a pápához való viszonyát illetőleg. Helytelennek itéli a váczai káptalani Helynök azon eljárását, melynél fogva az állam törvényeit, melyeket, habár vallási vonatkozásúak is, mindazonáltal a rend és nyugalom biztosítása végett jogosítva volt meghozni, nem respektálja, hanem egy idegen, az állam határain kívül tartózkodó hatalomtól kéri a felhatalmazást. Szem elől tévesztve a hierarchikus intézménynek természetszerű és jogtörténeti kifejlődését egyszerűen hivatkozik a kommissio a történelemre, melynek tanúsága szerint a püspökök nem végrehajtói a pápa kizárólagos akaratának, hanem önálló pásztorai a híveknek, a kiknek java, különösen ha az isteni törvény szellemével nem áll ellentétben, előbbre való, mint egy tájékozatlan hatalom rendelkezése.

Egyidejűleg II. József reformáló rendeleteivel, melyeket vallási, kiváltképp pedig a házassági ügyben kibocsátott, a magyar püspöki kar az 1786. évi márczius 6-án kiadott rendeletének hatása alatt Battyányi primás elnöklete alatt Esztergomban egy tanácskozmányt tartott, a melyben a többek közt azon kérdés fölött is folyt a vita, hogy mily eljárást tanúsítsanak a sokat hánytorgatott dispenzáció ügyben. Habár találkoztak néhányan, akik az idő szomorú viszonyaira hivatkozva elég okot láttak arra, hogy a dispenzáció megadassék, ha egyéb házassági akadály nem forog fönn; de a rozsnói püspök itt is kijelentette, hogy ő saját tekintélyéből soha sem fogja azt megadni.

Battyányi primásnak ezen tanácskozmányért is elég kellemetlensége volt, mert a világi hatóságok őt tették felelőssé az összejövetel végzéseiről; de ő 1788. nov. 8-án kijelentette, hogy ezen összejövetel épen nem tekinthető zsinatnak, mert a hozott határozatok csak testve-

ries megállapodások s nem bírnak a törvény erejével, mert csak annyiban kötelezők, a mennyiben azt kiki a saját körében alkalmazza.¹⁾

1790-ben egy új aerája kezdődött a vegyes házasságok sorsának, a mennyiben az eddigi királyi határozatok helyett a törvényhozás rendes medrébe tereltetik és mint látni fogjuk, ott is sokat foglalkoztatta az elméket. II. Lipót (1790—1792) ugyanis átvette a theoretikus szabadelvű II. József örökségét, mindjárt 1790-ben összehívta az ország rendéit, hogy a nemzet sebei alkotmányos utón orvosoltassanak. Pedig ezek közt nem a legkisebb volt a vallás, különösen a vegyes házasságok ügye, a mely II. József alatt annyira izgalomba hozta az ország polgárait. Még mielőtt a szoros tárgyalás kezdetét vette volna, a Rendek már azon előzetes kérdésem sem tudtak megegyezni: vajjon a vegyes házasságok ügye a hitlevélben olykép tüntessék-e föl, mely az országgyűléssel egyetemben rendezendő, vagy pedig hagyassék meg továbbra is kizárólag a király szabad rendelkezése alatt. Végre is tekintettel arra, hogy a vallási ügy egyike azoknak, melyek az állam polgárainak érdekeit közelről érintik, a melybe a törvényhozó testület is kell, hogy tekintélyével s közreműködésével beleszóljon, abban állapodtak meg, hogy oly értelemben szerkesztendő a felavatási hitlevél, hogy a vallási ügy ezentúl az országgyűléssel közösen rendezendő.

Ezen időtől kezdve tehát napjainkig a vegyes házasságok mindig tárgyát képezik az országos tanácskozmányoknak s határozatoknak, a mi különben, az államot illető dolgokban, újabb keletű parlamentáris rendszerünk mellett igen természetes is.

Azonban ne higgye senki, hogy a vegyes házasságok ügye közmegelegedésre nyert megoldást. Nem volt országgyűlés 1868-ig, a melyben ez a kérdés hol nagyobb, hol kisebb mérvben fel ne tűnne s ne foglalkoztatná egészen napjainkig a kedélyeket.

Mindjárt a szóbanlevő országgyűlésen élénk felterjesztések tettek úgy a protestánsok mint a katolikusok részéről.

Az előbbieket a mellett kardoskodtak, hogy a vegyes házasságból született gyermekek serdületlen korukig azon vallásban neveltessenek a melyben a szülők eleve megegyeztek, ilyen egyezkedés nem létében pedig nem szerint kövessék a szülőket, felserdült korokban pedig szabadon választhassák vallásukat; az utóbbiak pedig szintén arra iparkodtak, hogy az ilyen gyermekek kath. vallási neveltetése érvényes

¹⁾ Bonoványi: id. rn.IL M. 306-820.

reverzálisok által biztosítva legyen s hogy a vegyes házasságok elbírálása továbbra is kizárólag a püspöki szentszékeknek legyenek alá vetve. Azon bizottság pedig, a melyet az országgyűlés kiküldött, hogy a vallást érdeklő kérdésekről véleményes jelentést nyújtson be, abban állapodott meg, hogy a gyermekek vallási neveltetése a vegyes házasságokban a szülők neme szerint határozottassék ugyan meg, de fenn legyen tartva a jog, hogy a szülők előzetesen, azt másképp is megállapíthassák. A vegyes házassági perekre vonatkozólag azt a megkülönböztetést teszi, hogy a melyek a megkötés alkalmával már vegyesek voltak, azok a püspöki szt. székek elé, a melyek pedig az egyik félnek a prot. vallásról a kath. hitre való áttérése által váltak vegyessé, a világi törvényszékek elé tartozandóknak nyilváníttassanak. £ véleményes jelentés tárgyalás alá is került, de a képviselők magatartása különböző vala. A Duna melléki követek ugyanis oda nyilatkoztak, hogy a vegyes házasságok ha már nem akadályoztatnak is, de kivétel nélkül katolikus plébános előtt köttessenek, a gyermekek mind kath. hitben neveltessenek, habár esetleg a szülők másként is határoztak és hogy a házassági perek mind a püspöki szentszékekhez tartozzanak. A Tisza mellékiek pedig valamennyi gyermeket az apa vallásában kívántak neveltetni, a házassági perekre vonatkozólag pedig elfogadták a vegyes bizottság véleményét.

Szept. 20-án nyilatkozott maga a Fölség is és kijelentette, hogy a vallási ügyeket mindjárt trónra lépte után rendezni fogja.

A kath. Főpásztorok ezen kijelentésre támaszkodva, Battyányi primással élükön nem mulasztották el az alkalmat felhívni a királyt a protestánsok vérmes kívánságainak veszedelmes voltára. Szeptember 22-én beadott véleményükben hivatkozva a Lipót alatt tartott 1681-iki soproni országgyűlés 25. és 26-iki cikkelyeire kifejtették, hogy a protestánsok követelése ellenkezik már a reformáció egyik princípiumával, a mely szerint „cujus regio illius reügio“; a miből aztán önkényt folyik, hogy a kath. fejedelem kath. állam vallású országban valósággal odadobná a kath. ügyet a féktelen kívánságoknak.

Midőn pedig ezzel szemben a protestánsok szintén feliratot intéztek, a melyben hivatkoztak a teljes szabad vallásgyakorlatra; Battyányi primás újra kifejtette a Fölségnek, hogy mily szerencsétlenség a katolikus vallásra, midőn a prot. anya pl. nem fogja nevelni

a katolikus vallásban gyermekeit, a katolikus nőnek pedig nevelnie kellene a gyermeket azon vallásban, melynek hitcikkelyeit tagadja.

Mig így a tanácskozások folytak, azalatt a király egy új határozattal lepte meg az országot. Elrendelte ugyanis, hogy a vegyes házasságokból születendő gyermekek, ha az apa kath., a gyermekek nemi különbség nélkül az ő vallását tartoznak követni, ha pedig csak az anya katolikus, akkor csak a leánygyermekek nevelendők az ő vallásában, a fiúgyermekek pedig az apa vallását követhetik. A házassági pereket pedig kizárólag az egyházi törvényszékhez utasítja.

A királynak ezen rendelete azonban nem elégítette ki a katolikusokat, mert a kath. elv, mely szerint az egyház a vegyes házasságot semmi szín alatt sem engedheti meg, hacsak valamennyi gyermek kath. vallásban nem fog neveltetni; nem nyert benne teljes alkalmazást. Innen van, hogy a püspökök több ízben tartott értekezletén e királyi rendelet mindig a megbeszélés tárgyát képezte s végre is abban állapodtak meg, hogy annak a törvények közé való iktatását ellenezni fogják és hogy e kérdést egy új királyi határozatnak vetik alá.

A király azonban 1791-ben január 18-án adott válaszában rendeletét megerősítette, azt tevéen hozzá, hogy a vegyes házasságok kivétel nélkül úgysis csak a kath. plébános előtt köthetők és hogy a megkötetés elé semmiféle akadályok ne gördíttessenek.

A vármegyék közül, melyek az említett határozatokkal szemben állást foglaltak, kitűnt Sárosmegye, a mely jan. 27 én egy erélyes emlékiratban részletesen kifejti, hogy mennyire kedvezők a protestánsoknak az adott engedmények s hogy azért ezek még ezzel sem lesznek megelégedve. Azonban hasztalan volt minden igyekezet, mert a másodszer összehívott országgyűlésen daczára Battyányi primás tiltakozásának 1791. febr. 8-án megalkottatott és azonnal szentesítést nyert a 26-ik törvénycikk, a mely szószerint megegyezik a hozott két királyi döntvényvel.¹⁾

¹⁾ Proles, e mixtii matrimoniis, quæ semper ooram parochis oetholfeis ineunda ernni, quibus tamen impedimenta qnaepiam quouunque sab praetextu in outrarium ponere oatam esto, suseeptae ei suseipiendae, si páter eatholious faerit illius religionem sequantur, ai veró mater faerit oatbolioa, tono nonnfsi proles maacalae patria religionem aequi possint. Causee matrimoniorum tam eorum, quae jam tomporé, quo illa inita sünt mixta eraot, qnam et eorum, quae per transitum alterutrius partis e saeris evangelfeis ad aera oatholia mixta effieeta essent, oum utrobique de Tere nomfnis saorameoto agatur aedibas oatholiooram spiritaalibus defemntur.

Ezen törvény kétségkívül egy nevezetes stádiumba juttatta a vegyes házasságokat. Azon esetre, ha az apa katolikus volt, elég volt téve a kath. egyház kívánalmának, ha már a megakadályozás tiltva volt is, de ha az apa protestáns volt, megvolt a lehetőség arra, hogy a gyermekek az ő vallását kövessék. Ezen lehetőség méltán sértette a kath. egyházat. De ő hűtlen nem maradhatott önmagához és igénybe vévén azt az előjogot, hogy csakis kath. plébánosok előtt voltak köthetők, vonakodott a házasulandókat összeadni, ha előzetesen nem nyújtottak elég biztosítékot arra nézve, hogy az ily vegyes házasságból születendő összes gyermekek kath. vallás-erkölcsi nevelésben fognak részesülni.

A protestánsok ellenkezőleg úgy vélekedtek, hogy az emiittet törvény által minden reverzalis eltöröltetett annál is inkább, mert az emiittet törvény által eltöröltnek tekintettek minden oly értelmű más törvényt, vagy királyi rezolueziót, a mely a bécsi és linczi egyezmények szellemével ellenkeznek. Ebből, nemkülönben azon felfogásból, hogy a törvény értelmének magyarázata kizárólag a törvényhozás jogköréhez tartozik, továbbá egyes megyék által támogatva; abbeli követeléseknek adtak kifejezést, hogy Magyarország leiratokkal ne kormányzassék. A király azonban ismételten kijelentette, hogy az 1790/91-iki törvény értelme épen nem zárja ki a reverzalisokat, hanem csak elejét akarja venni a netaláni erőszakoskodásnak és így ha szabad akarattal állíttatik ki, akkor kötelező.¹⁾

Utána I. Ferencz (1792—1835) már okadatolja is e magyarázatot, mert úgymond: „juxta art. 26. a. 179/91 proles masculae, patre evangelico genitae ejus religionem scqui possint quidem, sed non debeant.”

A törvény rendelkezéséből kifolyólag egy másik kérdés is merült fel. Arról volt szó, hogy vajjon a vegyes házasságok, ha már semmiféle akadályokat nem szabad eléjük gördíteni, abszolúte megálldassanak-e, vagy pedig eltérőleg a rendes szertartástól azon esetben, ha előzetesen reverzalist nem adtak, a plehános csak passíve legyen jelen.

A kath. plébánosok, vagy mert nem voltak az illetékes hatóságoktól kellőleg tájékozva, vagy mert ennek hiányában elégnek tartották az időközben megjelent királyi rendeleteket, sok esetben ugyanazon szertartással kötötték össze az ily házaspárt is mint a tisztán kath. jegyeseket.

¹⁾ Boák. id. m. n. Mon. 823-384.

Csak egy esetben nem tették és nem is teheték, mert ekkor a tridenti zsinat szerint járhattak el, ha t. i. a kath. előzetesen a gyónás szentségéhez nem járult.

Igaz, hogy 1802. évről létezik egy kir. rendelet, a mely még ilyenkor is tiltja az összekelés késleltetését s az áldás megtagadását, de ez ellen a püspöki karból is tiltakoztak egyesek mint pl. az egri érseki Helynök és a rozsnyói püspök. Mindketten kifejtették, hogy a plébánosok ilyenkor kötelességükhöz hiven járnak el.

Egy harmadik kérdés is előadta magát az 1790/91-iki törvény értelmi magyarázatában. Megtörtént ugyanis az az eset, hogy a protestáns pásztorok, daczára a törvény világos rendelkezésének a vegyes vallású párt, ha a kath. lelkész a reverzálisok megtagadása esetén az összekelést késleltette, önhatalmúlag összeadták és azzal utasították el őket, hogy a kath. plébános előtt megjelenniük fölösleges.

Azonban a kath. plébánosok ily eljárás ellen méltán tiltakoztak s követelték azt, hogy az ilyenek előttük újra összekeljenek.

És e jogos kívánságnak megfelelőek voltak a királyi határozatok is, melyek 1806-ban — 1807-ben jelentek, a melyek világosan törvénytelennek jelentik ki a luth. pásztorok eljárását és felhívják a feleket, hogy házasságuk és így gyermekeik törvényesítésére ujlag megeskettessenek a kath. plébánosok előtt.

Mindezen kérdések hánytorgatása közepett egy érdekes más irányú eset is elő adta magát, a mely a házasságok szentségi jellegének és az ebből kifolyó törvényes fórumnak vindikálására, adott a püspöknek alkalmat, hogy apostoli bátorsággal védje egyháza jogait. 1794-ben ugyanis egy kath. férfi oly kálv. nővel akart összekelni, a ki a nógrádi törvényszék által férjétől engesztelhetetlen gyűlölet alapján választatott el. A kath. fél folyamodott püspökéhez, hogy az említett Ítélet alapján engedtessek meg neki az összekelés. A püspök azonban, igen természetes, megtagadta az egybekelést, mert a keresztények házasságában a házassági szerződés egyúttal szentség is lévén, nem tekintette az ítéletet jogerősnek mindaddig, míg az egyedül illetékes egyházi fórum új ítélete alá nem bocsáttatik. Tehette pedig annál is inkább, mert az állami törvényszék illetősége az 1790/91. 26. t. ez. a tisztán prot. házassági pörököt érintetlenül hagyja ugyan, de ugyanazon törvényezikk értelme szerint minden vegyes házasság a

püspöki szentszékek elbírálása alá tartozik. Ez pedig nemcsak a már megkötött, hanem a megkötetni szándékolt házasságra is vonatkozik; semmi kétség nem forogván fenn az iránt, hogy a kath. félre kizárólag az egyház elvei irányadók. Tudta ezt jól az érdekelt is, azért cselhez folyamodott. Valami rossz tanácsadó utasítása folytán, magához hivatta a kath. plébánost, és ott két tanú jelenlétében kölcsönösen kijelentették egymásnak, hogy házassági frigyre akarnak lépni. A püspök azonban erélyesen kezébe vette az ügyet. Miután hasztalan volt minden figyelmeztetés és kérés, végre körlevelében hívta fel papságának figyelmét, hogy a kérdéses összekelés nem házasság, hanem csak konkubinatus s mint ilyen a kath. fél a gyónásban fel nem oldozható és szent áldozáshoz nem bocsátható. Hiába fenyegették a püspököt és szólították fel, hogy vonja vissza körleveleit, ő hajthatatlan maradt. Megfosztották vagyonától, megidéztek ad audiendum verbum, ő azonban nem engedett, már csak azért sem, mert ha a protestánsokat nem kényszeríti az állam semmire, a mi lelkiismereti meggyőződésükkel ellentétben áll, akkor hogy engedelmeskedhetnék egy kath. püspök ily lényeges kérdés elvi elbírálásában. S a rozsnyói papság hüen követte püspökét, mert 1797-ben egy BattháDyi primáshoz intézett erélyes felterjesztésben hivatkozva VI. Pius pápának két hasonló tárgyú rendelkezésére bátran kijelentette, hogy a mily készséggel hajol meg a királynak polgári ügyekben tett intézkedései előtt, oly szentnek ismeri püspökének elveit vallani, hozzá, midőn egyházi s hazai törvényeink szellemében védi legszentebb jogait.

Már ezen utolsó eset is mutatja, hogy a protestánsok el voltak határozva a főntebb emiitett három kérdésben folytatni a harcot mindaddig, míg elégséges eredményre nem jutnak. Ehhez képest a vegyes házasságok körül lépésről lépésre minden törekvésük oda irányult, hogy a reverzalisok állami érvényessége eltöröltessék, hogy a vegyes házasságok legalább államilag protestáns pásztor előtt is érvényesen legyenek köthetők s végre, hogy a vegyes házassági váló pörök ne kizárólag a szt. székek elé tartozzanak. Ebbeli törekvésükben királyi hatalommal szemben szabad hitelveiken kívül nagy segítséget nyertek ők a folytonosan kedvező politikai viszonyokban s azon társadalmi átalakulásban, mely Franciaországból kiindulva egész Európát magával ragadta.

Innét van, hogy az imént említett törekvések ezentúl mind

jobban domborodnak ki az időközben tartott országgyűléseken, míg végre a legújabb időben teljesen célzottak.

A magyar püspöki kar azonban mint mindig, úgy ezen időben is nemesen teljesítette kötelességét, mert hatalmának egész erejével jelent meg a küzdő téren, hogy egyházunk ősi jogait s törvényeit megvédje. Megragadó az a küzdelem, amely az egyház és állam között minden téren, kiváltképpen pedig a vegyes házasságok körül folyik s habár e küzdelemben az egyesült protestantizmus s liberalizmussal szemben el is bukott, de példájuk egyrészt örökké mintául szolgálhat arra, hogy miképp kell magunkat viselnünk a nehéz időkből, másrészt jelenlegi sorsunk örökké intő például arra, hogy mennyire szükséges, különösen az új parlamentaris életben, hogy a lelkészek mindent elkövessenek a hívekben az egyház érdekei iránt való fogékonyt foglalkoztatni.

De mutatja ezt a protestánsoknak vallásuk érdekében kivívott sikere is. Mert, hogy tárgyunkról szóljunk, elmondhatjuk, hogy azon jellemző magaviselet, a melyet a protestánsok az idő folyamán mindenben tanúsítottak, semmiben sem nyilvánul élesebben, mint a vegyes házasságok körül kifejtett harezokban. Azt, a mit már a Sárosmegyei felterjesztésben megjövedölve láttunk, be is teljesedett, mert a protestánsok, amint általában a vallási kérdésben a legtüremlenebbek voltak, úgy soha sem mulasztották el az alkalmat, hogy újabb követelésekkel elő ne álljanak. Ezen alkalommal sem elégedtek meg, a mit nekik az 1790. 26. t. ez. engedélyezett, hanem még oda törekedtek, hogy teljes egyenlőségre vergődjenek az uralkodó vallással. Innét a sok felterjesztés mindenüvé, a honnét csak reméltek valamit. Innét az 1825/27-iki országgyűlésnek beadott Gravamina et Postulata ez. összegeztet beadvány is, a melyben a vegyes házasságokról is tétetik említés. Ezen országgyűlésnek fontossága különben más oldalról is kiemelendő. 1815-ben, miután Napóleon leveretése után a béke és nyugalom helyreállt, a nemzet tevékenysége a belviszonyok rendezésére volt irányozva. A francia forradalom szelleme hozzánk is eljutván, nemzetünk szintén fogékony lett az új eszmék iránt, melyek a társadalmat annyira kiforgatták régi szerkezetéből. Alkotmányunk ezúttal békés helyreállításának tulajdoníthatjuk, hogy mindazon akadályok elhárítottak, melyek ha nálunk is közbejöttek volna, a „haladás“ nem ment volna simán a megjelölt úton, hanem forradalom előzte volna azt

még ép úgy, mint ekkor Spanyolországban, Portugáliában, Piemontban s 1848-ban nálunk is. Ezen országgyűlésen a nemzet komolyan hozzá is látott, hogy reformterveit megvalósítsa és pedig már nagyobb mérvben, mint azt az 1790/91-iki országgyűlés bizottságának reformmunkálataiban látjuk.

A reform pontok közül természetesen nem hiányozhattak a vegyes házassági vitás kérdések sem. A nov. 30-án tartott ülésben a sérelmek és kívánalmak 32-ik pontja a következő czimet viseli: de prolibus mixti matrimonii et materia religionis evangelicorum. E pontban felsoroltatnak úgy a Dunán inneni, mint a Dunán túli kerületek panaszai, a melyek abban kulminálnak, hogy a vegyes házasságokra nézve egy végleges megállapodás adassék, a mely a különféle királyi rendeletek helyett, véglegesen határozná meg azt is, hogy az utólag megkötött házasság által törvényesített gyermekek vallása szintén az 1790-diki törvény szerint szabályozandó-e vagy nem. Általában pedig panaszt emelnek a reverzalisok ellen és erre nézve végleges intézkedést kértek. De miután a nemzet a rendszeres reformmunkálatok terén sem tudott kellő egységre lépni a bécsi kormánnyal, azért nem csodálhatjuk, hogy ezen akkor háttérbe szoruló tárgy sem nyert megoldást.

De még az 1830-iki országgyűlésre egybegyűlt követek újra hangoztatott követelései is a pusztában kiáltónak szavai maradtak. Ezen országgyűlés ugyanis, habár jobbra az alkotmány helyreállítása volt is ő célja, de a vallási kérdéseket sem hagyta érintetlenül.

Annál is inkább tette ezt, mert ez évben történvén az irlandi katolikusok emancipációja, a protestánsok minden követ megmozdítottak, hogy nálunk is új eredményeket vívjanak ki. Azonban ezen alkalommal sem nyertek többet azon ígéretnél, hogy a kérdés befejezése csak a következő országgyűlésen lesz lehetséges, mert a jelenlegi immár a vége felé jár.

Az 1832/36-iki országgyűlésen tehát újra követelték az engedményeket s különösen az alsóházban oly hévvel és erélylyel állottak elő követeléseikkel, hogy csak a főrendek higgadt magatartásának lehet köszönni, hogy a kath. egyházat újabb jogsérelmek nem érték.

Mialatt a két tábla egyetértő eljárása az úrbérre s a nemzeti nyelvre vonatkozó reformokat tárgyalta, úgy mellékesen még más fontos kérdések is kerültek a törvényhozók megbeszélése alá. Ezek

elseje a vallás, illetőleg a vegyes házasságok ügye volt. A protestánsok újra és újra panaszkodtak, hogy a kath. plébánosok, a bécsi és linczi békekötésekben biztosított vallás szabadság, nemkülönben az 1790/91-iki törvény ellenére, folyton zaklatják a protestáns félt a reverzalis kiadására, mit, ha az megtagad, össze nem adják s így „a gondos kath. anyaszentegyház kényszeríti a feleket, hogy tisztességtelen életet éljenek.“ Elfeledték persze, hogy ők azokban a törvényekben nem szabad házasság kötést nyertek a katolikusokkal s még kevésbé azt, hogy ők azon az utón lábbal taposhassák a természeti, isteni és egyházi törvényeket. Miután azonban a konzervatív Ferencz alatt nem volt arra reményük, hogy célzt érjenek, azért más utón kerestek segítséget. Megnyertek maguknak egy már az új kor szellemében fölvilágosult kath. követet, Beöthy Ödönt, akinek „szép, erős és merész“ beszédei még a királyt is engedményekre bírhatják. De hasztalan volt minden erőfeszítésük, mert habár a 12 pontba foglalt lelkiismeret szabadságáról szóló javaslat a kerületi ülésen el is fogadtatott, de a főrendek többsége az üzenetet még felolvastatni sem engedte, hanem az egész vallási tárgyat a sérelmekkel foglalkozó bírótsághoz utasította. S habár a rendek, új hosszas viták után, újra visszaküldték is a javaslatot, de a főrendek erélyes magatartása mégis győzött s mégis abban kellett megnyugodniuk, hogy az ügy boldogabb időkre halasztandó.

Az országgyűlésen történekekkel kapcsolatban a magyar püspöki kar, hogy a protestánsok heves kifakadásainak éle vétessék; kötelességének ismerte ujjlag felhívni a katolikusok figyelmét a vegyes házasságok kárhozatos mivoltára. Jó alkalmat szolgáltatott erre XVI. Gergely pápa által 1833-ban engedélyezett Jubilaeum, a melyet az egyház válságos helyzetében az isteni segedelem leedsére az Összes hívőknek engedélyezett. Kiténik különösen Scitovszky J. rozsnjóí és Szepesy pécsi püspök. Az előbbi egy erélyes encyclicában elítéli a vegyes házasságokat, az utóbbi pedig kiváló bátorságával tündöklött.

A Gömörmegeyi gyűléseken ugyanis panaszt emeltek a protestánsok azon plébánosok ellen, a kik reverzalis nélkül vonakodtak a feleket összeadni s midőn ezen alkalomból egy iratot intéztek a püspökhöz, hogy tiltsa meg papjainak a vegyes házasságoknál illetén, a törvénybe ütköző eljárását; a püspök erre nem is felelt. A megye bizottság egy új felszólítást nyújtott a püspök elé, melyben már az

illetők megbüntetéséről is tesz említést. Ezt már a püspök sem hagyhatta figyelmen kívül. S azért 1837-ben egy erélyes iratban felelt a megyének, a melyben kifejtvén a plébánosok eljárásának helyes voltát, a mely épen nem ellenkezik a törvénnyel, először is tiltakozott a megye illetéktelen fenyegetése ellen és egyszersmind kifejtette az egyház tanítását, a melynek szellemében a plébánosok helyesen jártak el. Követelte úgy maga, mint papjai számára a föltétlen vallási szabadságot, melyet a protestánsok zavartalanul élveznek Magyarországon. Természetes, hogy a megye elégedetlen volt a bátor felelettel s miután mást nem tehetett, a király közbenjárását vette igénybe. De felterjesztésében ismét oly sértőleg nyilatkozott, hogy a püspök készletve érezte magát a czáfolatra.

Elnevezi a megyei bizottság a püspököt minden isteni és emberi jogok megvetőjének, a közbéke zavarójának és a Fölség lázadó alattvalójának. A püspök azonban 1838. nov. 26-án felterjesztett új nyilatkozatában kimutatja, hogy mily alaptalanul gyanúsítják, az igazságnak mily elferdítéséhez fordulnak a megyei bizottság tagjai, midőn ellene és papsága ellen felírtak. Okmányokkal igazolja, hogy a protestánsok. unszolására emeltek a megyei bizottság tagjai panaszt a Fölség előtt, hogy a megye körlevelet bocsátott szét, a melyben a vegyes házasságról tanítást ad, hogy elrendelte, miszerint a protestáns fél két tanút vegyen maga mellé, hogy így a reverzálisok követelése mellett tanúskodhassanak az illető plébánosnak eljárása ellen. Végre azon kérelemmel fordul a Fölséghez, hogy a magyar papság birói illetékességére vonatkozó s a magyar törvények által is elismert kiváltságát védelmezni; a megye jogellenes törekvéseit a hitközöny elhárítása céljából megakadályozni s egyáltalában a kath. hitelvek kicsinylő elhanyagolását apostoli tekintélyével elhárítani kegyeskedjék.

A kath. püspökök ilyenén megható magatartása a protestánsokat másirányú törekvésekre és kísérletekre ösztönözte. Elkezdték ugyanis hánytorgatni azon kérdést: hogy nem volna-e szükséges királyi tetsvény (!) alá bocsátani mindazon püspöki rendeleteket, melyeket ők akár a papsághoz, akár a néphez intéznek. Ezen törekvésök azonban kudarczot vallott, mert a püspökök egymásután adták ki erélyes fölshóllalásaikat, melyekben leálcázzák rút szándékukat t. i. az egyház működésének megbénítását. Kitűnik a többi közt az egri érseknek a királyi Fölséghez beadott védelme a melyben remekül foglalja össze és

állítja előtérbe a protestánsok alattomos szándékát s védelmezi meg a kath. egyházat megillető szabadságot.

Midőn így mindinkább közelgett a protestantizmus, hogy czélt érjen s küzdelmei közepette a mindinkább segítségére működő állam hatalom részéről már már végkielégítéshez jutott; a püspöki kar újult erővel működött azon, hogy a veszélyt elhárítsa.

Az 1834 a kölni egyezmény¹⁾ nyilvánosságra hozatala, majd XVI Gergelynek erélyes Allokucziója az egyezmény ellen, Magyarországon is megtermé hasznos gyümölcsseit. A püspökök, támaszkodva a törvényes állapotra, amely szerint az 1790/91-i törvény értelmében a reverzalisok követelhetők, másrésztől pedig azon helytelen irányban elharapódzott szokásra, hogy a plébánosok még akkor is megáldották a vegyes házasságokat, ha semmiféle biztosítékot nem nyertek; egymásután bocsátják ki körleveleiket, melyekben a reverzalisok föltétlen szükségességét hangsúlyozzák azon esetre, ha a felek a házasság kötésnél egyházi áldásban akarnak részesülni. Ellenkező esetben, ha a reverzalis t. i. megtagadtatik, csak a passzíva asszisztenciát vagyis a plébánosnak pusztá jelenlétét engedik csak meg.

Lajcsák nagyváradi püspök volt az első, a ki apostoli tekintéllyel és buzgósággal bocsátotta ki körleveleit a néphez és a lelkeskedő papsághoz.

A népet megoktatja az egyház igaz tanításáról és feltünteti a veszedelmeket, a melyek a hitre a katolikusokra s gyermekeikre az ily házasságból haramiának, nemkülönben kifejti, hogy az egyház szellemétől eddig eltérő szokások mind megannyi visszaélések voltak, a melyek sehogy sem képesek a törvény elhanyagolását szabaddá tenni.

¹⁾ Tudvalevőleg Porosz országban hasonló helytelen szokás kapott lábra mint nálunk. A püspökök lanyha elnézéséről a plébánosok olyan vegyes házasságokat is megáldottak, melyekben sem a kath. fél, sem a gyermekek kath. vallása nem biztosított. Midőn pedig UL Frigyet Vilmos király a rajnai tartományokra és Vesztfáliára is kiterjesztette abbeli törvényét, hogy reverselisokat adni nem szabad; Vm. Pins 1880-ban litteris altero abhine anno kezdetű brévójével ezt a szokást eltiltotta, egyúttal pedig, hogy a házasság érvényéről gondoskodják, megengedte, hogy azon esetre, ha a felek reverzalist sem adnak, meg passsiva asszisztentozia mellett sem akarnak összekelni, akkor a tridenti forma mellőzésével kötött házasságuk is érvényesnek tekintessék. Midőn azonban a porosz kormány még ezzel sem volt megelégedve, hanem 1834* ben Spiegel kölni érsekkel oly értelmű egyességre lépett, hogy a plébánosok még reveraalis nélkül is kötelestessenek a vegyes házasságokat megáldani és ezen egyezmény Hommer, a trieri Snflragan püspöknek halálos ágyán tett bűnbánó nyilatkozata folytán a szentszék tudomására jutott; XVI. Gergely egy hatalmas memorandumban Ítélt el a porosa kormány erőszakos a alattomos eljárását, mire aztán a püspökökkel együtt, mégis visszavonta rendeleteit h, Eapaios: Egyetemes Egyháztörténetem HL k. 168. g.

A papságnak pedig stívére köti, hogy ily házasságra lépett jegyest alaposan megoktassák az egyház tanításáról és azon köteleességről, hogy gyermekeit kath. vallásban tartozik nevelni és hogy erre nézve prot. jegyesétől biztosítékot kell felmutatnia, melyet ha megadni vonatkoznék a házasság nem a templomban, hanem a plébános, mint tanú jelenlétében, a plébánián lesz megköthető.

Egyúttal a lelkes püspök, nehogy a megye részéről ugyanazon támadásoknak legyen kitéve mint Andrássy és Scitovszky püspökök egy átiratot intézett Biharmegye világi előjáróságához, a melyben félreértések kikerülése végett kifejti, hogy két rendbeli püspöki levele csak azon körben mozog, a mely őt mint megyés püspököt egyházi ügyekben megilleti.

Egyidejűleg Lajcsák püspöknek erélyes és buzgalomról tanúsító levelével már az esperesi kerületekben is nyilatkozott ama jobb érzület, amely a papságot az állam jogellenes beavatkozásával szemben az egyház szelleme szerinti cselekvésre ösztönözte.

Sajnos azonban, hogy épen ott, ahol nem lett volna szabad kivételnek előfordulni, mégis akadt eset, hogy épen a püspök tanúsított közönyt e nagyfontosságú kérdésben.

A besztercebányai egyházmegyében az a sajnálatos esemény adta elő magát, hogy a libetbányai kerület határozatát, a melyben az itt ott előfordult reversalis nélküli esketések megszüntetését püspöki rendeletben kéri kimondatni; a püspök többszöri felterjesztés daczára sem tartotta szükségesnek általánosan kötelezővé tenni, hanem a helyett, hogy az egyház tanát a plébánosokban megerősíteni igyekezett volna, azzal mentegette magát, hogy hisz a vegyes házasságok általános zsinat által nincsenek (!) tiltva s hogy az eddig is szokásban levő s a magyar törvény kívánalmái szerint történő esketések addig, míg általánosan nem történik valami rendelkezés, — ezentúl is fentarthatók. A püspök ezen épen nem méltó felelete azonban nem csüggesztette el a plébánosokat, hanem inkább egy végleges nyilatkozatban a maguk részére az egyház fejének tanítását és az általa előirt eljárást hozták ujlag határozatba.¹⁾

A számos politikai okokhoz, melyek az 1839/40¹ országgyűlésen V. Ferdinánd alatt (1835—1848) a kedélyeket oly lázas

¹⁾ Bosk. id. m. II. Hon. 860-868. III. Mon. 666-690. V. Hon. 896-188. VI MM, 1481-1428.

ingerültségbe hozták; a vegyes házasságok kérdése ismét hozzájárult. Horváth Mihály¹⁾ ugyan azt mondja, hogy ez inkább a főpapság magatartásának tulajdonítható, mint a kormánynak, amennyiben ötven éves (1790—1840) szokás ellenére új rendszabályokhoz nyúlt; de ezen állítás helytelensége azonnal kitűnik, ha elfogulatlanul a dolog mélyére tekintünk.

Igaz ugyan, hogy az 1790/91-ki törvény 26-ik cikkelye után, mint említettük, a plébánosok gyakrabban megáldottak még olyan vegyes házasságokat is, melyekben az akatholikus fél nem adott reverzalist, de ne feledjük, hogy a nevezett t. ez. a házasság érvényére a plébánostól csakis annyit követelhetett, amennyi a tridenti zsinat dekrétumában foglaltatik. Ebben pedig szó sincs az egyházi áldásról, hanem csakis az ő s legalább két tanú jelenlétéről, — lévén a kath. egyház általános tanítása szerint, a házasság szentségének kiszolgálója nem a pap, hanem a felek. Az áldás, melyet a tisztán katholikus, vagy a dispenczióval kötött vegyes házasságokra az egyház adni szokott, nem jelent mást, mint Isten nevében, az egyház részéről való hozzájárulást s az isteni kegyelem leسدését a megkötött frigyre. Ezt pedig nem érdemlik meg azok, akik az Isten s egyház tilalmának megvetésével kötik azt meg. Az állami hatalom pedig legkevésbé van arra hivatva, hogy ennek alkalmát megállapítsa. De ha mégis fordultak elő esetek, melyekben nálunk a plébánosok még reverzális nélkül is megáldották a vegyes házasságokat, úgy ez nem azért történt, mintha a hivatkozott t. cz.-re lettek volna tekintettel, hanem a többek között azon jóhiszeműségnél fogva, mely szerint a kiadott királyi magyarázok szerint mintegy természetesnek tartották a gyermekeknek kath. neveltetését. Miután azonban az egyház csalódott azon reményében, amely az enyhébb eljárást érthetővé teszi s miután a kölni érsek esetében is tapasztalta, hogy a protestánsok rútul visszaélnék az ő jóhiszeműségével; nem csodálhatjuk, hogy a magyar főpapok az egyház Fejének eljárását véve egyedüli irányadóul, úgy jártak el, amint hitük s tapasztalatuk által megérteit okulásuk értelmében eljárniok kellett. Azon meg épen nem csodálkozhatunk, hogy a protestánsok a Horváth Mihály féle szellemű katholikusokkal válllvetve, oly erélyesen támadták meg a főpapokat, kiváltkép pedig Lajcsákot s Szcitovszkyt, mert az is igaz, hogy prozelitáskodásuknak, melyet napjainkig űznek, a határozott utasítások s a

¹⁾ Huszonöt ér Magyarország történelméből. L k. 551 l

nagy közönségnek abbeli hamis véleménye, hogy a tridenti zsinat szerint az érvényességhez a plébános jelenlétén kívül az áldás is megkívántatik; elég gátot vetett. Nem is késtek föllármázni az országot, hogy a „püspökök törvénysértő magaviselete a közéletben különben is létező nagy ingerültséget csak fokozza.“ Föllépésüknek lett is fogantaja, mert a bécsi kormány, hogy a nemzettel való kibékülésre hajlandóságot mutasson, aláíratta a Fölséggel a rendeletet, amelyben a püspököknek tudtára adatik hogy: „miképen az ágost. és helvét vallástételüek egyházi viszonyairól alkotott régibb törvényeket s így az 1790/91-i 26. t. ez. is pontosan megtartani szándékozván, mindazt ami ezen már törvényes szokás által is szentesített szabályoktól eltér, jóvá nem hagyhatja, s határozottan kívánja, hogy ama törvények iránt mindenki oly engedelmességgel viseltessék, aminőt azoknak szentsége követel.“

Magán az országgyűlésen a választási és szólásszabadsági vitákon kívül a vegyes házasságok is szóba jöttek és pedig annál is inkább, mert a protestánsokat teljesen elkeserítette az, hogy a püspökök intézkedése folytán a reverzalisok nélkül kötött házasságok sehol sem áldattak meg. Azért törekvésük oda irányult, hogy a vegyes házasságok abszolúte megengedendők; hogy a vegyes házasságból származandó gyermekek, a fennálló törvénytől elütőleg nemi különbség nélkül az apa vallásában neveltessenek; felserdült korukban pedig vallásukat szabadon választhassák; az újra esketés eltöröltessék és büntetés szabás-sék arra a kath. plébánosra, aki azt fogantatosítani merészkednék, és végre, hogy az örökös elváltatás kimondása esetében engedtessek meg a prot. félnek, hogy új házasságra léphessen. A felső tábla azonban, daczára Széchenyi ellenkezésének, mindezen vérmes követelésekkel szemben egészen úgy viselte magát, mint előbb. A karok és rendeknek adott válaszában kifejtette, hogy mily méltánytalan dolog volna az, midőn a multat vévén tekintetbe, a kath. fél csak reverzalis mellett léphetett vegyes házasságra, most pedig a prot. fél e jogos kívánság teljesítésétől teljesen felmentetnék.

Hasonló indító okból védelmébe vette a főrendek táblája a nagyváradi és rosznyói püspököket is, a kik kórlevelet bocsátottak ki a vegyes házasság ellen és a kiket az alsó tábla az 1790/4-i törvény megsértőinek tüntetett fel. Sok válasz és viszonzválasz után végre is a következő pontokra nézve megegyezés jött létre: a) hogy a reverzali-

sok érvénye eltörültessek, b) az eddig egyházi áldás nélkül, de kath. plébános előtt kötött vegyes házasságok érvényeseknek tekintetnek, c) a vegyes vallású jegyesek ezentúl mindig a férfi lelkésze előtt lesznek összeadandók és hogy az ily házasságból született gyermekek mindig az apa vallását fogják követni.

Ezen megállapodás azonban kudarczott vallott, mert Ő Felsége által nem fogadtatott el.

Ily körülmények között a magyar püspöki kar látván, hogy az országgyűlés a kath. elvekkel mennyire ellenkező törvények alkotását célozza s hogy már arról is tanakodnak, hogy a két püspök hivatásának pontos teljesítéséért büntetéssel sújtandó, teljes erejükből oda törekedtek, hogy egyrészt az egyház tanítása a népben meggyökeredzék, másrészt elvoltak határozva az országgyűlésen is megvédeni az egyház jogait, s oly intézkedéseket tenni, melyek az idők szomorú viszonyai között legalább azt mentik meg, ami megmenthető volt.

Elsősorban az ország hercegprimását Kopácsi-t illeti meg az elismerés, mint a ki úgy saját, mint püspöktársai nevében egy erélyes nyilatkozatban hozta az országgyűlés tudomására, hogy ők valamint a kath. vallás és annak jogainak védelmezésében tántoríthatatlanok lesznek, épugy respektálni fogják az állami törvényt, ha ezek hatáskörükön belül rendeznek valamit egyúttal, hogy ő Felségét is informálják s hogy megvédjék két denunciált társukat, benyújtottak egy felterjesztést, a melyben kifejtik, hogy az egyházi áldás megtagadása a házasság érvényét legkevésbé sem érinti és semmiféle vétséget sem képez az 1790/91. 26. t. ez. ellen, mert hisz abban erről szó sincs, a mint nem is lehet; hogy ennek megtagadása esetében a törvénynek elég van téve, mert hisz az összekelés minden esetben a kath. plébános előtt történik s végre, hogy ha történtek is esetek, melyekben reverzális nélkül egyházi áldás adatott, ez épen nem teszi azt egyúttal szabaddá, annál kevésbé, mert ezen újabb keletű szokás csak a kath. klérus túlságos, de szükségtelen békeszeretetében leli magyarázatát. Hivatkoztak a püspökök, hogy az ilyen törekvések célja a protestánsok részéről nem más mint az uralkodó kath. vallás előjogait megnyirbálni és így a teljes vallás egyenlőséget behozni. Méltán hívják fel tehát Ő Felségét arra, hogy a protestánsok ebbeli törekvése, a mint általában ártalmas lesz az országra, úgy a vegyes házasságokra nézve célba vett újítások ellenkeznek a kath. hitelvekkel.

Azt, a miben a magyar püspöki kar az 1839—40 országgyűlés tartama alatt megállapodott, midőn székhelyeikre visszautaztak, meg is valósították.

Először is alapos és egyúttal emelkedett hangulatú körlevelet bocsátanak ki a papsághoz, melyekben kifejtik, a kath. értelemben vett házasságok tulajdonságait és ezekkel kapcsolatban annak szükségességét, hogy az oly nagy fontosságú viszony szerencsés megkezdéséhez okvetetlenül megkívántatik, hogy a felek megszentelő malaszt állapotában járuljanak, a mi pedig lehetetlen olyanoknál, a kik oly könnyen túlteszik magokat az egyház tanításán és gyermekeiket a biztos veszedelemnek teszik ki.

Az egyházi áldásra vonatkozólag tanítják, hogy a pap, mint az egyháznak hű szolgája, nyugodt lelkiismerettel nem áldhat meg oly viszonyt, a melyet az egyház egyenesen tilalmaz, sőt határozottan halálos bűn volna azt az áldás által helyeselni, mint ahogy megkötni az.

Még ugyanazon év júl. havában a kifejtett tannak megfelelő utasításokat is megadta a püspöki kar, a melynek lényege a reverzalis biztosításában kulminál.

Ez értelemben vett körleveleikben előre bocsátják, hogy az egyház az újabb kor eseményein okulva, mily szigorúan óhajtja nemcsak elvben, hanem gyakorlatban is alkalmazni azon kánonokat, a melyek a nemkatholikusokkal való házasságokat tiltják; azután pedig figyelmeztetve a papságot, hogy a lábrakapott visszaélések nálunk is mily károkat okoztak, kijelentik, hogy a reverzalis, a mily észszerű és természetes követelése a kath. egyháznak ép oly engedetlen az a kath., a ki Önmagát is, meg gyermekeit is odadobja a kész veszedelemnek, aki tehát nem méltó, hogy ugyanazon tisztességben részesüljön mint egy engedelmes, jámbor katolikus.

Megnyugtatóul megmagyarázza a püspöki kar, hogy a reverzalis követelése vagy esetleg az egyházi áldás megtagadása által épen nem követetik el vétség az 1790—91-diki törvény 26. cikkelye ellen, mert hisz az összekelés megtörténik; végül meghagyja, hogy a plébánosok az adott esetekben mindent elkövessenek, hogy a reverzalist kieszközöljék, de ha minden fáradozásuk hiábavaló volt, akkor az esketcs nem a templomban, hanem más tisztességes helyen pl. a plébánián a felek kölcsönös akarattal nyilvánítása által minden egyházi szertartás mellőzésével a plébános mint tanú jelenlétében végeztessenek.

Midőn pedig a lelkeskedő papságnak aggályai támadtak, hogy vájjon feloldozhatják-e a gyónásban azt a kath. félt, a ki a vegyes házasság megkötése előtt gyónáshoz járul, de beleegyezését adja abba, hogy nem minden gyermeke a kath. hitben fog neveltetni; hogy vájjon részesülhet-e a benedictio postnuptialisban; s bevezethető-e az egyházba a szülés után: a püspökök kijelentették, hogy az illető kath. fél akkor nem méltó sem a föloldozásra, sem egyéb szentelményre.

A magyar püspöki karnak ilyenén egyöntetű és határozott formák közt mozgó eljárása, nemcsak, hogy nem találkozott a megérdemlett elismeréssel, hanem egyes megyék s ezek élén Pest, mindjárt 1840 ben aug. végén tartott megyei gyűlésén, rosszalásának adott kifejezést a püspökök maradiságát jellemző eljárás felett, a mely „a korszellemmel annyira ellentétben áll és annyira hátráltatja a hitfelekezetek békés együttélését.“ Hogy pedig a megyei gyűlés ebbeli nyilatkozatának nagyobb nyomatókat adjon elrendelte: hogy azon papok, a kik az 1790/91. törv. 26. ez. ellenében a vegyes házasságok elé bármi akadályt gördítenek és különösen, a kik a papi áldást megadni vonakodnak, hatóságilag büntetendők.

A dolgok ilyenén fejlődését első sorban a primás nem nézhette közönyösen, a ki már mint e megye egy részének püspöke, de egyzersmind mint az országnak főpapja is hatalmának egész erélyével lépett fel, hogy a törvénytelen és jogtalan határozat erejét megtörje. Körlevelet intézett papságához, a melyben tudomására hozta az illetéktelenül meghozott, indokaiban hamis alapokra fektetett, eljárásában kíméletlen határozatot; buzdítja a papságot, hogy ne riadjanak vissza a világi hatalom ezen támadásától, hanem ragaszkodjanak az egyház előírásához. A karok és rendekhez pedig egy terjedelmes iratot terjesztett be, a melyben kimutatja, hogy mennyire ellenkezik a szóban forgó határozat az uralkodó vallás törvényes jogaival, és hogy mily illetéktelen a világi hatóság annak elbírálásában, mikor adandó papi áldás és ezeknek kapcsán kijelenti, hogy ő a pestmegyei határozatot, mint olyant, amely jogkörén egészen kívül eső dologról rendelkezik, kötelezőnek el nem ismerheti, és határozottan tiltakozik ellene.

A primás ezen fellépése egyrészt, a pestmegyei gyűlés határozata másrészt, az országot pártokra osztotta, s habár nem tagadhatjuk, hogy a megyék közül többen Pestmegye határozatához járultak, de el nem mulaszthatjuk kiemelni azt sem, hogy voltak megyék,

a melyek a primás részére állottak. Esztergom megye pl. 1840. évben decemberben tartott gyűlésén szép jelét adta kath. magatartásának, midőn nemcsak, hogy helyeselte a primás eljárását, hanem egyúttal kimondotta, hogy felír ő Felségéhez kérvén őt, védelmezze meg a püspöki kart, a papságot s a lelki dolgokban megillető függetlenségét. Ugyanezt tette Heves is. Példáját több megye ép az ellenkező célra követte s iparkodott bebizonyítani, hogy a primás és a papság eljárása valóságos sérelmet képez a fennálló törvénnyel szemben.

Az érvek, a melyeket felhoznak érdekesek már csak azért is, mert az igazat és hamisat keverve láthatjuk belőlük, hogy ekkor már mennyire jutott Magyarországon az a liberális szellem, a mely a francia forradalomban életre kelve bejárta egész Európát.

A többi között csak egyet, Zala vármegye feliratát ismertetjük, a melynek Deák Ferencz vala értelmi szerzője, mert ez foglalta össze legvilágosabban a látszólagos érveket, a melyek a kath. papság elleni szigorú eljárást okadatoltta akarják tenni.

Előre bocsátja azon sajnálatos következményeket, a melyeket a vallási háborúk és vallási viszálykodások hazánkban a közjónak okoztak s utal a még most is uralkodó viszálykodó szellemre, mely a kath. papságot lelkesíti —; azután kijelenti, hogy az 1790/91. törvényezikkek értelmé szerint a kath. pap a vegyes házasságoknál nem mint tanú, hanem kizárólag mint a szentséget kiszolgáltató lelkész (!) működik, majd vizsgálat alá veszi a püspöki körlevelekben foglalt utasításokat, a mely szerint a reverzális meg nem adása esetében a lelkésznek csak mint tanúnak jelenléte engedélyeztetik; sérelmesnek itéli azt, hogy a püspökök előbbi társaik ellenkező engedelmet gyanúsának s helytelennek mondják; majd hivatkozik a meglevő hazai törvényre, a mely tiltja a vegyes házasságok elé bármely akadályt gördíteni és a püspökök mégis bűnnek tartják az ily házasságok kötését s így magára a törvényre sűtik a bűnösség bélyegét; végre felhívja a király figyelmét, hogy a püspökök illetén eljárásának helyeslése káros következményeket von majd maga után és kárhozatos leend az erkölcsökre ható rombolásával, a melyet első sorban a házasság van hivatva fentartani.

De hogy mily alaptalan is volt ezen teljesen illetéktelen s igazságtalan fölzúdulás; azt a föntebbiek után alig szükséges tovább fejtegetni.

Másrésről azonban, hogy a nagy nemzeti átalakulás módoza-

taiuak megbeszélése közben a vegyes házasságok ily nagy mozgalmat támasztottak; a magyar főpapság belátta, hogy e kérdésnek egy gyökeresen hathatós módon való megoldása, az egyház részéről is elkerülhetlenné vált. Azért, tudván azt, hogy a vegyes házasság érvényét illetőleg más országokban mily határozott intézkedések léteznek, melyek az állami törvényhozást is megkönnyítették, a hivek lelki üdvéről is gondoskodtak, meg a kedélyeket is lecsillapították; arról is meg lévén győződve, hogy e kérdésnek a magyar országgyűlésen sem lesz kedvező megoldása; azért egy fontos lépésre határozták el magukat.

1840. máj. 14-én Pozsonyban tartott tanácskozmányuk értelmében jun. 10-én Kopácsy primás az egész püspöki kar nevében egy kérelmet szerkesztett a pápához, melyben kifejti a magyarországi állapotokat, vázolja az eddig követett eljárást, a melynek tarthatatlanságára utalván, azon kéréssel fordul ő szentségéhez, hogy XIV. Benedek és VIII. Pius által, az egyes országokra az idők szomorú viszonyai folytán, a tridenti forma mellőzhetőjére adott dispencziót, Magyarországra is terjeszse ki.

Addig is, míg Lonovics csanádi püspök, aki a kérés kieszközölésére Rómában jár vala, egy általános pásztori levelet intéztek a papsághoz, melyben meghagyják, hogy reverzális nélkül vegyes házasságot meg ne áldjanak, hanem csak passzív asszisztenciára szorítkozzanak, amivel különben is eleget tesznek az 1790/91-i törvénynek. Ez a pásztori levél azonban, váratlan vihart támasztott az egész országban. A helytelen felfogás, hogy az egyházi áldás a házasság érvényéhez tartozik; a még helytelenebb eljárás, hogy a lelki hatalom kiszolgáltatásának módzatait politikai kérdéssé tették; az általános szellem, amely ekkor mindenkit politizálásra készített; oly mozgalomba hozták az országot, hogy épen nem csodálkozhatunk azon, ha a hevesebb megyei gyűléseken a papságot gyalázó, a papi javak elkobzását, a Rómával való teljes szakítást hangoztató határozatok is fordultak elő. Maga Pest megye járt elő a kezdeményezésben. A véletlen ugyanis ép azt akarta, hogy ott a püspökök rendelkezése először is Kossuth Lajoson hajtassék végre, aiki ezen időben kelt össze Meszlényi Terézzel. Minthogy pedig reverzalist adni nem akart, azért a plébános az egyházi áldást -megtagadta. De ez már olaj volt a tűzre, mert Kossuth barátai a megyei gyűlésen, (melyben Horárik János, egy újdonsült liberális, később aposztata pap is a püspököket támadta) egy javaslatot emeltek . határozattá, melyben

600 frtnyi bírsággal rendelik büntetni azt a plébánost, aki az egyházi áldást megtagadná csak azért, mert a felek vegyes vallásúak.

Erre megindult a harcz mindkét oldalon. A világi és egyházi hatóságok mindent elkövettek, hogy álláspontjukat megvédelmezzék. A megyékben úgy, mint az irodalmi termékekben e kérdés uralja a helyzetet. Mintegy száz munka jelent meg ez alkalommal, kizárólag a vegyes házasságokkal foglalkozván, melyekben kevés általánosságon kívül, jobbára a pesti határozat ostromol tátik, mint amely csakugyan legjobban megsértette az egyház függetlenségét s a lelkiekben való szabadságát. A papság hathatós védelme, melyet igazaiért kifejtett az ellentábort csak nagyobb izgatottságba hozta, amely tetőpontját érte el akkor, midőn 1841. nov. 18-án a.primás közzétette XVI. Gergely pápának apr. 13-án kelt brevójét, amely a püspökök s a papság eljárását teljesen korrektnek nyilvánítja s annak folytatását meghagyja. Kapkodtak mindenhez, hogy az egyházat gyalázhassák, működését megakadályozzák, vagy ha sikerülne terrorizálnák. A szekularizacio, a placetum regium, a Rómától független magyar nemzeti egyház, mindenféle gyalázó iratok és nyilatkozatok, a rendes eszközök voltak, hogy a liberálisok s protestánsok heveskedésüket minél jobban érvényesíthessék. „Én mint protestáns és publicista — így szolt Páloczi László Borsodmegye alispánja — ezer köszönettel vallom magamat a venerabilis klérus adósának, és esdekelve arra kérem, hogy cselekedjék és kövessen el még több, sokkal több olyakat, mint most az áldás megtagadásával cselekedett; gyűlöltesse meg magát a világgal még jobban; annál hamarább fog ütni a hierarchia végórája.“

Hiába, minden kísérletük sikertelen maradt, mert daczára, hogy a brevét szembe állították az 1790/91-i törvénynyel; daczára, hogy Pestmegye 1842-ben azt minden erőnélkülinek nyilvánította; daczára, hogy az 1647. 14. tc. értelmében még a primást is megintetni határozták; mindazonáltal a kormány nem rettent meg a kifakadásoktól, hanem valamennyi fölterjesztést a kancelláriához rendelvén, a jövő országgyűlésig mindent a régiben hagyott.

De mindezeknél közelebbről érdekel most bennünket a püspöki karnak eljárása a megnyert dispenzacio után. Miután XVI. Gergely brevéje¹⁾ s Lambruschini kardinalis Instructiója²⁾ megérkezett, a püspökök

¹⁾ Ltod. függelékben.

²⁾ Lásd függelékben.

a prímást követve siettek azt a papság tudomására hozni, mint kiváló kegyét az apostoli szt. széknek, mely immár lehetővé tette, hogy a folyton növekvő háború az egyház és állam között, simább mederben folyjon. Körleveleikben újra kifejtik eddigi rendelkezésüknek immár a pápa által is jóváhagyott helyességét a fölhívják a papságot, hogy azt tovább is megtartsák.

Nevezetesen kiterjeszkednek a még mindig érvényben levő 1790/91-i törvényre, amelynek értelmében a kath. plébános még mindig megkívánhatja, hogy a vegyes vallású felek, ha államilag érvényes házasságot akarnak kötni, akkor ő előttük tartoznak összekelni, habár — a reverzális megtagadása miatt — csak passzíva asszisztencia mellett is. Azon esetben pedig, ha a felek a megtagadott egyházi áldás miatt akatholikus pásztor elé mennének, a plébános a további eljárásra nézve minden egyes esetben utasítást kérjen a püspöktől.

Ez az átmeneti állapot azonban nem tartott sokáig, mert az 1843/44-iki országgyűlésen már különben is uralta a többséget azon elhatározás, hogy az egyház ezen dispenzációja alapján az állami törvényen is gyökeres változtatást vigyen végbe. Innét érthetjük, hogy alig négy napi tanácskozás után a következőkben állapotok meg: vegyes házasságoknál eddig szokásban volt reverzálisok a múltra nézve is megszüntettetnek; ha a vegyes házasságban élők ágy és asztaltól örökre elváltak, a protestáns fél új házasságra léphet; a reko-pulacio tilos.¹⁾

Midőn pedig már mint törvényjavaslatot akarták a kormányhoz fölterjeszteni, akkor érkezett meg a válasz az 1840-iki fölíratra, amely oly törvény alkotására szólítja föl a rendeket, melyben a vegyes vallású felek közös megállapodásától tétessék függővé, hogy melyik vallásban akarják gyermekeiket neveltetni. De ez a leirat nem elégítette ki a protestánsokat, akik sikereikben elbizakodva, most már követelőleg léptek föl, de a katolikusokat sem, akiknek a reverzálisokhoz föltétlenül ragaszkodniok kellett. Hosszas alkudozások után, melyek

¹⁾ Főlemlítjük itt Vnrda győri kanonok bátor föllépését, aki e tárgyalásnál aion véleményének adott kifejezést, hogy vajha a vallási kérdések teljosen mellőzhetnének az állami törvényhozás köréből és intéznék azt az egyes vallások, mint kizárólagos belügyet. Érveiben utal az amerikai állapotokra, ahol egyház és állam teljesen függetlenül intéakedik saját ügyeiben. Véleménye azonban sem itt, sem az országban nem talált viszhangra, mert nálunk a katolikus egyház és az állam sokkal jobban össze van forrva, semhogy a kettőnek külön válása vagy szakítása akármelyiknek is hasznára válnék,

egyrésről a két tábla, másrésről a rendek és a kormány között folytak, végre közösen megállapították s a III. t. ez. törvényre emelték a következőket: azok, akik 18 éves korukig evang. vallásban neveltettek, vallásuk végett kérdés alá többé ne fogassanak; a vegyes házasságok evangélikus lelkész előtt is érvényesen köttethetnek; melyek eddig így köttettek ezennel törvényesítettnek.¹⁾

Itt tehát mint látjuk, a magyar országgyűlés állami törvényeink közé iktatta XVI Gergely dispenczióját, következőleg ezen időtől fogva államilag is érvényesnek volt tekinthető azon vegyes házasság, amely nem a katolikus plébános előtt lett megkötve. Egyúttal szükségesnek tartjuk megjegyezni, azt is, hogy ezen törvény által a gyermekek vallási neveltetésére vonatkozólag újabb rendelkezés nincs kimondva. Ha tehát az 1790/91. 26. t. ez. szerint a reverzálisok állami érvénye kizárva nem volt, úgy az újabb törvény által alkotott módosítás csakis annyiban változtatta meg az emiuttal törvény erejét. amennyiben a vegyes házasságok állami érvényét szélesebb alapra fektette.

Következőleg, ezen újabb törvény által amint a reverzálisok lehetősége nincs kizárva, úgy vegyes házassági váló pörök a szent székek joghatósága alól ki nem vétettek.

Így oldatott meg a vegyes házasságok körül 200 évnél tovább húzódó vita, a mely kétségtelenné teszi mindenki előtt, hogy míg egyrésről a protestáns érdekek kielégítése csak azon stívósságnak köszönhető, a melyet ezek mindig tanúsítottak; addig másrésről, hogy a katholicizmus életereje hazánkban csakis hitfeleinknek a politikai közszellem által elrontott gondolkozásmódja következtében gyöngült meg. Ez a radikális politikai szellem változás okozta azt is, hogy a nemzet Széchenyi István higgadtságát figyelmen kívül hagyva, belerohant a törvényes hatalom elleni forradalomba is, a melynek izgalmas eseményei s az ezeket követő abszolutisztikus kormány inzékedések közepette a vegyes házasságok kérdése háttérbe szorult.

Az 1848-iki válságos esztendő, a mely Magyarország eddig fennálló kormányrendszerét megváltoztatta, amennyiben az eddig uralkodó abszolút királyi hatalomnak a parlamentáris rendszer alapján a nép képviselői is részeseivé lettek; a katolikus egyház közjogi helyzetét

¹⁾ Ezen törvény 1846-ben a gör. kel. is kiterjesztetett, de csak kormányrendelettel, míg később 1848. 20. t. es. 6. §-ában formálótörvényvel is.

és így összes intézményeit és előjogait is a válság elé juttatta. Az újonnan szervezkedett törvényhozó hatalom részesei a protestantizmus-sal egyesolt politikai liberalizmus, nem is mulasztotta el az alkalmat, hogy a katolikus egyháznak kiváltságos helyzetét megingassa, sőt megszüntesse. Szálka volt ez az ő szemükben s a fölvilágosodott modern kor humanizmusával ellenkezett az, hogy az állam, mint ilyen, csak egy vallásnak szolgálatában maradjon szegődve s csak egyet valljon magáénak, a többit pedig akár túrtnek, akár csak bevettnek is nyilvánítsa. Nem, föl kell szabadulnia e nyűg alól, emanczipálnia kell magát, a kath. egyház elvei által szabott szűk határok alól. A vallás többé nem állami kincs, vissza kell azt oda szorítani, ahol élni hivatása: a stívekbe, a templomokba. És valóban a Kossuth által minden tekintetben uralt 1848-iki országgyűlésnek, hogy újkori vívmányait bemutassa, a debreczeni szuperintendencia petíciója értelmében első teendője is volt a 20. t. ez. 2-ik §-ában kimondani, hogy: minden törvényesen bevett vallásfelekezetre nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapittatik meg.

Ezzel aztán a végső dőfést adták a katolikus egyház államvallási jellegének s politikai szempontból is egyenrangba állították a többi „felekezettel“, amelyekhez, immár az u. a. t. ez. h §-ában fölvet unitária vallás is járult.

Hogy a modern állam ezúttal újabb mutatóványokkal nem állott elő, melyekben egyházunknak következetesen adná a hálátlan gyermek ütlegetéseit; azt annak köszönhetjük, hogy maga a modern törvényhozó testület sem élvezhette soká a szabad gazdálkodás örömeit, mert egész erővel kellett zúdulnia azon harcra, melynek feladata volt nemzetünk önállóságát, ha lehet, teljes függetlenségét kivívni.

A bekövetkezett abszolút kormányzás alatt a protestánsok az 1859-ben megjelent császári pátensben nem épen kellemes meglepetésben részesültek ugyan,¹⁾ de ijedelmük nem tartott soká, mert a kiegyezés után újra összeült 1868-iki országgyűlésen, már ismét mint hatalmas „államalkotó elem“ működtek érdekeik előmozdításán s működnek mai

¹⁾ Sőt a vegyes házasságokra nézve is történt táltosai, amennyiben Magyarország Ausztriának provinciájává tétetvén, 1852-ben a „birodalom, császára“ nálunk is as osztrák törvényeket tette kötelezőre s ezen értelemben a püspökök is tettek intézkedéseket; de ezen állapotokat annál is inkább hallgatással mellőzhetjük, mert foganatjuk akkor sem volt nagy, kiegyezés után meg épen elvesztették minden-hatályokat.

napig is, hogy a 48 ban kimondott elv alapján a katholicizmusnak más vallásokkal szemben még megmaradt kiváltságait is eltüntessék.

Míthogy pedig az ekkor hozott törvények tárgyunkkal kimerítően foglalkoznak s mai napig érvényben vannak, azért nézzük most mi

2.

A vegyes házasságok status quo-ja.

Könnyebb áttekintés végett, a természetes egymásutánt követve, szólunk

A)

A vegyes házasságok kihirdetése és esketéséről.

Arra, hogy hogyan kell ma nap a kath. plébánosnak eljárnia, ha vegyes házasság jön létre, a következők szolgálnak irányadoul. Az 1868. 53. t. cz.¹⁾ 9. §-a kimondja: Különböző keresztyén hitvallású egyének egybekeléséből származó vegyes házasságoknál, a háromszori hirdetés eszközlésére mintkét fél lelkésze felszólítandó.

Ha azt valamelyik fél lelkésze megtagadná, két tanúnak a felöl adott bélyegmentes bizonyítványa mellett, hogy azon lelkész a kihirdetésre felszól itt atott, egyik fél lelkészének hirdetése is elégséges.

A 10. §. pedig: Ha a háromszori kihirdetés megtörtént, de valamelyik fél lelkésze vonakodnék kiadni az elbocsátó levelet, a házassulandó felek nála megjelenvén, kéri az elbocsátó levél kiadását, melynek megtagadása esetében a tanuk egyike azon kérdést intézi a lelkészhez, hogy a szándékolt egybekelés ellen jelentetett-e be akadály vagy nem? A lelkész által e kérdésre adott, vagy megtagadott válaszról, a tanuk bélyegmentes bizonyítványt adnak, mely teljesen pótolja az elbocsátó levelet.

A netalán bejelentett akadály eltitkolásáért a lelkész, a saját egyházi hatósága által reá szabható fenyítéken kívül, 500 forintig fokozható bírsággal és fél évig terjedhető fogsággal büntetendő.

Végre a 11-ik §. vegyes házasságok bármelyik fél papja előtt érvényesen köthetők.

¹⁾ Címe: a törvényesen bevett keresztyén vallásfelekezetek viszonyosságáról.

Ezen törvény tehát, a reverzalisra nem lévén tekintettel, önállóan állapítja úgy a kihirdetést, mint az esketést. De a kath. plébánosnak eljárása az adott körülmények közt mindkét ténykedésben nem lesz mindig egyforma. Így ami a kihirdetést illeti, követve a primás által ugyanazon évben kiadott Instructiót, a következőleg jár el: tekintve a tridenti zsinat határozatát, amely a házasságokat, hogy a netaláni bontó akadályok fölfedeztessenek, előzetesen háromszor kihirdetni rendeli, a vegyes házasságok is kihirdetendők, annál is inkább, mert a törvény semmi olyast nem ír elő, ami az egyházzal s az ennek megfelelő szokással ellentétben állana. Habár eddig nem is volt törvény, amely ezt előírta volna, de mindig szokásban volt még akkor is, midőn 1840-ben, a reverzalis megtagadása esetén csak passzívve vehettek részt az egybekelésnél. Csakhogy persze ekkor a mód már nem a rendes volt, hanem a szokott formula: „az anyaszentegyház menyegzőt hirdet“ helyett ez lett előírva: „házasságra lépnek“. És ugyanezt írja elő a mostani Instructió is. Azon esetben pedig, midőn az akath. lelkész vonakodik a vegyes házasságot kihirdetni, sem elbocsátó levelet nem akar adni, a tridenti zsinat parancsa egyoldalulag elhanyagoltatik ugyan, de végtére a kihirdetés nem tartozik a lényeges formához. (Különben maga a kath. plébános is jöhet olyan helyzetbe, midőn a kihirdetést el kell hagynia, midőn t. i. egy az állam által nem respektált bontó akadály (imp. ligaminis, ordinis aut voti solemnis) áll a házasság útjában.) A bevégzett kihirdetésekről azonban megtiltatik a dimissoriale kiadása s helyette csak egyszerű bizonyítvány állítandó ki, amelyben a megtörtént kihirdetésekről van csak szó s minden egyéb elmarad, amiből a plébános a vegyes házasságot helyeselné vagy abba beleegyezését adná. Midőn pedig valamely, az állam részéről el nem ismert bontó akadály miatt a kihirdetés elmarad, akkor még ez is megtagadtatik, módjában lévén a feleknek a tanúk által kiállított bizonyítvány alapján is összekelni. Hogy vajjon van e nálunk ily nem respektált bontó akadály arról a következő pontban lesz szó.

Az esket és pedig már határozottan a réverzális kérdéssel van szoros kapcsolatban. Ezt megelőzőleg ugyanis, a plébánosnak mindent el kell követnie, hogy az akatholikus fél reverzalist adjon magáról, mi ha sikerül, (eltekintünk most az alaktól, melyben adatik s az állami érvénytől) akkor folyamodhatik a püspökhöz, a dispensáció-

ért. A folyamodványban határozottan föltüntetendő, vájjon a felek feltétlenül-e, vagy talán csak bizonyos fenntartással ígérk az összes gyermekek kath. nevelését és vájjon ezen reverzalis annyira nyilvános-e, hogy botránytól tartani nem lehet. Ami a jelen törvényczikk egyéb §-a alapján könnyen megtörténhetik, ha ti i. a felek ezt titkolnák, vagy az akath. fél ezt szülői, esetleg gyámja tudta és akarata ellenére adná. Azt is meg kell velök ígértetni, hogy a kath. plébános előtt történt összekelés után azt akath. lelkészhez új összekelésre nem mennek, mert különben már ez is elég volna, hogy az akath. fél szavának vagy Írásának hitelét megbírálhassuk, illetőleg hogy a dispenzaczió megtadtassék. Egy szóval az egész jelentés világosan és őszintén fogalmazandó, nehogy az egyházmegyei hatóság a jelenben könnyelműen adott szónak híven, érdemetlenre pazarolja kegyét, az Ígéretnak a jövőbeni hathatós megtarthatásáról pedig az állam törvénye szerint le kelljen mondania.

Ha a dispenzaczió engedélyeztetett, úgy a plébános a vegyes házasságot mint más tiszta kath. házasságot a szokott szertartással megáldhatja, de még ekkor is köteles elhagyni a nászmisét, illetőleg a benne foglalt ünnepélyes menyegzői áldást.

Ha pedig az akath. fél reverzalist nem ad, vagy bármi okból a dispenzaczió megtagadtatik, akkor maga a házasság a kath. plébános tlótt csakis úgy köthető, hogy rendes papi ruhába öltözködve (tehát rochetum és stóla nélkül), valamely tisztességes helyen pl. szobájában vagy a sekrestyében a többi tanukkal együtt egyszerűen jelen van, midőn a felek a házasság iránti kölcsönös megegyezésről nyilatkoznak. Egyúttal kötelessége fölvilágosítást adni, hogy az így megkötött házasság ép oly érvényű, mintha szertartással, áldással ment volna végbe. Ezek megtörténtével bejegyzi a házassultak könyvébe az új párt is, de a „Copulans“ rovatába így vezeti be: *mutuum in matr. declararunt coram parcho N. N. in aedibus parochiae vei sacristiae*. Ilyetén ténykedéseért azonban stólat nem szedhet. Ez az eset azonban mamár a ritkaságok közé tartozik, mert a felek álszékenből is, meg semhogy a szokott ünnepegről s díszről lemondjanak, készebbek az akath. lelkész elé menni, hogy előtte „díszes esküvőt“ rendezzenek.

Végre megjegyezzük, hogy az Instructio az összekelés előtti gyónás és áldozásra nézve is az 1840-iki már említett rendelkezést tartja fenn, amely szerint azon katholikus, ki vegyes házasságra lép s

tudja, hogy gyermekeinek egy része az akath. vallásban fog neveltetni, a gyónásban föl nem oldozható. Hasonlóképp nyilatkozik a benedictio postnuptialis-ról és az avatásról, melyeket ilyen esetben ép oly kevésbé lehet megengedni, mint az áldást, midőn a házasságot megkötötték.

Kiválóan hangsúlyozza az utasítás annak szükségességét, hogy a plébánosok lelkiismeretesen végezzék a kath. jegyes általános és különös vallási vizsgálatát, annál is inkább, mert mint a breve a házasság megkötése utáni időre mondja: *illud episcopis et parochis sanctitas sua magnopere commendat ut omni pastoralis sollicitudine catholicum conjugem ad patratam c u l p a e detestationem congruamque poenitentiam opportune conentur excitare, eunr.que sollerter adducant, ad obligationes implendas, quibus gravissime tenentur illám praesertim, quae est de catholica universae prolis educatione impense curanda. Quae si ex voto contingant adeoque constet cum revera resipuisse, paratumque esse ad epportunam, quoad valuerit scandali reparationem tunc sane poterit ipse sacramentorum ecclesiae particeps fieri.*

B)

A vegyes házasságok érvényességéről s az ezekből származott gyermekek törvényességéről.

1868-ig Magyarországon a vegyes házasságok érvényére vonatkozó polgári jogállapot minden kétséget kizárólag összhangban volt az egyházi joggal. Már a tisztán protestáns házasságokra nézve is, midőn az 1790/91. 26. t. ez. 11. §a elrendeli, hogy azokban a világi törvényszékek illetékesek dönteni, különösen hangsúlyoztatik, hogy ezek: *episcopos ad agnoscendam talismodi vinculi nullitatem illamque ad catholicos extendendam obligare nequeant.* Speciálisan a vegyes házasságokra nézve tudjuk, hogy ugyanezen törvény 16-ik pontja tekintet nélkül arra, hogy mikor s hogy lettek vegyesek azokat kizárólag a szent székek illetékessége alá sorozta.¹⁾ Sőt mint az 1854. aug. 28-án kelt helytartótanácsi rendelet mutatja, még azon házasságokat sem volt szabad fölbontani, amelyek eredetileg vegyesek voltak s csak a kath. fél áttérése által váltak tisztán akatholikussá,²⁾ vagy pedig eredetileg

¹⁾ Lásd: a 90-ik old. jegyi.

²⁾ L. Konok Egyháztört. L kiad. 617 L

tisztán katolikusok voltak s csak mindkettőnek áttérése által váltak tisztán nem katolikusokká.

Midőn tehát a fentebb említett törvény, a csel nélküli tisztán akatholikus házasságokra nézve respektálja, s normativum gyanánt az akath. jogot állítja föl; akkor eleget tett minden jogos és igazságos követelésnek, melyre az akatholikusok a katolikusok részéről igényt tarthattak.

Másrésről azonban igen helyesen intézkedik a törvény akkor is, midőn kimondja, hogy a tisztán akatholikus házasságnak az akath. jog szerint esetleg kimondott fölbontása nem praesjudikál a kath. egyházjognak. Ehhez képest tehát 1868. előtt, ha egy pap vagy ünneplés fogadalmat tett szerzetes aposztatált úgy ő csakis akatholikusokkal léphetett érvényes házasságra: ha az eredetileg vegyes házasságban élők válni akartak úgy mindkét esetben a szt. székek voltak illetékesek mindkettőre nézve jogerejű Ítéletet hozni; ha egy tiszta akath. házasságból az egyik kath. lett, s új házasságra akart lépni, úgy ezt csakis akkor tehetette, ha a szt. szék előbbi házasságának érvénytelenségét kimondotta; ha egy akath., aki szintén akath. házastársától véglegesen el lett választva, katolikus lett s új házasságra akart lépni, akkor ezt csakis akkor tehetette, ha a szt. szék előbb felülbírálta s jóváhagyta az akath. fórum ítéletét; ha egy tisztán kath. házasságból az egyik vagy akár mindkettő akath. lett s új házasságra akart lépni, úgy ez csak akkor volt lehetséges, ha előbbi házasságuk valamely bontó akadály alapján a szt. szék által fölbontott. Ily körülmények közt nem fordulhatott elő eset, melyben ugyanazon házasság polgárjogi érvényessége vagy érvénytelensége ne lett volna egyúttal egyházjogilag is érvényes, vagy érvénytelen.

De kérdés, hogy állunk manap a vegyes házasságok érvényességével? Már az 1848-ban kimondott „tökéletes egyenlőség és viszonyosság“-ból is gondolhatjuk, hogy az 1868-iki országgyűlés egészen másképp intézkedett.

Az ezen kérdésre nézve érvényben levő törvényeink a következők:

1) 1868: 48. t. ez. 1. §-a a többi közt ezeket mondja: Mindenik félre nézve egyedül saját illetékes bíróságának az illető fél *tájt hitebei* alapján hozott jogerejű ítélete kötelező.

2) 1868: 53. t. ez. 8. §-a: az áttértnek áttérése *utáni* minden

cselekvényei azon egyház tanai szerint ítélendők meg, melybe áttért s az általa elhagyott egyház elvei reá nézve semmiben sem kötelezők.

3) Az 1868: 53. t. ez. 11. §a: vegyes házasságok bármelyik fél papja előtt érvényesen köthetők.

Ezen törvényeknek méltatásánál legelső tehát az a kérdés vájjon: lehetséges-e a mai jogállapot mellett az az eset, melyben egy egyház-jogilag érvényes vegyes házasság államilag *falában* érvénytelen legyen és viszont? Feleletünk rá az, hogy nincs a magyar törvénytárban oly törvény, amelyből *helyes és igazságáé* következtetéssel az emiitett ellentétet *m i n d i g* meg lehetne bizonyítani; de igenis van e törvények közt olyan, amelyet ha kell, *félre is lehet magyarázni* s helytelen okoskodással az emiitett ellentétet kihozni. Kísérj Qk csak figyelemmel ezen törvényeknek személyjogi hatályát s befogjuk látni, hogy a különböző felfogás s magyarázat szerint e törvény által oly konkrét esetek jöhetnek elő, melyekben a kath. egyházjog iránt is tartozó tisztelet elhanyagoltatik.

Ezen törvény szerint, ha egy tisztán akatholikus házasság az illetékes bíróság által fölbontatott, akkor ezen házasság fölbontott marad még azon esetben is, ha utóbb az egyik vagy mindkettő a katholikus hitre áttér is, mert habár ezen áttérés által a házasságra vonatkozó cselekvési képessége változást szenved, de ez visszaható erővel nem bír azon cselekvényeire, melyeket az áttérés előtt követett el. Következőleg ezen áttérés előtti cselekvénye azon vallás joga szerint marad érvényben, melyhez az illető akkor tartozott. Más szóval az által, hogy valaki a katholikus hitre áttért, nem lehet azt mondani, hogy az áttérése előtt jogérvényesen fölbontott házassága újra feléled, habár a kath. egyház a polgári bíróság által kimondott végleges fölbontást nem ismeri is érvényesnek. Ezen esetben ugyanis az áttérés előtt fennállott házassági kötelék megszűntetése s így az új házasság kötésére való feljogosítás ítélt dolognak tekintendő. Vegyünk fel egy tisztán akath. házasságot, amelyről tételezzük fel, hogy az akath. bíróság által véglegesen felbontatott. Ha most akár a férfi, akár a nő katholikus lesz s új házasságot akar kötni, akkor az egyházjogi elvek alapján, ha előbbi házassága bontó akadály nélkül kötöttetett s ilyennek hiányában felbontatott, s senkivel sem köthet új érvényes házasságot, hanem lelkiismeretben kötelezve van, az előbb megkötött házasságot folytatni, vagyis az reá

nézve újra feléled, mert a fölbontás oly ok alapján mondatott ki, amelyet a kath. egyház nem ismer el.

Majd ha egy vegyes házasságot veszünk fel, melyben a felek válni akarnak, akkor a következő eredményre jutunk. Az akath. fél 3-ik sz. alatt felhozott §. alapján megindítja a válópert kath. hitvese ellen. A szt. szék a házasság érvényét fönntartja. Az akath. fórum pedig azt fölbontja és az akath. felet jogosítja arra, hogy új házasságot köthessen. Tegyük fel, hogy az ily akath. katolikussá lesz, s egy akatholikussal új házasságot akar kötni. Az egyházi jog szerint újra abban a helyzetben van, hogy ezt érvényesen meg nem kötheti, mert szerintünk előbbi érvényes házassága, — habár az mint akatholikusra nézve föl is bontatott, de szerintünk nem bontó akadály alapján, :— újra feléled s azt folytatni tartozik. Hasonló helyzet áll be akkor Js, ha a vegyes házasságból a kath. fél akarja azt fölbontatni. Ez esetben ugyanis ő előbb akatholikussá lesz s mint ilyen, akath. házastársa ellen új fórumánál megindítja a válópert. Ez fölbontja a házasságot. Tegyük fel, hogy visszatér a kath. vallásra s most egy másik akatholikussal akar házasságot kötni. A törvény szerint megteheti s érvényes házasságot köthet, mert az adott körülmények közt előbbi házassága ítélt dologgá válván, erre jogosítva van. De nem így az egyházi törvény szerint, amely előbbi házasságának érvényét fönntartja. Ismét, ha egy akath. egy aposztata pappal vagy ünnepélyes fogalmat tett szerzetessel házasságra lép, de később katolikussá lesz s új házasságra akar lépni, akkor az állami törvények szerint ezt érvényesen nem teheti, míg az egyházi jog szerint igen.

Végre, azon esetben, midőn egy tiszta akatholikus házasság bontatik föl s a szabaddá tett s akatholikusként maradt felek új akatholikus házasságra lépnék, de ez később részben vagy egészben katolikussá válik; az állami törvények szerint az utóbbi házasság érvénye tartatik fenn, míg az egyházi jog szerint, ha szerintünk nem bontó akadály miatt bontatott föl, az első házasság érvénye éled föl.

Valahányszor tehát egy akatholikusból katolikus lesz s mint ilyen, egy akatholikussal akar házasságra lépni, úgy ezt a polgári jog szerint mindig érvényesen teheti, ha szerinte szabadnak tekintető. Származott legyen ez a szabadság különben vagy az által, hogy előbbi tisztán akath. vagy vegyes házassága az akkor illetékes fóruma által fölbontatott, vagy azáltal, hogy az egyházjogilag bontó akadály olyan

természetű, hogy az akatholikus fél egyházának joga szerint az ezt nem kötelezi, összefoglalva tehát: egy akatholikusból katholicussá lett fél, *egy akatholikussal, a polgári jog szerint* érvényes házasságot köthet, ha áttérését megelőzőleg előbbi házassága végleg fölbontott. És viszont egy akatholikusból katholicussá lett fél, egy akatholikussal, a polgári jog szerint nem köthet érvényes házasságot, ha pl. az előbbi, mint akatholikusnak, egy aposztata pappal kötött, „érvényes“ házassága, az áttérés előtt föl nem bontott. Mint látjuk, mindezen esetekben a polgári jog egyenes ellentétben áll az egyházi joggal.

Azonban jól meg kell jegyeznünk, hogy e konkrét esetekben olyan katholicusról van szó, aki akatholikusból lett azzá s *csakis a katholicussal* jött házassági viszonyba.

De sokkal érdekesebbek azon esetek, melyekben egy katholicusból akatholikussá lett fél, katholicussal akar házasságot kötni. Vegyünk felet ismét egyet konkrét alakban. Egy kath. férfi és egy kath. nő érvényes házasságra lépnek. Végleg válni szándékozván az egyik akatholikussá lesz. A szt. széknél megindítja a válópórt, az fenntartja a házasság érvényét. Az akatholikus fél új illetékes fóruma pedig fölbontja azt s őt új házasság kötésre jogosítja. Már most két eset lehetséges. Az egyikben, hogy megmarad akatholikusnak s mint ilyen akar egy *katholicussal* házasodni, vagy pedig számítva arra, hogy előbbi fóruma által fölbontott házassága ítélt dolog, visszatérése pedig visszaható erővel nem bír, újra kath. lesz s hasonlólag katholicussal akar összekelni. Az utóbbi eset azonban, jobban csak theoretikus lévén nem érdemli meg figyelmünket annyira, mint az első, amely az életben nagyon gyakran előfordul s a büntető törvénykönyv elég szigorú §§-aival is összefüggésben van.

Ha már most azon nagyfontosságú kérdést teszszük fel, hogy vájjon az állami jog szempontjából érvényes e azon házasság, melyet egy a kath., kinek előbbi érvényes kath. házasságából házastársa még él, *katholicussal* köt; úgy erre határozottan *nem-max* kell felelnünk. Ebbeli meggyőződésünket pedig igazoljuk a következő érvekkel:

Magyarországban mai napig is érvényben vannak azon törvények, melyek szerint egy kath. ember érvényesen még államilag sem köthet házasságot oly féllal, kinek házastársa életben van, aki a magasabb rendeket felvette, vagy valamely szerzetben ünnepélyes fogadalmat tett. Ezen törvények pedig az 1553. 22-ik és 1563. 27. t.

czikkek. S habár szívesen elismerjük, hogy az 1791. 26. t. ez. II. §-a, nemkülönben az 1844. 3. t. ez. 2. §-a és az 1868. 53. t. ez. u. §-a által ezek némi változást szenvedtek, de aki csak egy kissé is ismeri e törvények értelmét azonnal befogja látni, hogy míg az első csak a protestánsokra nézve tett változtatást, addig az utóbbi kettő csakis a házasság megkötésének illetékességét szabályozza anélkül, hogy akármelyik is megszüntetné a vitatott házassági akadálynak a katolikusokra való érvényét. Még kevésbé hivatkozhatnék valaki az 1868. 53. t. ez. 8-ik §-ára, mert ez csak az áttértnek cselekvési képességét szabályozza, míg a kath. félre nézve ugyanazt érintetlenül hagyja.

Ha pedig ezen impedimentum ligaminis állami törvény erejével bír, akkor igen természetes az a következtetés, hogy ez a kath. felet még azon esetben is kötelezni fogja, ha az illető, ki vele házasságot akar kötni katolikusból! akatholikussá lett is, vagyis személyére megszabadult is az alkalmazhatóság nyűgétől.

Továbbá, midőn az 1868. 48. t. ez. világosan kimondja, hogy mindenik félre saját illetékes bíróságának, az illető fél saját hitel veai alapján hozott jogerejű Ítélete kötelező; másrészt pedig az 53. t. ez. intézkedik, hogy a vegyes házasság mindkét fél papja által kihirdetendő és meghatározza, hogy a netalán fennforgó akadály szándékos eltitkolásáért a lelkész, a saját egyházi hatósága által reá szabható fenytéken kívül, 500 frtig fokozható bírsággal s fél évig terjedhető fogsággal büntetendő; akkor ismét azon természetes következtetésre jutunk, hogy mindez azért történik, mert *mindkét* fél jogainak érvényesülnie kell, ami ha lehetetlen, akkor egyúttal a házasság lehetőségé is megszűnik.

Majd midőn ugyanazon 48. t. ez. a vegyes házasságok köteléki pőrét a kath. félre nézve a szt. székre bízza, hogy saját hitelvei alapján állapítsa meg házasságának érvényességét, vagy érvénytelenségét ugyanakkor azt is jogosan tételezzük fel, hogy az állami törvény kötelező ereje akkor sem szűnik meg, ha ezen ítélet a megkötendő házasságra vonatkozik, habár a bontó akadály a forma szerint csak az egyik félre vonatkozik is. Illuzorius volna az oly törvény, mely a szt. székek illetékességét elismeri, de azért ha olyasmit határoz, ami az akatholikusra nézve nem jogi szabály, akkor már elveszti érvényét, set az állam maga gondoskodnék oly törvényről, amely ezen igazságtalan állapotnak a törvényesség színezetét adnák meg. A színezetét

mondjuk, mert habár az 1868. 53. t. ez. 8. és 11. §-a törvényes színben állítja és elő az állam eljárását, de ha elfogulatlanul mélyebben gondolkozunk a számunkra hozott törvények erejéről, akkor könnyű belátnunk, hogy ezeknek hatályát ránk nézve, az ugyanakkor hozott más törvény nem helyezhette érvényen kívül. Ez ellenkeznék minden vallásegyenlőséggel minden igazsággal. Hogyan is lehetne egy *gonosz szándékkal* akatholikussá lett kath. fél áttérése *előtt* kötött házasságát azon vallás szerint megítélni, amelybe csak most jutott, midőn a törvény világosan mondja, hogy csak az áttérése *utáni* cselekvényei Ítéletők meg az új vallás szerint.¹⁾ Avagy arra, hogy egy katolikus ember megszabaduljon a szenvedélyeinek nem kedvező törvényektől, elégséges, ha kálvinista lesz? Nem akarunk itt újra utalni arra, hogy e § a „tökéletes egyenlőség“ humbug czime alatt szintén a protestáns prozelitáskodás egyik eszköze akart lenni, csupán azt hangsúlyozzuk, hogy ha a bíró igazságosan akar Ítélni, akkor egy akatholikussá lett katolikus házsfélnek házasságát azon vallás szerint fogja meg ítélni, amelyhez a házasság megkötésekor tartozott.

Ha pedig valaki egy katolikusnak egy szóban levő akatholikussali házasságát azért vitatná jogosan érvényesnek, mert a fölbontáskor már akatholikus volt, tehát reá nézve az akath. fórum törvényesen illetékes volt; úgy erre egyszerű a válasz. Tagadjuk mi azt, hogy az akatholikus bíróság illetékes volna oly házasság megítélésére, amelyet a felek mint katolikusok kötöttek meg. A helyes és igazságos törvény a házassági kötelék megítélésénél nem fogja tüskön bokron követni a feleket, kutatván, hogy most milyen vallásúak s részelteti őket minden féle privilégiumokba; hanem azon elvek szerint ítéli meg a házasság érvényét, amelyek a vallás szempontjából a felekre akkor voltak irányadók, mikor azt megkötötték. Következéleg, ha egy tisztán kath. házasságból az egyik fél akatholikus lesz, akkor a köztük már fennálló házasság nem azon vegyes házasságokhoz fog tartozni, melyekről az 1868-iki törvények *kizárólag* intézkednek, hanem csak a felek lesznek vegyes vallásúak anélkül, hogy a köztük tisztán kath. jelleggel létrejött házassági viszony eredeti jellege megváltozna. Az 1868-i törvények azon vegyes házassá-

¹⁾ Sietünk itt megjegyezni, hogy az ellenkező nézet Yalléi szintén ezen „után“-ra helyesik a fősúlyt s azért engedik meg az új házasság érvényét, de elfeledik vagy nem akarják belátni, hogy ez az érvényesség legfölebb az akatholikussal kötendő házasságra vonatkozhatik, és nem egy katolikkussal, akinek jogát pedig szintén respektálni kell,

gokról beszélnek, melyek a megkötésnél vegyesek, de nem azokról, amelyek a házasság tartama alatt váltak vegyessé. De hogy visszatérjünk az előbbi gondolatmenethez, azt állítjuk, hogy: mivel abszolút érvényű jogi maximát képező szabály az, hogy minden oly házasság érvénytelen, melynél a házasulandóknak a házasság kötésre vonatkozó képessége a bontó akadályokat illetőleg nem relatív; azért egész helyesen és jogosan következtetjük azt is, hogy egy *katholikus* még államilag sem köthet érvényes házasságot oly akatholikussal, akinek mint előbb katolikusként, házastársa él, habár attól az állami törvény szerint el is választott. Nem tagadjuk mi azt, hogy az 53. t. ez. 8. § a csak az akatholikus félt teszi képessé a házasság kötésre, a kath. félre pedig érvényben hagyja a kánonjog rendelkezését; de tagadjuk azt, hogy az illető akatholikussá lett fél az által, hogy áttér, abszolút házasság kötési joggal ruháztatik föl, mintha érvényesen házasságot köthetne bárkivel, aki az ő új vallásának joga szerint elvehető. Mindenki, aki a fentebbieket megfontolja befogja látni, hogy az oly akatholikus, kinek előbbi házasságából a másik fél él, csak is akatholikussal léphet érvényesen új házasságra, mert különben, ha még egy katolikussal is köthetne, akkor az állami törvényszerint az illető, áttérése jutalmául abszolút házasságkötésre való képességet nyer, amelylyel szemben a kath. egyház jogai megszűnnek, ő mint áttért s hitvesétől elválasztott fél, szert tesz ugyan képességre, hogy új házasságot köthessen, de a kath. fél, akivel összekelni akar ezen ő vele való házasság megkötésére nem bír képességgel.¹⁾

¹⁾ Mindezen érveket szobban és jobban kifejtették: Stehló Kornél (protestáns): A hátaféli el falás joga Magyarországon; Caiki Viktor a Jogtud. Közlöny: 1879. évf. 27, 28, 29. sz. Timon Ákos: u. o. 1880. évf. 104. old. Legújabbban Asobenbrier Antal: A plébániai anyekönyvekről írt m. 14. §-ában, ahol Roszner és Jenéi ellen, akik a kérdéses esetben a házasság érvényét vitatják, velősen fejti ki érveit. Rosznerrel szemben aki a protestáns házasság kötési jognak Magyarországon abtolut (!) erőt tulajdonít, igen helyesen csak annyit jegyez meg, hogy az ilyen állítás ellenkezik már az 1848: 20. t. ez. 2. §-ával. Mi hozzátesszük, hogy annál inkább, egy kath. bárétől elvárható igazságszeretettel, akitől tehát különösen föltohetnök, hogy protestáns érdekeknek föltétlen szabadságot nem vindikál.

Jeneyvel szemben pedig fgy bizonyít: főérve Jeneynek, hogy egy végleg elválasztott protestáns felet saját egyházának hitelvei szerint kell bírálni; az ily egyént kath. melyek szerint bírálni illetéktelen túlkapas, oly eljárás lenne, mely a kath. egyház tanainak hatályát kiterjesztené a protestánsokra is. Mire válaszunk oz: igaz, protestánsná lett félt saját egyháza elvei alapján kell bírálni; de ép ugy igaz az is, hogy a kath. egyént a kath. egyház elvei szerint kell bírálni; az ilyen kath. egyént a protestáns egyház elvei szerint bírálni, illetéktelen túlkapas, oly eljárás lenne, mely a protestáns egyház tanainak hatályát a katolikusra is kiterjesztené, mi ugy a felekezetek paritásával mint az 1868; 48. t. o?. világosan kifejezett értelmével ellenkezik.

Mindezen fejtegetéseknek végső, okszerű következtetés útján lehozott eredménye pedig az volna, hogy a kérdés alatt lévő házasságok az állami törvények szerint is érvénytelenek, a belőlök született gyermekek pedig törvénytelenek, s a kath. plébános által mint ilyenek volnának bejegyzendők.¹⁾

És mégis mit látunk? Azt, hogy midőn a plébánosok így helyes következtetéssel is, meg saját hitelveik alapján is a jelzett módon jártak el akkor egyszerre előállott az állam s 1879. 40. t. ez. 60. §-ában megállapított büntetést nem azon akath. lelkészre alkalmazta, aki a föntebbi eljárást nem követi, hanem azon kath. plébánosra, aki a szerint cselekedni merészkedik. Szól pedig e § így:

Egy hónapig terjedhető elzárással és háromszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő azon anyakönyvvezető:

1) Aki az állam törvényei szerint érvényes házasságból született gyermeket — noha e körülményt tudta — az anyakönyvbe, mint az állam törvényei szerint törvényest be nem jegyzi, vagy viszont a törvénytelen gyermeket törvényesnek jegyzi be.

2) Aki azon esetben, ha az anyakönyvben törvénytelen születésűnek bejegyzett gyermek, az illetékes hatóság által jogerejüleg törvényes születésűnek nyilvánított, a hatóságnak azon meghagyását, hogy a törvényessé nyilvánítást vagy törvényesítést az anyakönyvbe bejegyezze, nem teljesíti

3) aki az anyakönyvben törvényes születésűnek bejegyzett gyermekekre vonatkozólag, ha azt a bíróság jogerejü Ítélete által törvénytelen születésűnek nyilvánította, az illetékes hatóság által vele közlött ítéletnek ezen tartalmát, a felhívás ellenére, az anyakönyvbe be nem jegyzi.

Ha pedig annak okát keressük, hogy a vitatott kérdés-

¹⁾ Ugyanezen érvelést lehet alkalmazói ac aposztata papra is ha ez kath. nővel akar házasságot kötni, vagy ha az eredetileg tisztán akath. házasság főlbonatása után tér-át valamelyik a kath. vallásra s katolikussal akama új házasságot kötni. Stebló id. m. kizárólag, ez utolsó esetre vitatja ugyan a házasság érvénytelenségét, de ha következei akar leoni, akkor azon esetre is meg kell ezt engednie, ha a főlbonatás előtt tér át; rági pedig, ha egy eredetileg vegyes házasságban a kath. fél előbb akath. lősz, azután házasságát főlbonatja, de később ismét visszatér a kath. vallásra s egy katolikussal akar összekelni.

ben miért alkalmazza az állam e §-t a kath. plébánosokra, habár a föltüntetett érvnek alapján jogosan és igazságosan járnak el; akkor ebben a kath. egyházra ismét egy sérelmes törvényt kell konstatálnunk. Ezen törvénynek ez élj a és rendeltetése ugyanis — mint Aschenbrier kifejti — nem más, mint megakadályozni azt, hogy a kath. lelkész az anyakönyvezésnél súlyt helyezhessen a házasságnak, mint szerintünk szentségnek egyházi érvényére, hanem a bejegyzést a házasságnak polgárjogi érvénye szerint eszközölje. Ehhez képest tehát büntetéssel sújtják a kath. plébánost, ha tudja, hogy az a házasság, melyből a megkeresztelt gyermek született polgárjogilag érvényesnek tekintetik, de egyházilag érvénytelenek és ő az egyházi jogra való tekintettel a gyermeket törvénytelennek jegyzi be; vagy ha a bírói Ítélettel törvényesnek nyilvánított gyermekeknél a szükséges anyakönyvi kiigazítást azért vonakodik eszközölni, mert tudja, hogy az a házasság, melyből a kérdéses gyermek született, egyházilag érvénytelen. Hogy azonban ily eljárás az általunk vitatott esetben mennyiben egyeztethető össze a „felekezetek“ egyenjogúságát biztosító törvénnyel azt elégségesnek tartjuk csak jelezni. Sokkal szükségesebb most azon modus vivendi-nek előadása, amelyet a magyar püspöki kar alkalmazott, midőn a büntető törvénykönyv e §-a meghozatott. Belátták ugyanis, hogy ha az állam mindenható önkénykedése az egyház jogaival szemben, ily súlyos büntetéssel sújtja a kath. papot, ha hivatásához hiven jár el, akkor gondoskodni kell módozatról, melyben egyrészt a büntetések is kikerülhetők, lesznek, másrészt pedig az egyházi jog is érvényesül. Ehhez képest elrendelte, hogy valahányszor egy államilag érvényes, de egyházjogilag érvénytelen házasságból született gyermek anyakönyvezendő, akkor a törvényesség rovatába „az állam törvénye szerint törvényes“ kifejezés írassék, mert ezáltal úgy a törvény igazságtalan alkalmazásának elég van téve, mint az egyházi álláspontnak. Az egyoldalú „államilag törvényes“ kifejezés ugyanis, eléggé jelzi, hogy az illető gyermek egyházilag törvénytelen. Ezen intézkedés megokolására Simor János Ő Eminenciájája, 1880. nov. 8-án kiadott körlevelében, a következőket írja: *ecclesia cath. matrimonia inter illos inita, quorum alteruter mipedimento ligaminis, vei sacri ordinis vei religiosae professionis laborat, tamquam valida ac legitima agnoscere et proles ex his matrimoniis susceptas pro legitimis habere, ac qua tales matriculis suis inserere*

non potest sed nequit etiam impedire quominus civilis potestas etiam has proles pro legitimis declaret¹⁾ ac habeat.

Ugyanezen időben a püspöki kar Rómához is fordult, de mivel ez az 53-ik §-ra való tekintettel történt, azért a következő pont-hoz tartozik. Egyúttal a minisztériumhoz is küldöttek egy nyilatkozatot, melyben az 1868 i törvények viszonyát, ugyanezen 53-ik §-hoz fejtegetve egyúttal kéri, hogy egy novellaris törvény útján segítsen a méltatlan helyzeten, melybe a kath. papság ezen §-a alapján került, de biz mai napig sikertelenül, sőt a legújabb rendelet által a helyzetét csak rosszabbá tették. Mielőtt azonban ennek ismertetésére men-nénk át, néhány szót még az e pontban fölhozott törvények méltatá-sáról kell szölnünk. Ezen törvények ugyanis a kath. egyházjogra nézve ép az egyenjogúság alapján képezik a legnagyobb sérelmet. Mig a kath. vallás államvallás volt, addig az állam igen helyesen, úgy intézkedett, hogy a tisztán akath. házasságokra nézve az akath. fele-kezetek jogát engedte kizárólag érvényesülni, azon esetre pedig, ha egy akath. katolikussal akart házasságra lépni, akkor az állam gondoskodott módról, a mely által a kath. egyházi törvények minden körülmények körülmények közt érvényesülhettek. De a modern állam, amely a val-lások viszonzosságát s tökéletes egyenlőségét hirdeti, már máskép tesz. Szabad teret nyit az emberi szenvedélynek s alkalmas törvénnyel gondoskodik arról, hogy egy katolikus, ha szenvedélyétől vezetetik lábbal taposhassa az egyház legszentebb törvényeit szabadon áttérhet, újra házasodhatik; egy akatholikus pedig abba a helyzetbe van jut-tatva, hogy a katolikus embernek szenvedélyeit fölhasználva, az állam előtt „érvényesen“ túltehcti magát minden akadályon, ami a kath. egyházjogból házassága elé gördül. Mintha bizony az igazi szabadság abban állna, hogy az egyiknek azért, mert pl. kálvinistává lett, hát módjá-ban legyen a kath. egyház törvényeit ignorálni akkor is, midőn katolikussal akar házasságra lépni. Az igazság azt hozná magával, hogy ha egy akath. egy katolikussal házasságot akar kötni, akkor legyen gondoskodva arról, hogy ez a kath. ne csak szenvedélyeit követhesse, hanem kényszerítve legyen engedelmeskedni az egyháznak, melyhez különben tartozni akar; az akath. pedig arra legyen köte-

¹⁾ Ezen szó a törvény azon rendelkezésére czélor, midőn as állam per módom privi-legii egyes esetekben törvényesít valakit; míg a „habeat“ szó azon gyermekekre vonat-kozik, akik per vim legis törvényeseknek tekintetnek,

lezve, hogy ne csak saját egyházának törvényei alá ne vonhassa a kath. fél, hanem ellenkezőleg házasságot vele érvényesen csak akkor köthessen, ha ennek jogai szerint is alkalmas személyt képeznek a házasságra. Nem azt kívánjuk mi, hogy a kath. jog oktrojáltassék az akath. félre is, hanem csak azt követeljük legjogosabban, hogy ha a egy akath. egy katholikussal fél az állam előtt is érvényes házasságot akar kötni, akkor e házasság érvényének föltétele ne az legyen, hogy csak az akath. fél jogai érvényesüljenek, hanem, hogy a katolikusé is. Ha pedig mind kettőnek érvényesülése mellett a házasság nem jöhet létre, akkor az állam ne tulajdonítson egyiknek sem nagyobb erőt, ne büntesse azt a kath. papot, aki még hozzá egy másik törvény alapján egyháza jogait érvényesíteni akarja, hanem büntesse azt, aki törvénytelenül előnyt ad az akath. jognak. Sehol a világon nincs oly kétszínű törvény, amely a „felekezetek“ egyenjogúságára van építve s azért, míg az egyiknek minden szabad, addig a másoknak jogai *saját hűveire sem* érvényesülhetnek, mert az állam nem szerez nekik érvényt azon esetben, ha azokon akár maga a kath., akár különösen egy akath. akarja magát túl tenni. Azt még értenők, ha a modern állani teljesen függetlenítene magát minden vallástól s ezeket magukra hagyva a polgári házasságot hozná be, s a saját használatára függetlenül Ítélné érvényesség és érvénytelenség fölött, vtzetne anyakönyveket, de *m\g* ezt nem teszi, amint hogy a nemzet igazi boldogítására nem is teheti, addig jogosan elvárhatja minden „a törvény oltalma alatt álló“ vallásfelekezet s ezek között elsősorban a kath. egyház, hogy ne kényszerítsék őt „államilag“ érvényesen elismerni oly házasságot, amelyet nem tarthat annak s ne büntessék, ha az ily házasságból született gyermeket az egyház kizárólagos tulajdonát képező anyakönyvbe nem törvényesen jegyzi be. Nem lehet jó azon törvény, amely egyenes provokáció az aposztaziára, pedig midőn az állam egy katolikusnak megengedi, hogy kath. házastársától elválhat, csak térjen át az akath. vallásra s azután még „érvényesen“ újra házasodhatik is, hozzá még katholikussal (1); ez határozottan az erkölcstelenség bélyegét viseli magán, s vagy féktelen szabadságot akar jelenteni, vagy valami érdeket előmozdítani. Igaz, hogy mi itt katolikus szempontból tüntetjük fel e törvények kárhozatos voltát, mert ép mi valjuk ennek legnagyobb kárát, de ha maguk az akatholikusok is jól megfontolják ez állapotot akkor lehetetlen, hogy örüljenek neki. Tegyük fel ugyanis,

hogy a kálvinisták egy aposztatával többen lesznek. De kérdezzük, vajjon ő ugyanazon aposztazia árán nem köthet-e még vagy három „érvényes“ házasságot?

Ép azért midőn az állam az 1879. 40. t. ez. 60-ik §-ával sújtja a kath. papot akkor először, tényleg ellenkezésbe jön önmagával, mert egy oly egyházi jog érvényesítését bünteti, amely „a törvény oltalma alatt áll; másodsor, tényleg erőszakoskodik a „tökéletes egyenlőség“ alapján; harmadszor, mindezt oly törvény megtartása érdekében, melyet ha a paritás elvén magyarázunk, úgy ép az ellenkezőnek jogosultságára következtethetünk.¹⁾

C)

A vegyes házasságokból származott gyermekek vallása.

Azon kérdésre, hogy a vegyes házasságból származott gyermekek minő vallásban nevelendők, az 1868-ik terjedő időre, a jogtörténeti áttekintésben már megfeleltünk. Láttuk, hogy e tekintetben az 1790/91-iki törvény 26. cikkének 15-ik pontja részben határozott, részben pedig határozatlan kifejezést használ. Ha az apa kath. volt, akkor teljesen elég volt téve az egyház kívánalmának, de ha ő protestáns volt, akkor a törvény szerint igaz, meg volt a lehetőség arra, hogy az ő nemét követő gyermekek a protestáns vallásban neveltesse, de ez az eset alig adta elő magát, mert mint tudjuk egyrésről a vegyes házasságokat csakis kath. plébános előtt lehetett kötni, másrésről pedig a reverzális lehetősége sem volt eltiltva, hanem inkább egyenes királyi

¹⁾ Hogy miért hangsúlyoztuk azt, hogy különbséget kell tenni egy akatholikusból kath. vallásra áttért s egy katholikusból akath. vallásra áttért között; annak oka igen egyszerű. Ezen kulcs használata mellett ugyanis egy, a megkötéskor tisztán akath. vagy vegyes házasságban élő akath. fél új házasságának állami érvényességét, ha az előbbi, az akkor illetékos fóruma előtt fölbontatott, nem vitathatjuk el, még akkor sem, ha új házasságát katholikussal köti is meg, habár ez esetben egyházjogilag érvénytelen. Ugyanő államilag érvényes házasságot köt akkor is, ha az elváltás után kath. lesz s egy akatholikussal lép házasságra, mert az esetben a kath. vallásra való áttérése az akkor illetékes fóruma Ítéletére visszaható erővel nem bírván, az állam őt olyannak tekinti, mint aki házasságkötésre való képességgel bír, habár az egyházi jog szerint ismét érvénytelenül.

Míg ha egy katholikusból akath. vallásra áttértet, ugyanígy ítélünk meg, vagyis az új házasságánál is azon fórum illetékességét vindikáljuk, amelylyel a megkötéskor bírt, akkor az előadott érveléssel ki tudjuk mutatni, hogy egy akath. ha akkor, midőn házasságot kötött kath. volt, de később aposztatálva, házasságát fölbontatta, egy katholikussal, még államilag sem köthet érvényes házasságot.

rezolúciókkal érvényben fenntartva. Hogy később a protestáns erőszakoskodás még arra is vállalkozott, hogy ha a kath. plébános reverzalis nélkül nem adta össze, úgy ő előtte esküdtek meg, sőt, hogy a kath. plébánosok közt voltak olyanok, akik reverzalis nélkül is rendezten összeadták a vegyes párt, ezt már akkor említettük. Hogy továbbá úgy a plébánosok, mint a politikai hatóságok közt voltak olyanok, akik az állami törvény biztosította előnyökkel nem sokat törődtek, hanem elnézték, hogy a gyermekek egy része protestáns vallásban neveltessék; ezt mutatja az 1792. szept. 25-én megjelent legfelsőbb udv. rendelet, melyben a következők foglaltatnak: quemadmodum juribus evangelicorum articulo 26. 1791. iisdem attributa nihil decerpendum vult sua Majestas sacratissima, ita etiam ut ea, quae religioni catholicae competunt suum sortiantur effectum: in ea intervenit altissima ordinatio regia, ut praetitulatae Dominationes vestrae (parochi et magistratuales) educationi sobolium mitfti matrimonii quae seu ad praescriptum articuli 26. 1791, seu juxta reversales antea per parentes de se datas, quarum vigorem, cum illae hactenus abrogatae non sint, ultro conservandum sua Majestas sacratissima decrevit; in fide catholica educandae sünt sedulo et accuratius invigilari faciant.¹⁾ Hogy ennek daczára a protestánsok ezentül is folytatták a törvényellenes prozelitáskodást, mutatja 1844. 3. trv. cikk, melyben törvény útján iparkodtak biztosítani eljárásukat, úgy az illetéktelen összeadásra, mint a törvényellenesen akath. vallásban nevelt gyermekekre nézve. S habár ezen trv. cikkben a vegyes házasságok összeadására illetékes fórumául az állam már az evangélikus lelkipásztort is fölállítja, de a gyermekek vallási neveltetésére nézve semmiféle

¹⁾ Tokodj „Egyházi törvénytárának 1888-ban megjelent 8. kiadásában úgy hozza fel az 1790/91. törvényt s e helyet, mintha ránk nézve még mai napig is ez szolgálna mihez tartásai a gyermekek vallására nézve. Tudjuk, hogy Dr. Laurán-nak fejtegetései alapján, de azért mégis helytelenül tette. Nevezett publicistánk érvelései ugyanis, melyek a kath. egyház közjogi helyzetével s ezzel Összeköttetésben a vegyes házasságokkal foglalkoznak, megérdemlik nygan, hogy az ember átanulmányozza érveit, de bármily éles észszel legyenek is előadva > aki ismeri e napi kérdések jogtörténeti fejlődését századunkban, senkit meg nem gySzhafnek. Ha az elvesztett paradicsomba gondoljuk magunkat vissza, akkor o«ak sajnálnunk kell ugyant hogy a status quo antet, jé pozizionkat elvesztettük, de elvesztettük. És pedig nem azért, mert az 1848. és 1868-iki stb. törvényeket „magánkra vettük“, hanem mert az állam ránk is ránk adta. Expresse, „de jure“ mutatják ezt az 1868. 48. t. oz. és 1868. 54. t. ez. 28. 86; ft-ai, melyekben „római latin és görög szertartású katolikusokról“ is van szó. Ex uno disce omnes multa petit Phaeton. Azért tehát arra kérnénk a kanonok unit; aoiea meliori lia est ordinanda.

ujabb intézkedést nem tesz. Következésképpen ezen időtől fogva, ha az akath. apa sem a fiu gyermekekről reverzalist adni, sem passzív asszisztencia mellett összekelni nem akart, módjában volt ezt az akath. lelkész előtt is úgy egyházilag, mint államilag érvényesen megtenni. 1868-ban pedig még ez az állapot is megszűnt, mert a már ismert 53-ik trv. cikk egészen újonnan s kimerítőleg intézi el a szóban lévő gyermekek vallását. Az ide vágó §§ok ezek:

12. §: a vegyes házasságokból származó gyermekek közül a fiuk atyjoknak s a leányok anyjoknak vallását követik. A törvénynyel ellenkező bármely szerződés, téritvény vagy rendelkezés ezentúl i s») érvénytelen, és semmi esetben sem birhat jogerővel.

13- §: a gyermekek vallásos nevelését sem a szülők bármelyikének halála, sem a házasságnak törvényszerű felbontása nem változtathatja meg.

14. §: ha a szülők valamelyike más vallásra tér át, mint amelyet előbb követett, a 7-ik évet még be nem töltött gyermekek nemök szerint követik az áttértet.

15. §: a házasság előtt született, de az egybekelés által törvényesített gyermekek vallásos nevelés tekintetében a törvényesen született gyermekekkel egyenlő szabály alatt állanak.

16. §: házasságon kívül született s így törvénytelen gyermekek, ha atyjok által elismertetnek, hasonlóul a törvényes gyermekekkel egyenlő szabály alá esnek; ellenkező esetben atyjok vallását követik.

17. §: a jelen törvény életbe léptetése előtt kötött vegyes házasságokból született vagy születendő gyermekek vallásos nevelésére nézve azon törvény határozata marad érvényben, amely az ily házasságok kötése idejében hatályban volt.

Ezen törvény tehát gyökeres változtatást is tesz, de határozottan rendezi is a hosszú idő óta húzódó kérdést. De kérdés hogyan? Nekünk katolikusoknak első sorban a reverzalis szempontjából kell méltatnunk, mint amely immár az állam előtt igazán érvénytelenné lett nyilvánítva. Hogy ezáltal mennyire megsérti az egyházat természetes jogaiban, ki nem tudná? Ismerjük a reverzalis miben létét, jogosultságát, célját, lelkiismeretbeni érvényét, amelyek mind hangosan jelentik,

1) Az illető, ki e törvényt fogalmazta, valószínűleg protestáns volt, mert már a trv. ozikk ezime is „keresztyénekről“ beszél, vagy legalább is olyan akkori „reformer“, aki eltanulta a protestánsoktól, hogy az 1790/91-iki törvény után a reverzalis érvénytelen.

hogy ez az egyháznak föltétlenül és elengedhetlenül jogos követelménye. A kath. egyház ugyanis elveinek s így létjogának feladása nélkül nem adhatja beleegyezését az oly vegyes házasságba, melyben úgy a kath. fél hitének sérthetlensége, mint a születendő gyermekeknek a kath. vallásban való neveltetése nincs biztosítva. Maga a legfőbb törvényhozó, a pápa sem teheti ezt, mert már a természeti törvény tiltja azt, hogy valaki szükség nélkül tegye ki magát a bűnös hitközöny valamely legközelebbi veszélyének, annál inkább a vegyes házasságoknak, melyekben az egyedén kívül mások lelki üdve is forog szóban. Még azon esetben is, ha az akatholikus megadja a reverzalist, az egyháznak még mindig nem áll érdekében épen a veszedelmek közelsége s valószínűsége miatt dicsérni a vegyes házasságokat. Ép azért, ha nagyobb bajok kikerülésére el is tűri azokat, de soha sem ajánlja. Ha pedig az akath. fél már az által is kimutatja leendő hitvese lelki ügyében való beavatkozását, hogy reverzalist adni nem akar, akkor egyenes veto-ját hangoztatja nemcsak, hanem mindazon fegyverekkel igyekeznek a kath. felet javulásra birni, amelyek lelki hatalmából kifolyólag a házasság körül felhasználhatók.

Ha minden hasztalan, akkor persze a *brachium saeculare* volna csak képes a bajon segíteni. De mivel ez nincs s a felek még reverzalis nélkül is készek összekelni s az állam erre fel is hatalmazza őket, akkor az egyház mint türelmes anya, habár fájlalja is a történeteket, de azért tudomásul veszi engedetlen alattvalójának házasságát, vagyis az általános törvény daczára is érvényesnek tekinti. Csak így érthető az e roppant engedékenység is, melyet a magyar katolikusok is tapasztalnak, midőn vegyes házasságukat az egyház még akkor érvényesnek ismeri el, midőn nem kath. plébános előtt lett a megkötve.

Ha tehát már az is sajnálatos helyzetet teremt az egyház számára, ha az állam senkit sem kötelez arra, hogy az egyház elveivel ellentétben ne köttessék házasság, mennyivel inkább szomorú azon törvény, amely nemcsak megtagadja a reverzalis pártfogolását még azon esetre is, ha az akath. fél kész azt megadni, hanem a gyermekek vallásának meghatározásában oly törvényt hozott, amely az egyház és a szülők természetes joga érvényesíthetésének elejét veszi. Minthogy azonban az egyház egész észszerűen tételezte föl, hogy az állam e törvényt csak annyiban akarja érvényesíteni, amennyiben a szülők nagyobb tekintélyű jogával nincs egyenes ellenkezésben, azért a kath. lelkészek

figyelmen kívül hagyva a törvény abbeli rendelkezését, hogy a reverzalisok érvénytelenek, azt az akatholikus féltől mindig kérték, kérik s valahányszor ilyen reverzalis értelmében, vagy egyáltalán szabad akaratból oly gyermeket hoztak, aki a § szerint nem kath. lett volna, azt szó nélkül megkeresztelték. Tehették pedig ezt azért, mert a főntebb említett észszerű föltételezés mellett a 12-ik § jogosultságát még más okokból is kétségbe vonhatták. Ha ugyanis a modern állam, a kath. vallást szintén azok közé sorozza, amelyek a törvény oltalma alatt állanak, akkor ebből okvetlenül következik, hogy egy katolikusnak s egy akatholikusnak hitelvi szempontból elbírált ténykedését nem lehet azonosítani.

A kath. fél, midőn vegyes házasságra lép, hitének gyakorlati megtagadása, tehát a legnagyobb következetlenség, vagyis bűn nélkül nem egyezhetik bele abba, hogy összes gyermekei más vallásban, mint a kath. neveltessenek. Ép úgy nem egyezhetik abba, hogy gyermekeinek egy része más, mint az Ő egyházához tartozzék. Már pedig a 12-ik § ily megengedhetlen, gyűlöletes, nyomasztó helyzetbe juttatja őt. De, dato non concesso, hogy hajlandó volna e bűnre, kérdezzük, vájjon igazságtalanul járna e el az állam, midőn egy „vallásfelekezet“ általános érdekeinek oltalmazására oly törvényt alkotna, amely a szenvedélytől vezetett egyesek engedetlenségének útját állja? Azt hisszük nem, legalább addig nem, míg az illető különben kath. akar lenni.

Egész másképp van a dolog az akatholikussal. Az ő részükről semmi lényeges nehézség sem forog fenn, amely az általuk adott reverzalisból lelki ismeretükre, háramlanék. Hisz most kényszerről sem morális, sem törvényes szempontból nem lehet szó. ő lelkiismeretében nyugodtan megengedheti, hogy gyermekei katolikusok legyenek, mert az ő vallása szerint az ember csak higgyen erősen, ez üdvözítheti őt, bármely „keresztyén felekezethez“ tartozzék különben. Azt sem mondhatja már, hogy csak azért is megadja a reverzalist, mert különben államilag sem köthet érvényes házasságot. Egyszóval az ő lelkiismereti szabadságában semmi kár sem esik, ha kath. vallású választottjának kedveért meg adja azt a biztosítékot, amelyről ez le nem mondhat s amelyet ő minden lelkiismereti furdalás nélkül megadhat.

Tehát a kath. lelkészek méltán tételezték fel az államtól, hogy a gyermekek vallásában az állam nem akar erőszakosan eljárni, hanem tiszteletben fogja tartani a kath. egyház álláspontjára helyezkedő kath. szülő jogait úgy, mint érintetlenül hagyja az akath.

fél szabad cselekvési képességét. Ennek alapján helyesen tételezték fel azt is, hogy a 12-ik § csak azon esetben akar irányadóul szolgálni, midőn a szülők jogaikkal nem élnek. Mert az megtörténhetik, hogy a szülők közös megállapodásra nem jutnak, hanem minden nagyobb előrelátás nélkül az akath. lelkész előtt összekelnek. Ez esetre persze a törvény intézkedése pótolja a szülők hanyagságát, vagy rossz akaratát. De föltétlenül elébe vágni minden jognak s egyedül az állami omnipotenciából indulva ki még a lehetőségét is kizárni annak, hogy a kath. a bünt elkerülhesse, az akatholikus pedig jogával élhessen, ez sérelem úgy a természeti, mint a positiv egyházi törvény ellen. Amely sérelem annál méltatlanabban éri az egyházat akkor, midőn az akatholikus fél nem őszinte. Azon körülmény ugyanis, hogy az állam a reverzalisokat teljesen érvénytelenítette, az egyháznak nem egyszer keserűséget szerez, mert ez által az akatholikusnak, (távol legyen tőlünk a gyanúsítás), meg van adva a lehetőség arra, hogy az egyházat kijátszhassa. Hányszor történhetik meg, hogy az akath. fél mindent megígér, csak hogy kath. vallású jegyese kedvéért a plébános előtt kelhessenek össze; de a mai nap egyedül egyéni karakteren nyugvó szóbeli, vagy akár írásbeli biztosíték később, ha együtt vannak, rossz akaratulag elhanyagoltatik. És vajjon tehet-e ilyenkor az egyház valamit? Rendelkezik-e eszközökkel, melyekkel a szószegő akatholikus ígéretének beváltására bírja? Pedig itt ismét ott vagyunk, hogy az állami törvényt ostromoljuk, amely az ily csselfogásnak szabad tért enged. Mily méltatlan sors éri a kath. egyházat, midőn az utolsó protestáns ember is családsággal élhet vele szemben; midőn dispenzაციóját, kegyszereit, szertartásait oly ember szavára építve osztogatja, aki alattomban kineveti. Pedig ha az állam megvédelmezi egy közjegyző által kiállított okmány érvényét, akkor azt hisszük, hogy a kath. egyháznak tartozó oltalom ellen sem vétene akkor, ha a rajta alattomosan s kikerülhetlenül elkövetett sérelmet megtorolná az által, hogy a szavahihetőség, az adott szó szentségének érdekében egy törvényt alkotna s nem hagyná el az egyházat, midőn tétlenül kell néznie a törvényeivel s elveivel üzött játékot. De ez még nem minden. Szívesen fölteszszük, hogy az akath. fél, hűen az adott reverzalishoz, gyermekeit nemi különbség nélkül a kath. plébánosnál keresztelteti, katolikus nevelésben részesíti, kath. iskolában

járatja. De kérdés, a „törvény“ nem gátolja-e természetadta jogainak gyakorlásában? Nagyon is. E §-nak föltétlen értelemben való érvényesítése az állam részéről, megghiúsítja mindazon jogos feltevést, amelyből az egyház is, de a szülők is kiindulva, összes gyermekeiket a kath. vallásban akarják neveltetni. Egy konkrét példa megvilágítja a helyzetet. Egy prot. apa, aki kath. nővel vegyes házasságban élt, fiát egy konviktusba akarta beadni, melybe csak katolikusok vétetnek fel. A fiu a keresztlő levél szerint kath. pap által lett megkeresztelve, az apa állítása szerint csak katolikus hitoktatásban lett részesítve. Igen ám, csakhogy azért vagyunk protestánsok, hogy protestáljunk, gondolta magában a magas állású apa fiát szemmel kíséző prot. lelkész. Alighogy megtudta, hogy a gyermek kath. intézetbe készül, ahol gymnazialis tanulmányait is végzendő volt, azonnal gondoskodott arról, hogy a deák a hittanból „államilag érvényes“ jegy szerzésére a református vallásból is nyerjen oktatást. Az apa, hogy gyermekének tisztán kath. neveltetését biztosítsa s hogy a kath. intézetbe való felvételét kieszközölje, kész lett volna mindenre, ami által a „törvény“ nyűgétől megszabadul. De hiába, át nem térhetett, mert a 14-ik §-t már nem vehette igénybe, de a 2 ik § utján sem lehetett még segíteni. Végre is mit tehetett egyebet mint belenyugodni abba, hogy fia föl nem vehető, s hogy az államilag érvényes jegy miatt a pásztor oktatása el nem kerülhető. íme egy sérelmes példa arra, hogy a „bölc“ magyar törvény mily tiszteletben tartja az egyház elvitázhatlanul jogos követelését s a szülők természeti jogát. Egy példa arra, hogy a pásztorok élelmessége mennyire megghiúsítja a kath. anyakönyvbe való bejegyzés hatályát.

És még ha csak így iparkodtak volna minden esetben eljárni, hogy ha t. i. a törvény alkalmazását a nekik ítélt gyermekekre nézve csak így egyes esetekben biztosították volna, még hagyján. Hisz végtére is sokkal többen vannak az oly vegyes házasságokból származott gyermekek, akikre ily formális jogi esetek hiánya miatt a szülők akaratára háborítatlanul érvényesül. Azután meg a protestáns pásztorokról is tudvalevő, hogy ők mindent keresnek inkább, mint Isten országát s ha csak különös körülmények nem késztetik, nem sokat törődnek azzal, hogy a vegyes házasságokban élő híveiknek a törvény útján biztosított gyermekei hol neveltetnek.

De annál többit hirdették kezdettől fogva az „elkereszte-

léseket“, mint amelyek mindmegannyi „sérelmet képeznek az országos törvényekben biztosított protestáns érdekekkel szemben.“ Évi gyűléseiken 1868. óta folyton hangoztatták a kath. plébánosok illetéktelen elkereszteléseit, követelve a törvényhozó testülettől, (amelyben persze ügyük biztosítva volt), hogy alkalmas törvény útján akadályoztassák meg az „elkeresztelés.“ Folytonos feliratuknak lett is fogantatja, mert az 1879. 40. t. ez. 53. §-ában törvénynyé vált a „csapda paragrafus“, amely így hangzik: aki életkorának tizennyolezadik évét még be nem töltött kiskorú egyént az 1868. 53. t. ez. rendelkezése ellenére más vallásfelekezethez fölvesz: két hónapig terjedhető elzárással és háromszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

Hosszú volna előadni mi minden történt napjainkig e §-us létrejöttével, azért csupán a főbb mozzanatok konstatálására szorítkoznak. Tehetjük pedig ezt annál is inkább, mert e kérdés, melyről szólunk ép ez időben egy újabb stádiumba jutott, a jelen 1890. évi febr. 26-iki miniszteri rendelettel, amely, mint minden eddigi törvénynél és rendeletnél sérelmesebb intézkedés, méltó indignációval fogadtatott. De lássuk előbb az 53-ik §-t. Elmondhatjuk róla, hogy mindenre inkább alkalmas, mint az elkereszteléseket jogosan megakadályozni. Mint a febr. 26-iki rendelet hallgatagon be is ismeri, kisült, hogy e § úgy amint szövegezve van, *aem alkalmazható* azon kath. plébános ellen, aki egy vegyes házasságból származott gyermeket megkeresztel, őt az anyakönyvbe bevezeti, (ha esetleg mint kisdéd meghalt, eltemeti), az anyakönyvi kivonatot pedig az akatholikus lelkészhez át nem küldi, sőt ha követeli, megtagadja; habár az illető kisdéd az állam által a 12-ik §-ra való tekintetelnem is a kath. egyház tagjai közé számíttatik is. De ez az eredmény, nem csekély bántalmak s meghurczoltatások után lett megállapítva. Alig hogy e § törvényerőre emelkedett, a protestánsok ujjongtak aifeletti örömben, hogy immár be is csukathatják a kath. papokat, ha a 12-ik § ellen többé keresztelni merészkednek. Ezen időtől fogva egymást érték a föladások a papság ellen, hogy „megérdemlett büntetésben részesüljenek.“ öt év múlva, 1884. jul. 11-én segítségükre sietett Trefort vallás és közoktatásügyi miniszter is, aki 24,727. sz. rendeletével hasonlóképen az 53. §-t iparkodott érvényre emelni. De minden hiába volt, mert a felső bíróságok egymás után hozták egybe hangzó Ítéleteiket, amelyekben, daczára a pásztorok hivatottságának daczára a kiadott minisz-

terí rendeletnek; daczára az alsó (többnyire protestáns) bíróságok marasztaló ítéleteinek; a királyi tábla úgy, mint a kir. kúria következetesen kijelentette, hogy a kath. papok főntebb említett ténykedései nem alkotják meg a vádolt kihágás tényálladékát, vagy egyéb fenytő utón büntetendő cselekményt. De a püspöki kar sem nézte tétlenül e § okozta igazságtalan helyzetet, hanem magasabb hivatásához mérten, mindjárt kezdetben iparkodott odahatni, hogy a lelkészdő papság e türhetlen helyzete meg legyen változtatva. 1880-ban Rómába folyamodott, hogy Ő Szentsége utján találtassék módozat arra nézve, hogy e §-al szemben egyrésztől megvédelmeztessék az egyház föltétlenül jogos követelése, a hit veszedelmének elhárítása, másrésztől a papság megmenekülhetne a zaklatásoktól, melyeknek ha a helyzet változatlan marad, mindegyre ki van téve. De a kongregaczio ugyanazon évi jul. 21-én adott válaszában!) kifejtette, hogy midőn ő szentsége készségesen át látja a bajokat, melyeket a nevezett § úgy a hivek lelki üdvének, mint a papság hivatásából folyó lelkiismeretes működésnek okozott; egyúttal nincs abban a helyzetben, hogy a fölvetett módot, melyen a püspöki kar a bajt elháríthatni reméli, helyeselje, megengedje, vagy csak túrje is. Előre bocsátja a korigregaczio az egyház ismert álláspontját a vegyes házasságokkal szemben s ebből mintegy folyományképen föltünteti, hogy a vegyes házasság tilalma alól csak akkor szabad fölmentvényt adni, ha a) mindkét fél, különösen az akath. őszinte biztosítékot nyújt az egyháznak első sorban az iránt, hogy az összes gyermekek minden kivétel s megszorítás nélkül a kath. valásban fognak neveltetni, b) ha az egyházi hatóság legalább erkölcsi bizonyossággal bir arról, hogy ez a kauczio a jelenben Őszinte, a jövőben pedig valósággal meg fog tartatni c) ha a reverzalis a törvény daczára a szükséges nyilvánossággal bir, amennyiben t. i. botránytői egyáltalában tartani nem lehet.

Ebből aztán önkényt következik, hogy: „*remedium obtinendi facultatem, qua liceat cum sponso vei sponsa cath. in vetítő mixtae religionis nupturientium dispensare et benedictionem etiam nuptialem impertiri in iis saltem casibus, in quibus ex recte cognita partis catholicae, imo utriusque sponsi mente et voluntatis*

¹⁾ Rosk. id. m. VII. Mon. 1556.

miniszter elnök döntő fetszóllalásai mindkét helyen meghiúsították az óhajtott sikert.¹⁾

Időközben egy váratlan fordulat következett be. A felső bíróságok ugyanis valahányszor egy kath. papnak az 53-ik §-ra való hivatkozással történt vádoltatása forgott szóban, mindig fölmentő ítéletet hoztak, amely Ítéletek megokolása az összes említett ténykedésekre nézve kimutatja, hogy az 53-ik § helyes magyarázata szerint azok semmiféle fenyítő utón való büntetendő cselekményt nem képeznek.

És miután manap e birói ítéletek folytán erre a §-ra való hivatkozással csakugyan meg is szűntek a zaklatások, azért elégségesnek tartjuk csak föltüntetni azon érveket, melyekre a felső bíróságok ítéleteiket alapították. Tehetjük pedig ezt azért, mert e §-nak az ismert ténykedésekkel való kapcsolatba hozatala, a Csáky-féle újabb rendelettel hivatalosan is levétetett a napirendről. De lássuk most az érveket, melyek a legújabb fázist előkészítették.

Midőn a kath. pap megkeresztel egy vegyes házasságból született olyan gyermeket, aki a 12-ik §-ra való tekintettel az állam által nem tekintetik katkolikusnak, akkor nem vét a szóban lévő 53-ik § ellen, mert: ezen § nem az egész huszonnégy §-ból álló 53-ik trv. cikk rendelkezéseinek szankciója akar lenni, hanem csak az, hogy a rendes áttérést szabályozó 1—8 §§ okát a büntető törvénykönyvvel összefüggésbe hozza. Hogy pedig ez igaz, mutatja az ugyanazon 40. trv. -cikk 52. §-a, amelyben egyenesen hivatkozás történik az 53. trv.-cikk 19 ik §-ára, s száz firtig terjedhető pénzbüntetéssel sújtja azokat, akik a hivatolt §-nak az ünnep és vasárnapra vonatkozó intézkedését megszegi. Ugyanily speciális megszorítást involváló intézkedés történik az 1880. 37. trv.-cz. 2-ik §-ában is.*) Ha ez áll, akkor az 53. §-t nem lehet *mindazok* ellen alkalmazni, akik az egész 53. trv.-cikk ellen vétének, hanem szükséges, hogy amint az 1879. 40. trv. 52-ik §-a az 53. trv.-cikk 19-ik §-ára intézkedik, úgy a 12-ik § ellen vétőkre is speciális büntetés szabassék. Ilyen pedig nem létezik, mert a szóban lévő 53-ik § csak azt bünteti, aki egy életkorának 18-ik évét még be nem töltött

¹⁾ Birebben lásd: Dr. Hantáitól Religio 1883. éri. 5—7. sz.

²⁾ E § t. i. hatályon kívül helyezi a törvényeknek, rendeletnek, szabályoknak és szabályrendeleteknek rendelkezett, továbbá a szokás jognak mindazon megállapításait, melyek a magyar büntető törvény könyvek intézkedéseinek tárgyát képesti valamely cselekményre vagy mulasztásra büntetést határoznak.

kiskorú egyént az 1868. 53. trv.-cikk rendelkezése ellenére, más vallásfelekezetbe fölvesz. A szó „más“ kétségbe vonhatlanul bizonyítja, hogy itt *csak* az áttérést szabályzó 1—8. §§-ok ellen vétők vannak büntetve. Ahhoz tehát, hogy egy vegyes házasságból született gyermeknek, a 12-ik § ellenére történt megkereszteltetése büntethető legyen, szintén ad hoc törvény kellene. Míg ez nincs, addig a kath. pap ebbeli ténykedése államilag törvényellenesnek kvalifikálható, de nem kihágásnak vagy fenytő utón büntetendő cselekménynek.

A másik érv, melylyel a bíróság él, az, hogy egy kisdedet a kath. pap. általi megkereszteltetése nem derogálhat a 12-ik § föltétlenül érvényes erejének már csak azért sem, mert a keresztelés által nem „más felekezetbe“ veszi föl, hanem csak egyszerűen fölveszi az általános kereszténységbe, amelyben az illetőnek konkrét „felekezete“ az állam előtt csakis az lehet, amelyhez a 12 ik § alapján tartozik. Ez érv alkalmazásánál azonban vigyázni kell, mert ha ezen tételt valaki dogmatikus igazságnak tartaná, akkor határozott tévelybe esnék. Trefort rendelete pl. Így tünteti fel s azért érvel azután, hogy ha a papság e birói magyarázat folytán érvényre emeltnek látszó nézet előnyeit elfogadta, akkor „elismerte a feltevést, hogy a lelkész a gyermeket az azon végrehajtott keresztelés által nem a maga felekezetébe vette fel,“ miből persze azt hozza ki, hogy a keresztelési bizonylat az illetékes egyháznak szolgáltatandó ki. De bármennyire hálásak vagyunk is a bíróság jóakarataért, azért tagadjuk mi azt, hogy a kath. pap midőn keresztel, csak holmi universumba veszi fel a kisdedet. Igen beveszi ebbe is, mert azok közé jutattja, akik érvényes keresztelés által az eredeti büntől megszabadultak. De a kath. hit szerint nem csak ezt eredményezi a keresztelés, hanem a többi között azt is, hogy az által *együttal* tagjává, jogalanyává lesz azon látható társaságnak, melyet Krisztus alapított, a kath. egyháznak.¹⁾

Egyébként meg vagyunk győződve, hogy a bíróság a kérdés

¹⁾ És, mint alább látni fogjuk, éppen ebből a szempontból határozottan pálcát kell törönnünk a legújabb Csáky-rendelet fölött, mert a kath. pap, ha egyszer egy kisdedet a kath. egyház tagjává aratott, azt 6, ha következetes akar maradni hitéhez, semmiféle kerülő úton semmiféle „hivatalos“ czímen át nem juttathatja egy az egyházon kívül álló szektába, vagy ha úgy tetszik, felekezetbe. Szabjon bár a kath. egyház „oltalmát“ hirdető állam kath. ministere az egyház szolgálaira rendőrileg behajtandó erős büntetéseket, azt nem fogja kivihetni soha, hogy egy hithű kath. pap inkább fog félni az 6 rendeletétől, mint Kxisxtm parancsának teljesítésétől, aki azt paxanosolja: baptisate.

dogmatikus elbírálására nem is gondolt. Erre mint illetéktelen nem is gondolhatott. S hogy mégis használta ez érvelést ily alakban, azt a §§-ok okozta dilemma teszi érthetővé. Neki a 12-ik s az 53-ik §-t szembe állítva nem is lehetett másképp érvelni mint így: miután a 12-ik § *föltétlenül* (tehát a kath. pap hite daczára is) kötelező, azért *államilag* egy kisednek a kath. pap által történt megkereszteltetése nem azonos a kath. egyházba való fölvétellel. Hozzá tehetjük: amennyiben a kath. pap hite, hogy a megkeresztelt kised kath. lett, gyakorlati kifejezést és megvalósulást a 12-ik §-al szemben csakis addig nyer, míg a § szerint illetékes szekta lelkésze, alkalmas esetben az illető gyermek fölötti törvényes joghatóságát nem érvényesíti. Így fogva fel a bíróság gondolkozásmódját, el kell ismernünk, hogy a törvény minden kétséget kizáró betűjére támaszkodva, igen helyesen azt következtethette, hogy nem lehet büntetni a kath. papot, mert a) az 53-ik § nem a „keresztelést“ rendeli büntetni, hanem a „fölvételt“; b) mert ha azt hiszi is az a kath. pap, hogy ő a megkeresztelés által „fölv teszi“ a kisedet, de nem egyik felekezetből a „másik“-ba, hanem csak mintegy alapján a keresztények közé juttatja, akik alatt ő, mint kath. pap értheti ugyan a kath. egyházat, de egyúttal azt is kell tudnia, hogy e hite a kérdéses gyermekre mindannyiszor elveszti gyakorlati értékét, valahányszor az állam törvénye s az ő hite közti kenyértörésre kerül a sor.

Midőn tehát a bíróság azon érveléssel él, hogy a keresztény szülőktől származott gyermeknek megkeresztelése más felekezetbeli pap által, mint amelyhez a gyermek nemét tekintve a törvény szerint tartoznék, nem azonos az illető gyermeknek a keresztelő lelkész felekezetébe való felvételével; akkor nem lehetett szándékában hittani szempontból ily nyilatkozatot tenni s ezt ily szempontból „érvényre emelni“ mint Trefort miniszter gondolta, hanem csak azt jelentette ki, hogy az illető kised, tekintet nélkül a keresztelő lelkész *privát hitére*, amely esetleg a gyakorlatban megvalósulhat, az *állam törvénye szerint* nem azon felekezetbe vétetett fel, amelyhez a lelkész tartozik. Ezen bírói nyilatkozatnak, vagy magyarázatnak előnyeit pedig a kath. papok annál is inkább elfogadhatták, mert hisz ők a törvény szerint maguk is jól tudják a fenti nézet államilag igaz voltát, amelyre azonban magasabb törvény létében, ha egy kisedet keresztelőre hoznak nem lehetnek tekintettel. Innen van, hogy ők Krisztus parancsát követve az emberi törvényre való tekintet nélkül keresztelnek, a meg-

kereszteltet katolikusként tekintik s azt semmiféle emberi törvény előírása szerint egy szekta birtokába nem juttathatják, hanem várnak, míg vagy az illető maga nem változtat vallásfelekezeten, vagy az állam törvényének egyéb úton való érvényesülése, az ő közreműködésük nélkül, nem következik be.

Mindezekből pedig ismét az következik, hogy míg a magyar törvényben nincs az kimondva, hogy a vegyes házasságokból született gyermeket csak azon felekezet lelkésze keresztelheti meg, amelyhez a gyermekek a 12-ik §-a alapján tartozik, sőt erre büntetés nem lesz szabva, addig nem lehet még azt sem mondani, hogy a kath. papok egy közvetlen törvényt szegnek meg. Mert ezidő szerint az által, hogy a kath. pap a föltett esetben keresztel, csak mintegy nézetkülönbség származik közte s az állam között s mindaddig míg az állam a saját törvényére alapított nézetnek egy külön, ad hoc törvény útján érvényt nem szerez, addig a kath. pap az 53-ik §-nak a keresztelésre való illetéktelenségét tudván, abban a helyzetben van, hogy akadálytalanul keresztelhet. Hogy azon esetben, ha ily törvény léteznék, mit tenne egy kath. pap, azt fölvetni is fölösleges.

Hogy a felső bíróság ezen érveknek természetes folyománycsként az anyakönyvezést és a bizonylatnak át nem küldését, sőt megtagadását szintén nem minősítette a vádolt kihágásnak vagy egyéb fenyegető utón büntetendő cselekménynek; azt fejtegetni újra nem szükséges. Az tény, hogy az ítéletek következetesen egybehangzók voltak s daczára Trefort miniszter 1884-ben közbejött rendeletének, amelyben a bíróság ítéleteinek megokolását ügyeimen kívül hagyva a protestánsok érdekeiért száll sikra; a bíróság megmaradt ítéletei mellett, sőt ez által a miniszteri rendeletet az 1879. 4° trv.-cz. 7-ik és 10-ik §§-aiban biztosított jogánál fogva hatályon kívül helyezte. Egyedüli intézkedés, amit a királyi tábla 1888. máj. 9-én 10,948. sz. alatti ítéletében a Trefort-féle rendelet alapján tett, az volt, hogy mivel Kern Gyula márkusfalvi róm. kath. plébános abbeli ténykedése, hogy a bizonylatot megtagadta, fegyelmi eljárás tárgyát képezheti; az I. bíróság ítéletében hivatkozott miniszteri rendelet értelmében pedig a kereszteteknek az ág. ev. hitvallású anyakönyvbe való bejegyzése is szükségessé válhatván, ehhez képest utasítandó volt az I. bíróság, hogy az ítélet jogszerűvé váltá után ugyanazt vádlott egyházi felette hatóságával, valamint a megyei közigazgatási hatósággal is közölje,

Ezen eredmény azonban a gyakorlatban úgyszólván semmi, mert természetes, hogy a protestánsok eredeti céljoknak elérésére, a bizonylat átküldésére, a kath. pap egyházi felettes hatóságának közreműködését hiába is próbálták volna igénybe venni; a közigazgatósági hatóság pedig szintén nem vállalkozott volna arra, hogy a protestáns pásztorok kedvéért máson se törje a fejét mint azon, hogy micsoda czimen kérjen a kath. papoktól bizonylatot csak azért, hogy ha megkapta, azt a protestáns lelkész kezébe nyújtsa. Annál kevésbé vállalkozhatott e szaporátlan munkára, mert a kath. pap, ha rájön, hogy miért kérik a bizonylatot, azt megfogja tagadni; § pedig, melynek alapján ellene ezért fegyelmi eljárást indíthatna, nincs.

A nagy számú birói Ítéletek közt 1882-ban egy olyan is volt, amelyben az ismert ténykedéseken kívül a kath. pap azért is vádoltott, hogy a 12-ik § szerint nem hozzá tartozó megkeresztelt, de nem-sokára rá meghalt gyermeket eltemette s úgy a keresztelési, mint a temetési tényeket anyakönyvezte. De az ítélet e részben is fölmentő volt, mert mint a kir. tábla 18,463/1882. jul. 4-én hozott Ítéletében mondja: „ezen kisdéd temetése egyáltalán nem eshetik a kbtk. 53. § súlya alá, mert meghalt egyénre nézve sem felvétel, sem áttérés valamely vallásfelekezethez nem képzelhető. Minthogy a meghaltak bármely vallás szertartása szerinti temetése semmiféle törvény, rendelet, vagy szabály által büntetés terhe alatt nem tiltatik és nem volt tiltva, a btk. 1. § értelmében vádlottnak ezen cselekménye nem büntethető. Ehhez képest vádlottat a vád alól fel kellett menteni“ Azonban ne feledjük, hogy ezen Hélet kizárólag arról nyilatkozik, hogy a temetés, mint ténykedés büntetendő cselekményt képez-e, vagy nem. Míg, ha arról kellett volna ítéletet mondani, hogy ezen gyermek az állam szerint milyen „felekezethez“ tartozik és így melyik melyik felekezet' papja lett volna illetékes őt eltemetni s az ezért járó stólat beszédni; akkor szerény véleményünk szerint a bíróság a 12-ik § alapján az akatholikus lelkész illetékességét állapította volna meg.

Az a jogállapot tehát, melyet a felső bíróság létre hozott, midőn az 53-ik § konkrét esetekben való alkalmazhatóságára nézve megállapította az alapot, egészen tűrhető volt, mert ha egyszer el volt döntve, hogy a kath. pap az 53-ik § illetéktelensége folytán, a kath. pap a szóban levő ténykedésekért, az abban megállapított büntetéssel nem sújtható; ha továbbá, nincs más törvény, amelyre

hivatkozni lehetne, hogy a 12-ik § ellen vétő kath. pap elítélthessék; akkor a kath. papnak szabad keze marad arra, hogy azon ténykedéseket a szülők természetes jogának alapján, az állam igazságtalan törvényével szemben tovább is végezhesse anélkül, hogy azokért csak zaklatásnak volna is kitéve. Hiszen a protestáns pásztor, ha egyszer úgy is tudta, hogy denunciálása eredménytelen, nem is kísérletté többé meg, hogy egy biztosan elvesztendő pörnek tegye ki magát.

Hogy mindamellett nem maradtak tétlenül, s tevékenységük nem maradt eredménytelenül; megmutatták a bekövetkezett események.

Csáky Albin az új kultuszminister ur, hogy új állását elfoglalta, e kérdésre is kiterjesztette figyelmét. Dicséretére legyen mondván, mielőtt intézkedett volna, nem mellőzte az ország hercegprimásának Simor János Ó E m i n e n c z i á j á n a k magas tanácsát. Előzetesen egy tervezetet küldött Esztergomba, melyben jelezte, hogy mily utón kívánja ő hathatósan is, meg igazságosan is elintézni e sokat hánytorgatott kérdést. A bíboros Főpap e jóindulatú megkeretés folytán két levelet is intézett a minister úrhoz, amelyben azon meggyőződésének ad kifejezést, hogy a birói magyarázatok folytán létrejött helyzet elviselhetőbb, mint az, mely be fog következni, ha a minister a kontemplált rendeletet ki fogja bocsátani. E leveleket itt bővebben fejtegetni nem akarjuk, mert dús tartalmoknál fogva oly fontosaknak tartjuk, hogy egész terjedelemben kívánjuk azokat itt mellékelni.¹⁾

Azért áttérünk mindjárt magára a megjelent rendeletre,²⁾

¹⁾ Lásd a függelékben.

²⁾ Szó szerint következőleg hangzik: A vallás és közoktatási m. kir. ministertől. 10086. szám. Az 1868. LIII. tcz. 12. §-a világosan és félreérthetetlenül a vegyes házasságból származó gyermekek tekintetében akként intézkedik, hogy ezek nem szerint követik a szülők vallását, kijelentvén egyúttal, hogy ezen törvénnyel ellenkező bármely szerződés, törvény vagy rendelkezés ezentúl is érvénytelen és semmi esetben se birhat jogerővel.

A törvény ezen félremttgyarázhatatlan intézkedése daczára számos eset fordult elő és fordul elő folyton, melyekben ker. lelkész oly gyermeket is megkeresztelt, illetve megkeresztel, ki a törvény ezen rendelkezése szerint más hitvalláshoz tartozik. Habár ezen eljárás teljesen meg nem felel az idézett törvény intentiójának, mégis felmerülhet oly eset, melyben ilyen ténykedés a szülők határozott kívánsága vagy a helyi viszonyok és egyéb körülmények miatt indokoltnak látszik, annál is inkább, mert a kir. Curia már ismételt az 1868. 1-lir törvényozikkal szoros kapcsolatban álló 1879. XL. tcz. 63. §-ának oly birói magyarázatot adott, mely szerint maga a keresztelés ténye, még ha az 1868. LIII. toz. intézkedései ellenére oly gyermekekre vonatkozik, ki nemét tekintve a törvény értelmében más hitvalláshoz tartozik nem képez büntetendő cselekményt, mivel a keresztelés tőnye egymagában nem praejudicál a törvény rendelkezésének.

De mindamellett fennáll az 1868. LIII. toz. 12. §-a, melynek intézkedése teljesen illusoriussá válik, ha rendelkezése nem foganatosittatik, illetve ha a vegyes házasságból

amelynek egész valósága azt mutatja, hogy inkább akart ez-Trefort említett rendeletének „halotti búcsúztatója“ s Tisza Kálmán

származott gyermekek nemük szerint nem követik szülőik vallását. Ezen ozéla pedig, mulhatatlanul szükséges, hogy az illető hitvallás lelkésze ha már a keresztelés tényét nem végzi, legalább a keresztelés! bizonylat megküldése által ennek a saját könyvébe való feljegyeztetése és későbbi intézkedés és nyilvántartás ozéljából nem szerez tudomást.

Hivatali elődöm még 1884. július 11-én 34727. számú köriratában az iránt intézkedett hogy mindannyiszor, valahányszor a lelkész oly gyermeket, ki a törvény rendelkezése szerint más hitvalláshoz tartozik, bármely okból megkeresztel, a keresztelési bizonylatot anyakönyvezés végett az illetékes lelkészhez a ténykedés után legfeljebb nyolcz nap alatt és as 1879. XL. toz. 53. § ában megszabott büntetés terhe alatt áttenni el ne mulasztza.

Mivel azonban egyrészt a fentemlített közbejött birói magyarázat következtében ezen intézkedés alapja megváltozott és így maga ezen intézkedés nagy részben tárgyatalanná. vált; másrészt pedig az anyakönyvvezetés körül felmerült sürfi panaszok orvoslást igényelnek, azért szükségesnek véltem a minisztertanács megállapodása értelmében egy az összes törvényesen bevett keresztény hitvallások anyakönyvvezető lelkészeit egyaránt kötelező rendeletet kibocsátani, melyet egyidejűleg az összes törvényhatóságnak is megküldök és melyet a következőkben van szerencsém a főtiszt. Főhatóságnak is tisztelettel megküldeni, sörgöseu megkeresvén a főtiszt. Főhatóságot, méltóztassék az egyházi joghatósága alatt álló anyakönyvvezető lelkészeket szigorúan oda utasítani, hogy a szóban forgó figy szabályozására szükségesnek mutatkozott jelen rendeletemhez szorosán és pontosan alkalmazkodva különösen nekik meghagyni, hogy:

1. Mindannyiszor, valahányszor a lelkészek bármely okból oly gyermeket megkeresztelnek, ki az 1868. Lin. toz. 12. §-ának rendelkezése szerint más hitvalláshoz tartozik, minden további megkeresés behatása nélkül a ténykedés napját közvetlenül követő nyolcz nap leforgása alatt a keresztelési bizonylatot, az illetékes lelkésznek térti verény vagy kézbesítési könyv mellett hivatalból átküldeni tartoznak, tekintet nélkül minden bármely oldalról jövő intézkedésre vagy kívánatra.

2. Valahányszor bármely lelkész ily nemű itt körülírt ténykedést saját anyakönyvében feljegyzett, a keresztelési bizonylatnak az előző pontban meghatározott átküldése előtt úgy magán a keresztelési bizonylaton, mint a saját anyakönyvében a Jegyzet-észrevétel“ (observatio-animadversio) rovatban mulhatatlanul felveendő és soha egyetlen esetben el nem hagyandó a következő hozzáadás: „Hivatalból áttétetett az N. N. lelkészi hivatalnak, — hely — idő.“

3. Anyakönyvi kivonatok kiállítására, akár magán, akár hivatalos használatra kizárólagosan osak azon lelkész illetékes, kinek hitvallását az illető egyén, a törvény értelmében követni tartozik. Azért az előbbi pontban körülírt észrevétellel ellátott és az illetékes lelkészhez áttett anyakönyvi bejegyzés — mely bejegyzés az 1868. T.yn. toz. 12. §-ának reedelkezésén, hogy a gyermekek szülőik vallását nemük szerint követni tartoznak, mitem változtathat és semminemű jogérvénnyel vagy hatálylyal nem bir — osupán egyházi ozélokra az illető hitvallás belső ügykezelésében használható fel. Ezen anyakönyvi bejegyzésekről sem . magán, sem hivatalos megkeresésre, sem statisztikai, népszámlálási, ujonoz állítási vagy egyéb hasonló adatok összeállítása, sem végre köz- vagy magánjogi kérdések körül felmerült, p. o. házassági, örökösödési stb. ügyek érdekében kivonatokat kiállítani nem szabad.

4. Ha a keresztelő lelkész az előbbi pontokban meghatározott rendelkezéseket, vagy tilalmakat megszegi, amenyiben cselekménye vagy mulasztása a törvények szerint súlyosabb büntetés alá nem esik, kihágást követ el és 10-50 frtig, ismétlés esetében 100 írtig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő. Ezen kihágásokban az 1880. XXXVH. tozben, valamint az ennek alapján 1880-ik éti augustus hó 17-én 38547. sz, a. kiadott belügyministeri rendeletben megjelölt hatóságok az ott előírt eljárás szerint ítélnék,

„hattyúdala“¹⁾ s howátesszük Szilágyi egyházpolitikai „programulja“ lenni, mint Csáky miniszternek a katholicismus üldözését célba vevő ténykedése. Ezen kvalifikációk már eléggé inszinuálják, hogy a bíboros hercegprimás meggyőző érvelésével szemben „a miniszter tanács megállapodása“ mégis csak az lett, hogy a katholicismus Magyarországon a protestánsok érdekében, törvénytelen utón, egy eddig hallatlan méltatlanságban részesült.

Hogy a protestánsok érdekében lett kibocsátva, azt senki sem tagadhatja, mert Ő Eminenciájának a hercegprimásnak levelei nyilván hirdetik, hogy a felső bíróság által számunkra teremtett helyzet, vagyis a régi állapotnak meghagyása tűrhetőbb, mint az akkor csak kontemplált, s most 1890. febr. 26-án tényleg kibocsátott rendelet által teremtett helyzet.

Hogy törvénytelen utón érte az egyházat e rendelet annak egyszerű oka az, hogy nem áll a törvény alapján. A miniszter ugyanis rendeleti utón, csak két feltétel alatt minősíthet valamely cselekményt vagy mulasztást kihágásnak: a) hogy a rendelet „valamely rendőri tilalomnak vagy rendelkezésnek megszegésére“ vonatkozzék. Ezt nyilván kimondja a btk. 1. §-a; b) hogy a miniszteri rendelet a törvénnyel összeütköző intézkedést nem állapíthat meg. Ezt pedig ugyanazon btk. 7. §-a mondja. Már hogy a Csáky-rendelet mindkét föltételt nélkülözi, azt könnyen belátja az, aki Hornig b. püspök lelkes sza-

Az ugyanezen rendelethez mellékelt utasítás irányadó a pénzbüntetések behajtására és kezelésére nézve is azon változtatással, hogy az utasítás 13. §-a értelmében vezetendő nyilvántartása könyvek, naplók és számadási okmányok az ott meghatározott időben és előírt módosatok szerint a vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministerium számvevőségéhez küldendők be.

5. Ezen intézkedéssel hivatalbeli elődöm 1884. évi július hó 11-én 24727. ss. s. kibocsátott szabályrendelete hatályon kívül helyeztetik.

Bizton remélem, hogy ezen jelen rendeletnek a főtiszt. Főhatóság saját hatáskörében teljes nyomatékkal méltóztatik állandó érvényt szerezni, mert csak így remélhető, hogy * törvény intézkedéseinek pontos megtartása mellett hazánkban a különböző ker. hitvallások között az annyira kívánatos béke lesz fentartható annál is inkább, mert a törvénynek minden oldalról és mindenki által való szigora megtartása mindenkinek egyformán kötelessége és egyaránt áldásává válik.

Budapest, 1890. évi február 26-án.

Gf. Csáky.

A törvényhatóságokhoz előzetesen megküldött rendeletben még ki kell emelnünk a bekezdést, amely mint alább látni fogjuk, csak fokozza a rendelet jogosságának helytelenségét, igazságtalanságát. Ez pedig így hangzik:

As 1879: 40. trv. oz. 1 §-a alapján tekintettel az 1868: 58. trv. os. 12. §-ának rendelkezésére kihirdetés és az elsőfokú hatóságok tudósítása és további illetékes eljárás esel-jából rendelem:) stb.

¹⁾ Lásd: Dr. Laurán ozikkét a Magyar Állam ápr. 9-ki számában.

vainak igazat át, midőn aprilban kibocsátott köríveíében írja: az anyakönyvek kezelése nem tartozik azon ügyek közé, melyek fölött a közrend érdekében a *rendőrség* (!) volna köteles vagy hivatva a főfelügyeletet vmnL“ Hogy pedig a rendelet a törvénynyel összeütköző intézkedést állapít meg akkor, midőn büntetést rendel arra, aki a törvény szerint más felekezethez tartozó gyermek megkereséséről szóló anyakönyvet az illetékes lelkészhez át ntm teszi; ezt bizonyítja az 1879: 40. trv.-czikk 53-ik §-a és a még érvényben levő 1827. 23. trv.-cz. 1—3. §§-ai. Az első törvényre így következtetünk: ha igaz az, hogy a kath. hit szerint, midőn a pap egy kisedet megkeresztel, akkor azt egyúttal a kath. egyház tagjává is avatta, — pedig ezt senki kétségbe nem vonhatja,¹⁾ akkor a Csáky-rendíet a törvénynyel összeütközött állapít meg, midőn a katholikussá lett gyermekeket az 53. §. ellenére „más vallásfelekezetbe“ rendeli. Ugyanezen §. alapján törvénytelen a rendelet akkor, midőn mondja: anyakönyvek kiállítására akár hivatalos használatra kizárólagosan csak azon lelkész illetékes kinek hitvallását az illető egyén a törvény értelmében követni tartozik; mert ott igaz, meg van állapítva, hogy a gyermekek az állam előtt mily vallásuaknak tekintetnek, de szó sincs keresztelésről vagy anyakönyvi kivonatok kiadásáról mert mint Ő Eminenciája mondja: „mindezen dolgok csak utólagosan magyaráztattak be a törvénybe a protestánsok kedvéért.

A második törvényre nézve pedig az mondjuk: midőn az a törvény⁸⁾ egyenesen kimondja, hogy a kivonat csak valamely érdekelt fél kérelmére szolgáltatandó ki, akkor a rendelet törvénytelenül intézkedik, midőn „hivatalból“ való átküldést ír elő oly célra, melyre

¹⁾ Trid. VIII. sess. De baptism. MB. VH; o. XIII; e. XIV.

²⁾ „Deoretum anni 1827. art. 281 Ad praecarendam perplexitatem, quae regnicoliam in luonbratione genealogicae deaoendentiae, Matricie Eooletiarum caan qaopiam fetall amnyatiatie, ant ritium oontrabentibus impendere posset atantitnr, ut:

§. 1. Matriculae baptisatorum, eopuUotorm et mortnomm, abeqne oajnaTia religionis dicerimine per reapeetíToa animaram Cnratoree, deincepa ia daplici ezemplari oonfielanturí oam fine autem cnjnslíbet anni per legale íeatimonínm concernentis jnríedíctíoníe ín nao ezemplari reoípiantor et aubsoríbantr, talítérqne Arcbíru reapeotívarnm jnríadíctíonum ínferantr.

§. 2. Exemplar attamen ístfcoo matríenlanun ín Archívia jnríadíctíonnm eoreto accerratar, neque alias nana ejna oapí raleat, qnam nbi ezemplar Matrícae ípaamm Eoeleaiarum qnoonm-que deotanm fato paríerít, ant rítínm conírazerít, ídeoqne:

§. 8. Exatantíbu ípaamm Eooleaiarum malríoe, qnílíbet, onjna. ínternet, Extraotnm eammdem poatmednm etíam a conecraante animaram Curatore deaídeset et obtínees, ííqqne aolnm anblatía, reonrmu ad conoermentía Arcaívá patent

közreműködni a kath. papnak föltétlenül tilos; midőn az a törvény az anyakönyvek tartalmát és alakját kizárólag az egyházi törvények szerint kívánja vezetni, akkor ez a rendelet a törvénybe ütközőt állapít meg midőn az észrevétel rovatába egy hozzáadást rendel. Végre törvénytelen e rendelet akkor is, midőn kimondja, hogy azon egyháznak anyakönyvébe bevezetett bejegyzés, melynek lelkésze a keresztelest végezte, semmi nemű jogi érvénnyel vagy hatálylallyal nem bír; hogy továbbá ezen anyakönyvi bejegyzésekből sem magán sem hivatalos (!) megkeresésre kivonatokat kiállítani nem szabad. Már pedig mi az az anyakönyv, vagy az a törvény által jogosított személy hivatalos működése által hiteles alakban kiállított kivonat? Ez Magyarországon egy közokirat. És most kérdezzük, vájjon lehetséges-e ezen törvényes alapon¹⁾ kiállított okiratot rendeleti utón érvénytelennek nyilvánítani?

Ha pedig azon törvényt vizsgáljuk, melyre a miniszteri rendelet, hogy törvényességét igazolja, hivatkozik; szintén könnyű kimutatni, hogy a hivatok törvény nem ad jogalapot arra, amire a rendelet használja. Ezen törvény pedig az 1879. 40. trv. cikk 1. §-a,²⁾ amelyhez a 7-ik §-t már fõntebb említettük. Igen, de kérdezzük létezett e eddig valami „rendõri“ intézkedés vagy rendelkezés, amelynek megszégését a miniszteri rendelet „csupán,“ vagyis *kizárólag* jogosítva van kihágásnak „nyilvánítani“? Ha pedig az 1868. 53. trv. cikk 12-ik §-át a miniszter ilyennek tekinti, akkor erre fõntebb már megfeleltünk, midőn a veszprémi püspök ur szavait idéztük, s most legfõlleg azt teszszük hozzá, hogy a miniszter urnák illetén nézete nagyon kicsinyes, midőn a magyarországi vallásfelekezetek viszonzosságát, jogait és belbékéjét tárgyaló törvényeket egyenrangba állítja a sebes hajtás, a

¹⁾ Az 1878: 5. trv. csikk 897-ik % első kikezdése ugyanis így hangzik: „Az anyakönyvek és azokból kiadott hiteles alakú kironátok és bizonyítványok közokiratokat képeznek és az azok vezetésével, valamint azokból hiteles kironátok és bizonyítványok vagy okiratok kiadására jogosított személyek ezen cselekményre vonatkozólag közhivatalnokoknak tekintetnek.

²⁾ „Kihágást képez azon cselekmény, melyet:

1. a törvény
2. miniszteri rendelet
8. a törvényhozás, vagy
4. a törvényhatósági joggal fel nem ruházott szabad királyi város, vagy rendezett tanácsos bíró város által kiadott szabályrendelet kihágásnak nyilvánít.

Úgy a miniszteri rendelet mint a szabályrendeletek csupán valamely readérl tilalomnak, vagy rendelkezésnek megszégését minõsíthetik kihágásnak.“

köztisztaság és hasonló intézkedésekkel. Ha mindazáltal nem látná be, hogy az 1868. 53. trv. cikk intézkedései az imént említettekkel ugyanazon szempont alá miért ne volnának vonhatók, akkor persze számunkra nem marad más argumentum, mint amelyet Luther egy római klasszikust idézve szokott használni: sic volo, sic jubeo stat pro ratione voluntas. És, kérdezzük tovább, volt e valaha a kérdéses 53-ik trv. cikket alkotó országgyűlésnek eszébe, hogy a kath. papnak ténykedését, midőn a 12-ik § intézkedése ellen keresztel s az anyakönyvet nem küldi át, sőt megtagadja; rendőri kihágásnak tekinteni? Azt hisszük, hogy ha azon országgyűlés akkor e trv. cikket egészben azon kategóriába sorozta volna, melybe a miniszter ur most, akkor egyúttal nem feledkezett volna meg a büntetésről sem, melylyel sujtandók lesznek azon kath. papok, akik a § ellen keresztelni vagy a bizonylatnak az akatholikus lelkészhez való átküldését megtagadni merészek lesznek. Azt is hisszük, hogy sokkal szentebb dolognak tartották a kérdést, semhogy ily drasztikus kvalifikációval profanálják s sokkal nagyobb tiszteletben tartották a szülők természetes jogait, semhogy akár őket, akár általuk a kath. papnak szóban lévő ténykedését, a bizonylat megtagadását, rendőri kihágásnak minősítsék. Sőt hogy e 12-ik § még 1880-ban sem nyilvánított olyannak, melynek intézkedése kihágást, vagy akár vétséget képez; mutatja a 37-ik trv. cikk 5-ik §-a, amely a többi közt fönntartja ugyan azon 53. trv. cikk 10-ik %-ának abbeli intézkedését, mely a lelkészt egy nála bejelentett akadály eltitkolásáért sújtja; de a 12-ik §-ról hallgat nyilván azért, mert abban oly dologról van szó, melyben rendet csinálni elsősorban a szülökhöz tartozik. Most 20 év után kvalifikálja a minisztertanács annak, hogy csak valami törvényes czime legyen a protestánsok jaji kiáltásait kárörömkialtásokká minősítő rendeletnek. Megszoktuk mi már az ily fegyvereket régóta, de soha sem fájt annyira, mint ezen alacsony minősítésre épített rendelet. Hisz ez, mint említettük nemcsak azért fáj, hogy a protestánsok érdekében, törvénytelen utón van kibocsátva, hanem eddig hallatlan méltatlansággal, rendőrhatalommal behajtandó pénzbírsággal is illeti a kath. papot, midőn legszentebb hivatásához hűen keresztel, illetőleg midőn legszentebb hitéhez következetesen a bizonylatot az akatholikus szektához átteni megtagadja. És hogy a kath. pap¹⁾ még holmi más intézkedésre

¹⁾ A protestánsokról nem szólunk, mert 6k hitelvi szempontból nem találhatják sérelmesnek.

(persze a püspökök részéről), vagy kívánatra, (a szülők részéről) se lehessen tekintettel, azért ez egyenesen ki van téve. Ha ezen kitétel, mint a (ama mondja, Szilágyi miniszter iniciatívájára jutott bele, úgy ezzel, bár mennyire elfogulatlan liberálisnak ismerjük is őt, nyilván saját felekezetének javát czélozta, midőn a föntebbi eshetőségeknek is útját akarja állani.

Végre röviden meg kell emlékeznünk azon magatartásról, melyet e rendelettel szemben a nm. püspöki kar tanúsított. Erre nézve elmondhatjuk, hogy kénytelen volt leszámolni a rendelet lealacsonyító s egyúttal érzékenyen sújtó intézkedésével s abbéli körülménnyel, hogy a miniszter be sem várva a főpapok megállapodását a politikai hatóságok útján már előre közölte az alsó papsággal, hogy adandó alkalommal ne menthessék magokat. Azért egy interim-et¹⁾ bocsátott a papsághoz, amely irányadóul szolgálhat *mindaddig*, míg a tanácskozmány második határozata szerint, a Rómából kért végleges határozat megérkezik. Az időközben kiadott egyes körlevelekben pedig buzgó szavakkal hívják fel a papságot, hogy az új sérelmes helyzetben kettőtített kitartással hassanak oda, hogy a híveket mindenütt, ahol csak alkalmok van, megoktassák az egyház tanára, mely szerint ezeket, mint XI. Kelemen mondja, az Isten egyházának törvényei épügy tiltják, mint a zsinatok és római pápák kárhoztatják.

Hogy vájjon a nm. püspöki kar adhat e dispenzacziót ezentúl is, ha e helyzet továbbra fennmarad, vagy pedig most már meg kell tagadnia minden a vegyes házasság tilalma alól kért fölmentvényt; azt eldönteni nem vagyunk illetékesek. De mégis, tekintettel arra, hogy az egyház soha sem egyezhetik bele oly házasságba, amelyben minden gyermek kath. neveltetésére nincs meg az erkölcsi bizonyosság; tekintettel arra, hogy ilyen házasságot semmi szín alatt meg nem áldhat; tekintettel arra, hogy ezután a megtartott miniszteri ren-

¹⁾ Ezen interim-nek rendelkezése szerint ha a kath. plébános egy miniszteri rendeletben szóban lévő* gyermeket megkeresztel, s azt a saját anyakönyvébe bevezeti, akkor s következő eublicát kitöltve, s est a pástyor tudomására hozhatja:

«A vallás és kosok*, m. kir. Miniszter 1890. február hó 96-án 10066. az. a. kelt rendelete folytán.

„X. róm. kath. és T. helv. htv. (ág. ev. htv.) x-i latos szolok 18 ----- évi
----- hó ----- . ----napján született H. H. fia (leánya) 18----- *én*-----
hó----- napján a róm. kath. egyház szertartása szerint N. N. keresztzülők jelenlétében
megkereszteltetett és auyakönyveztetett
Kelt (hely) aláírás.“

delet alapján az esetleg adott reverzalis gyakorlati értéke egyenlő semmivel; tekintettel végre a kongregacionak 1880-ban az 53-ik §. kapcsán adott s általunk ismertett feleletére; azon egyéni véleményt tápláljuk, hogy ily körülmények közt fölmentvényt adni nem szabad.¹⁾

Azon kérdésre pedig, hogy mit csináljon az alsó papság, ha egy szóban lévő gyermeket keresztelésre hoznak, közvetve az által adja meg a nm. püspöki kar a választ, hogy az ismert schema átküldését megengedi.

Ha valaki azt kérdezné mi a legjobb ut; keresztelni és a schemát átküldeni; keresztelni és át nem küldeni; vagy pedig nem keresztelni; ismét csak egyéni véleményüknek adhatnánk kifejezést. De mivel, hogy mi a legjobb, azt Roma úgy is elfogja dönten s mivel-hogy a fölvetett három mód közül tetszés szerint lehet választani; azért tartózkodunk a vélemény nyilvánítástól. (Az utolsó pl. a veszprémi püspök úr inkább óhajtja, minthogy ha egyszer megkeresztelt valakit a pap, azután meg holmi „hivatalos“ czímen a jogtalan, az igazságtalan rendeletnek engedelmeskedve, valamely szektába tegye át, illetőleg juttassa). És e vélemény annál is inkább jogosult, mert valóban akárhány határozat létezik,¹⁾ amelyben egyenesen meg van tiltva oly gyermeknek keresztelése, aki előre láthatólag a haerezisben fog neveltetni. És habár ezek egész terjedelemben nem állanak a magyarországi viszonyokra, amennyiben a jóakarató akatholikus szülő minden bizonylat átküldése daczára is privátim neveltetheti gyermekét katholice s ha egyszer 18. évét betölti a gyermeknek módjában lesz áttérni j de annyit mégis meg kell engednünk, hogy azon esetre, ha az akatholikus részéről már az által is rossz akaratot tapasztalunk, hogy reverzalist adni nem akart, vagy hogy olyan helyen lakik, ahol kath. pap nincs, akkor bizony a kongregacio határozatainak ily esetekre a plébános lelkiismeretességével párosulva lehet jogosultsága.

Ha továbbá azon különbséget nézzük, amely a Trefort és Csáky-féle rendeletek között létezik, akkor azonnal szemünkbe ötlük, hogy itt már nem történik hivatkozás az 1879: 40. trv.-czikk 53-ik §-ára, mert 7 évi huza — vona után végre a miniszter tanács is

¹⁾ Szándékosan élünk e kifejezéssel, mert a dolog lényegét tekintre a koagregatio ugyanesen kérdésre felelt s mint láttuk kijelentette, hogy illetén szokás „neo nunquam tolerari potest“

¹⁾ Ilyeneket sorol fel „Theologue“ Magyar Állam apr. S3-ki M.

kénytelen volt beismerni, hogy azon §. a kath. pap azon ténykedéseire, melyekre alkalmazták nem illetékes, nem alkalmazható, mert ott egyedül s kizárólag azon pap rendeltetik büntettetni, aki az 1868. 53. trv.-czikk 1—8. §§-ai ellenére valakit egyik vallásfelekezettől a másikba fölvesz. Az utóbbi rendeletben a keresztelés és az anyakönyvezés ellen semmi kifogás sem tétetik, de annál kiméletlenebb azután az anyakönyvi bizonylatnak átküldését sürgető intézkedés. Valóban elmondhatjuk: medicina pejor morbo.

Befejezésül a Csáky rendelet méltatásához, még egy fontos körülményről kell megemlékeznünk. Midőn ugyanis ez a 4-ik pontban az eljárásra nézve az 1880. 37. trv. czikk¹⁾ alapján, az 1880. aug. 17-én 38547. sz. a. kiadott belügyminiszteri rendeletben megjelölt hatóságokat teszi elsősorban illetékesé a lelkészre, aki az előbbi pontokban meghatározott (törvénytelen) rendelkezéseket vagy tilalmakat megszegi; akkor, úgy hiszszük, hogy Szilágyi igazságügyi miniszter urnák egy ravaszul alkalmazott fogásával van dolgunk. A modern jogállam ugyanis Magyarországon, hogy a kormányrendeleteknek sikerét biztosítsa, 1879-ben a kihágási törvény 10-ik §-ában meghagyja ugyan a bíróság illetékességét, hogy a miniszteri rendeletnek egyes esetekre való alkalmazásánál annak törvényessége fölött határozzon; de egyúttal minden *kihágásnak*, melyet a miniszteri rendelet (mint ennél láttuk, épen nem méltó kvalifikációval) állapít meg; a *közigazgatási* hatóságot tették bírójává, vagyis ez ügyet, mint a rendes birói hatalomnak egy részét reá ruházták. E törvény tehát e hatóságnak megadja a jogot, hogy midőn bíróság gyanánt működik, akkor egyúttal ítélni a miniszteri rendelet törvényessége, vagy törvénytelenége fölött. Igen, de kér-

¹⁾ A 8-ik §-a így szól: „A közigazgatási hatóságok hatásköréhez utalt kihágásokra nézve, amennyiben egyes törvények eltérő intézkedést nem tartalmaznak mint elsőfokú hatóságok eljárának:

1. megyékben a szolgabírák;
2. Tárosokban a kapitány, vagy a tanács által e részben megbízott tisztviselő;
3. Budapest mindegyik kerületében ez illető kerületi kapitány (1880: 37. trv. «. 42-ik §-a).

Mint másodfokú hatóságok, amennyiben egyes törvények eltérő rendelkezéseket nem tartalmaznak, eljárának:

1. megyékben az alispán;
2. törvényhatósági joggal felruházott városokban a tanács; Budapesten a főkapitány.

Hint harmadfokú hatóság, amennyiben egyes törvények eltérő rendelkezést nem tartalmaznak a m. k. belügyminiszter jár el, ki ezen ügyek elintézésére a királyi belügyminiszteriamban bizottságot állít fel»

dezzük: nem nevetséges e az, midőn a közigazgatósági hatóság illetén ítélete ellen úgylis a legfőbb közigazgatósági fórumhoz a *minisztériumhoz* (!) történik a fölebbezés? Bizonyára az a szolgabíró meg se fogja kísérteni, hogy a miniszter rendelete felett akár csak közvetve is érdemlegesen határozzon, mert nem válik-e illuzoriussá az alsóbb közigazgatósági hatóság birói ítélete, midőn annak legfőbb bírója a miniszter maga? Avagy, ha ezt nem teszi, hanem egyszerűen marasztaló ítéletet hoz, remélhető-e, hogy a kath. papnak fölebbezésére a miniszter saját rendeletével ellenkezőleg fog Ítélni?

Egy másik följegyzésre méltó körülmény e rendelettel kapcsolatban az, hogy a kath. pap ha a tárgyalásra megidéztek nem köteles megjelenni, sem karhatalommal a bíróság elő nem vezettetheti. Két teljesen különböző dolog ugyanis a törvényes „eljárás“ és a hivatali „visszaélés.“ Már pedig a belügyminisztérium által kiadott s iöntebb hivatok rendelet, melyet a közigazgatósági hatóság, mint csupán kihágási ügyben ítélő bíróság számára bocsátott ki világosan mondja, hogy kihágási ügyben csak szókevény ellen lehet elővezetési parancsot adni, míg a csupán pénzbüntetéssel büntetendő kihágás esetében (mint ittl) elővezetésnek nincs helye, hanem amennyiben a vádlott a tárgyaláson sem személyesen, sem meghatalmazottja által meg nem jelenik; a hatóság „a kiderített tények és felhozott bizonyítékok alapján hoz ítéletet.“ Ha a miniszteri rendelet hivatali visszaélésnek kvalifikálta volna a bizonylat megtagadását, akkor persze a rendes birói eljárásnak volna helye, de hát erről lemondottak a minisztériumban, mert ez esetben a legfőbb fórum a kúria volna, amely mint az alkalmazásba vett 53-ik §-nál tette, úgy itt is bizonyosan hatályon kívül helyezné a rendeletet mint olyant, amely nem áll törvényes alapon; amely tisztességtelen kvalifikációt ad az 53. trv. czikk 12-ik §-ának; amely a szülők, a miniszteri basáskodásnál szentebb jogainak gyakorlását akarja megakadályozni a protestánsok érdekében.

D)

A vegyes házassági válóperek fórumára!.

E kérdésben Magyarország a legújabb időkig azon országok közé tartozott, amelyeknek törvényhozása az egyház érdekeit teljesen

biztosította. Az 1790/91. 26. trv.-cikk 16-ik pontjában behozott jogálpot szerint nálunk minden néven nevezendő vegyes házasság kizárólag a szt. székek elé tartozott. Sőt, nűnt az érvényesség kérdésénél jeleztük, ugyanezen trv. cikk 11-ik §-a szerint még a tisztán akatholikus házasságoknál is ki volt az kötve, hogy ha egy akath., ki mint ilyen házastársától elválasztott, a kath. vallásra való áttérése után új házasságra akart lépni, akkor az előbbi fórumnak Ítélete „episcopos ad agnoscendam talismodi vincoli nullitatem illamque ad catholicos extendendam obligare nequeant.“ Tehát az ilyen katholikussá lett fél új házasságot csak akkor köthetett, ha a szt. szék az előbbi fórumnak ítéletét felülbírálta s esetleg ha egyházjogilag is bontó akadály forgott fenn, azt szintén felbontotta. Viszont ugyanezen szavak értelme szerint, ha egy tisztán kath. házasságból az egyik akatholikus lett, akkor az illető csakis a szt. szék előleges ítélete alapján juthatott abba a helyzetbe, hogy új házasságot köthessen. Kőnek¹⁾ azt állítja, hogy azon házasságokra nézve, melyek egyik vagy mindkét fél áttérése folytán tisztán nem katholikussá váltak, a különböző törvényhatóságoknál különböző volt a gyakorlat, s csak 1854. aug. 28-án kelt helytartótanácsi rendelet intézkedése folytán lett az említett törvény szellemébe visszaterelve; de elfeledi, hogy ennek „de jure“ a rendelet nélkül is úgy kellett volna történnie, s hogy nem történt, azt a protestánsok ugyan azon magatartásának lehet betudni, melyet a reverzális kérdésben tanúsítottak, midőn az 1790/91-i törvény után azokat eltöröltnek hirdették.

A 16-ik § szerint pedig minden vegyes házassági per tehát akár az egybekelés idején, akár valamelyik félnek az akath. vallásról a kath. vallásra történt áttérése által lett is vegyessé, kizárólag a szent székek elbírálása alá tartozott. Ugyanezen § egyúttal okadatolja is e protestáns szempontból igazságtalannak látszó intézkedést azzal, hogy „cum utrobique de sacramento veri nominis agatur.“ És valóban ezen okadatolás lényegében magában is foglalja az egyház azon elidegenítetiét jögezimét, amelyből a házassági perek fölött való bíraskodást, amennyiben a kötelék érvényességét kell megállapítani, egyedül magának vindikálja.²⁾

Ma persze a „tökéletes egyenlőség“ talaján sokkal rosszabbul állunk. Anélkül, hogy jogi fejtegetésbe bocsátkoznánk, itt most csak

1) Egyházjog I. kiad. 617 l.

2) Trid. seu. XXIV. ou. XII.

konstatáljuk a tényleges helyzetet, amelynek megteremtői a következő törvények:

1) Az 1868: 48. trv.-cikk első §-a: a vegyes házassági válóperek, amennyiben a házassági kötelék érvényességét és az ideiglenes elválást, vagy a végképi fölbontást tárgyazzák, az alperes illetékes bírósága előtt indítandók meg és miután az alperes felett kimondott ítélet jogerőre emelkedett, a per legfőlegb harmincz nap alatt hivatalból átteendő a felperes illetékes bíróságához, mely viszont a felperes felett hoz Ítéletet. Mindenik félre nézve egyedül saját illetékes bíróságának az illető fél saját hitelvei alapján hozott jogerejü Ítélete kötelező.

Második §: „házassági ügyekben a kötelék érvényességének kérdésében a római és görög katolikusokra és görög keleti hitvallásukra, valamint az erdélyi két evangélikus egyház híveire és az unitáriusokra nézve a jelenleg fennálló egyházi törvényszékek az illetékes bírák, a két evang. hitfelekezetü egyház magyarországi híveire nézve pedig az illető világi törvényszékek.“

2) Az 1868: 54. trv.-cikk 22-ik §-a: „a római latin és görög szertartású katolikusok, úgyszintén a keleti egyházi, valamint a mindkét felekezetü evangélikusok és unitáriusok jelenleg fennálló egyházi törvényszékeik illetősége alá egyedül a házassági, illetőleg vegyes házassági perek és ezek is csak annyiban tartoznak, amennyiben a házassági kötelék érvényességét és akár az ideiglenes elválást, akár a végképi felbontást tárgyazzák. Minden egyéb a házassági viszonyból származható peres kérdések, melyekre nézve eddig az egyházi törvényszékek ítélték, jelesül a születés törvényességének kérdése, a perlekedő házastársak között a gyermekek tartása és a házassági elválásból felmerülhető vagyoni követelések iránti keresetek, az illető polgári törvényszékekhez utasítatnak.“

3) Ugyanezen trv. cikk 36-ik §-a: „a róm. latin és görög szertartású keresztények házassági viszonyból származó minden perei, melyekre nézve a szt. székek eddigi illetősége megszüntettetett; továbbá a mindkét felekezetü evangélikusok és unitáriusok válóperei, valamint a házassági összekötetésből és elválásból keletkező egyéb keresetek, amennyiben ezen felekezetek egyházi bíróságai rendezve nem volnának, végre az izraeliták válóperei, akár kölcsönös megegyezéssel, akár peruión szándékoltatik az elválás: a 22. §-ban megnevezett azon törvényszék illetőségéhez tartoznak, amelynek területén a házaselekeknek állandó

és utolsó együttlakások volt. Ha a végelválás hűtlen elhagyás következtében kéretik: a távollevő fél, amennyiben tartózkodási helye ismeretlen, azon törvényszék elé idézendő, melynek területén a folyamodó fél lakik. Egyébiránt a mindkét felekezetű evangélikusok házassági ügyeire, valamint az eljárásra nézve az 1791: 26. trv.-czikk illetőleg az 1786. márczius 6-án kiadott utasítás és az eddigi törvényes gyakorlat szolgál tovább is zsinórmértékül.“

Végül az 1868: 53. trv.-czikk 8-ik §-át emiitjük fel, mintamely közvetve oly kárhozatos befolyással van a házassági pörökre általában, hogy ehhez hasonló hazánkon kívül sehol Európában nem található.

E §-us szerint ugyanis: „az áttértnek áttérése *utáni* minden cselekvényei azon egyház tanai szerint kelendők meg, melybe áttért s az általa elhagyott egyház elvei reá nézve semmiben sem kötelezők-“

A törvény ezen intézkedése ugyanis semmiféle tekintettel sincs arra, hogy valaki akkor, midőn házasságra lépett milyen vallású volt, hanem az egyedeket minden egyéb körülménytől eltekintve Önmagában tekinti, azon vallásban, melyben akkor van, midőn a bíróság az Ő házassági perében Ítéletet hoz.

E szerint egy katolikusnak, ha tisztán kath. vagy vegyes házasságra lép s később végleg válni szeretne; elég, ha áttér egy akath. vallásra s mint ilyen, új illetékes fóruma által, új házasságkötésre való képességet nyer, még pedig nem csak arra, hogy azt csak akatholikusokkal köthesse meg, hanem még katolikusokkal is. Mig ha azon vallás elvei szolgálnának alapul, amelylyel az illető a házasságkötéskor bírt, akkor az ilyen csselfogások nem volnának lehetségesek. Föltüntettük már e törvény méltatlanságát s igazságtalanságát, sőt azon karakterét is, hogy mint az aposztaziának megengedett eszköze az erkölcstelenséget mozdítja elő; ép azért itt elégséges csak a mondottakra hivatkozni. Mint új körülményt itt csak annyit jegyezhetünk fel róla, hogy a gyakorlati életben az egyház elveinek meggyalázására, egész a nevetségességig vihető az áttérés által köthető új és új „érvényes“ házasságok száma aszerint, amint az illetőnek egyéni erkölcei, vagy az érdekek rugója kívánják. Megtörtént pl. hogy egy nagy hitbizomány leendő örököse, ki első nejétől csak ágy és asztalra nézve volt elvალasztva, áttért az unitaria vallásra s mint ilyen házasságát felbontatta s egy protestáns nővel új házasságot kötött. Mivel pedig a

hitbizományi csakis mint katolikus örökölhette, azért második házasságának megkötése után visszatért a kath. vallásra. Az állam szerint, „mert utóbbi házasságának érvénye a megkötéskor birt cselekvési képessége szerint volt megítélendő, ennek későbbi megváltoztatása pedig a jogérvényesen megkötött ügyletekre visszaható erővel nem birhat⁴⁴; házassága az áttérés után is „érvényesnek“ tekintetett, a belőle származott gyermekek pedig „törvényesek“ voltak, holott mint látjuk az egyházi jog szerint mindkettő helytelenül. Következőleg az 1879, 40. trv. cikk 60. §a szerint az állam nem azon akatholikus lelkészt büntetné, aki az ily „vegyes⁴⁴ házasságból származott gyermeket törvényesnek jegyzi be, hanem a kath. papot, aki egyházának elvei s a törvény igazságos magyarázata szerint ily gyermeket az őt jogosan megillető minősítéssel látja el.

Az sem mutat épületes állapotokra, hogy e törvények alapján ki lehet hozni, hogy ugyanazon házasságból a fiuk „törvényesek⁴⁴* a leányok pedig „törvénytelenek⁴⁴; ami a férjnek házasság törés az a nőnek megengedett dolog. Az egyház tanítása szerint t. i. egy vegyes házasság fölbontása esetén az elváltatott kath. fél házasságtörést követ el, ha a tisztaság ellen vét, míg a tőle elváltatott protestáns fél, ha az ő személyére a házasság fölbontatott, nem csak hogy ezt nem követi el, hanem még mással érvényes házasságot is köthet, amely esetben előbbi, szerintünk törvényes nevével, esetleg „házasságtörést⁴⁴ követhetne el. Ha pedig a kath. félre nézve még az ágy es asztaltól való elválás sem mondatott ki, az akath. félre pedig a házasság felbontatott, akkor a kath. nő pl. a férj esetleges kívánságára, habár azóta az állam törvényei szerint új „érvényes⁴⁴ házasságot kötött is, a házassági kötelmet teljesíteni tartozik. De nem folytatjuk e sértő felfedezéseket, mert már az eddigiek is meggyőzhetnek mindenkit, hogy a jelenlegi bölcs magyar törvények a kath. egyházra nézve a lehető legnagyobb sérelmeknek ad utat; pedig ha valamelyik „felekezet⁴⁴ megérdemli, hogy alapelvei „oltalom⁴⁴ alatt álljanak, akkor ép a kath. egyház az.

Lássuk most a törvény föntebbi anyagából levonható természetes következtetéseket. Miután a törvény „vegyes“ házasságokról beszél, azért hogy egy házasság a 48-ik trv. cikkben jelzett peruton felbontható legyen, szükséges, hogy a per megindítása alkalmával „vegyes“ legyen. Ha tehát egy tisztán kath. házasságból a

felperes, miután keresetét a szt. székhez benyújtotta, akath. lesz, akkor ő hiába kérné a szt. széket, hogy iratait a 48-ik trv. czikk 1. §-a értelmében a törvényszékhez tegye át, mert a szt. szék e kérelmet egyszerűen elutasítaná. De még ha megtenné sem volna haszna, mert ő a kath, alperes ellen csakis ágy és asztaltóli elválást kérhetett, mely kérelem alapján pedig a bíróság a fölbontást ki nem mondhatná.

Ha ugyancsak a kereset beadása után az alperes térne át, akkor erre nézve a szt. szék illetékessége megszűnván, csakis a felperesre hozható ítélet. Az iratok ezen esetben sem teendők át, mert a per megindításakor a házasság nem volt „vegyes“; az áttért alperes pedig ha végleges fölbontást akar, a 48. trv.-czikk szerint „vegyes“ házassági válópert tartozik indítani a szt. széknél.

Ha továbbá egy katolikus fél csak akkor tér át a protestáns vallásra, midőn szintén kath. hitvesétől ágy és asztaltól már elválasztott s most akarja a vegyessé lett házasság végleges fölbontását, akkor ő az 53. trv.-czikk 8-ik §-a alapján megindíthatja ugyan a keresetet, de a 48. trv.-czikk 1. §-a értelmében csak a szt. széknél. Ha azután ez, mint igen természetes, még az eljárás megkezdését is megtagadná, akkor a felperes ezen tagadó okiratoknak a fölbontást kérelmező keresete mellett a polgári törvényszék is hozhat ítéletet.¹⁾

Ha mindezen esetekkel viszont egy akatholikus házastársak közt megindított per után a felperes kath. lenne akkor erre a törvényszék illetősége megszűnnék ugyan, de az akatholikusnak maradt félre nézve a házasságot fölbonthatná. És ismét, ha az alperes térne át, akkor a felperesnek magára nézve joga van követelni a fölbontást, mert különben az alperesnek folytonos áttérése által a per befejezése lehetetlen volna. Ez esetek azonban nem gyakoriak, mert biz a protestáns fél nem igen teszi ki magát a veszélynek, hogy a kath. vallásra való áttérése által az új házasságnak reményétől meg legyen fosztva.

Ha végre, egy a megkötéskor vegyes házasságból, a per megindítása után, a kath. alperes is akatholikus lenne, akkor a szent-széknek, miután illetékessége megszűnt, az eljárást egyszerűen be kell

¹⁾ Megerősítik est a Döntvénytár XX. »; XXIV. 60; XXXI. 188; XXXII. 106; XXXIDL 177; ath. poatjai, melyekben as alperes illetékessége s az jelentetik ki, hogy vegyes, vagy áttérés által vegyessé rált házasság kötelékének felbontása iránti perek, a püspöki sit. székhez' az ágytól és asztaltól reló elválasztás iránt keresettel folyamatba tettnek még nem tekinthetőt

szüntetnie, de az iratokat a polgári törvényszékhez nem tartozik átteni; mert egyrészt a házassági per megszűnt vegyes lenni, másrészt pedig, mert a felperes a szentszéknél az alperes személyére amúgy is csak ágy és asztaltól való elválasztást kérhetett, ennek pedig a felperes által a polgári bíróságnál újonnan megindítandó végleges felbontást célzó keresetében úgy sem vehetné hasznát.¹⁾

Ami a fentebbiekkel kapcsolatban a vegyes házasságokra nézve a formális jog szempontjából különösen kiemelendő, azt a következőkben ismertetjük. A bírói hatáskörré nézve, amennyiben a vegyes házassági válópereket illeti az 1868. 48. trv. cikkből azt látjuk, hogy a felperes bírósága a fennforgó esetben mindaddig nem bír hatáskörrel, míg alperes bírósága nem ítél, ezen ítélet jogerőre nem emelkedett, vagy a nála beadott keresettel a felperest el nem utasította. Ezen körülménynek gyakorlati fontossága abban nyilvánul, hogy ha — mint az erdélyi reformátusok s unitáriusok teszik — egy kath. csak akkor tér át az akatholikus vallásra, midőn előbbi kath. házasságára a szent. szék már ágy és asztaltól való ítéletet hozott, s most akarja előbbi házasságát felbontani; akkor az ő, mint felperesnek bírósága, nem bír hatáskörrel előbb ítéletet mondani, míg a szent. szék előbb a hozzá beadott keresetet legalább is el nem utasítja. Ha tehát az erdélyi reformátusok, vagy az unitáriusok által ily törvényellenesen bontatnék föl egy házasság, s ez később a polgári bíróság elé kerülne, akkor a bíróság azt érvénytelennek jelentené ki s az elsőt, mint katolikusnak katolikusvaló házasságát tartaná fenn érvényben. Ezen először megkötött házasság ugyanis a jelen esetben mint tisztán kath. házasság jött számításba mindaddig, míg az illető át nem tért. Reá nézve tehát addig csakis az ágy és asztaltóli elválás volt lehetséges, s miután csakis az áttérés után volt tekinthető vegyes házasságnak, azért az elválást célzó kereset nem tekinthető az előbbi per folytatásának.

¹⁾ Azon kérdésre, hogy egyáltalában szabad-e a szent. széki ítéleteket a világi bírósághoz átteni s ez által hallgatagon elismerni azt, hogy a házassági perek felett s is ítéltet; Rittováai Ágoston, nyitrai megyés püspök úr Ő zcelleneiája már 1869-ben kérdést intézete Rómába, A felelet ez volt: megtörténhetik, de mindig világosan ki legyen téve, hogy ex. illetén átküldés ne legyen előítélet az egyház azon tana ellen, mely szerint a házastági ügyek az egyházi bíróságokhoz tartoznak, amelyből kifolyólag a világi bíróság á azt szék ítéleteit sem felül nem bírálhatja, sem jóvá nem hagyhatja, hanem mindkét felei kötelezőleg tartozik szem előtt tartani. Sőt ha egyenesen valamely szekta konzisztoriumához küldetik, tétessék ki, hogy mivel az egyház tanítása szerint nem kompetens fórumhoz történik az áttétel, azért ez az elv főtartatával csakis olybá tekintessék, mint egy bírósági akta közlése, amelyről tudomást akarnak szerezni. L. id. m. T. VI. 1487-1489.

Azt nem lehet fölhozni, hogy e két felekezetnek ott önálló autonómiája van egyházi törvényeket alkotni, mert e törvényeknek, ha állami érvényre akarnak számítani, akkor a törvény keretén belül kell maradniok.¹⁾

Egy második momentum volna az, ha a vegyes házasságban élő felek egymás ellen kölcsönösen csakis ágy és asztaltóli elválasztást kérnének. Ez esetben a törvénykezési rendt., 13. §-a szerint²⁾ azon bíróság fog először eljárni, amelynél a per előbb indított meg. De ha az egyik fél a szt. széknél csak ágy és asztaltóli elválasztást kért, a másik pedig a polgári bíróságnál a házasság fölbonthatását, akkor a két per tárgya szerint külön tárgyalatik. Ha pedig a felperes a szt. széknél az alperes személyére nézve az ágy és asztaltóli elválást, saját személyére pedig az iratoknak a bírósághoz való áttételét, ahol majd a házasság felbonthatását fogja kérni; de időközben alperes is akatholikus lesz, s most ő is válni akar, akkor a szt. széknél folyamatban levő per egyszerűen mint tárgytalan be lesz szüntetve.

Harmadik momentum az, hogy a vegyes házassági válópereknél a bíró illetékességét nem a felek utolsó együttes lakása határozza meg, hanem azon lakás, melylyel a per megindításakor birtak. Azon körülmény ugyanis, hogy a 48. trv. cikk világosan az al- és felperes bíróságáról beszél, arra enged következtetni, hogy ez alatt nem azon szentszéket vagy törvényszéket kell érteni, ahol utoljára együtt laktak, hanem a per megindítása alkalmával illetékes bíróságot. És habár az idéztük 54. trv. cikk 36-ik §-a a törvényszékek illetőségéhez tartozó ügyekre nézve tett is intézkedést, de érintetlenül hagyta a 48-ik trv. cikkben szabályozott intézkedést. Azon ritka esetben pedig, midőn alperes lakóhelye ismeretlen s így a bírói illetékesség ezen alapon meg nem állapítható, akkor a 36. § alapján azon bírósághoz kell fordulni, amely illetékes volna, ha az alperes is felperes lakóhelyén volna. Az, hogy a Döntvénytár XXI. 49. és 52-ik pontja szerint a békéltetés előzetesen megkísérlendő, igen természetes, s a szentszék nem is kezd addig az eljárásba, míg ennek sikertelenségéről nincs meggyőződve.

Negyedik kiemelendő körülmény a vegyes házassági válóperek-

¹⁾ L. Jogtud. Közlöny 1881. jun. 24-iki sz.

²⁾ „Midőn az ügyfelek egy ós ugyanazon jogügyletből vannak egymás elleni keresetek beadására kölcsönösen jogosítva s a keresetek különböző s egyiránt illetékes bíróságokhoz már benyújtattak: azon bíróság fog eljárni, melynél előbb indított meg a per.“

nél az, hogy a kath. alperes félre elég, ha csak az ágy és asztaltóli elválasztás kéretik, mert a szt. szék, ha felperes erre nézve a házasság felbontását is kérné, köteles azt hivatalból visszautasítani s őt új keresetlevél adásra szólítani. S habár 1882. és 1883-ban a kúria¹⁾ néhány perben oly értelmű határozatot hozott is, hogy az akatholikus már a szt. széknél jelezze a fölbontás iránti kérelmét, de már 1884-ben lemondott ebbeli fölösleges kívánságáról.

Ami a szt. székek perrendtartásában a vegyes házasságokra nézve a főntebb emiutott momentumokra nézve nálunk különösen fölemlíthető, az azon körülmény, hogy a szt. szék a hazai törvény szerint kizárólag a kath. személyét illetőleg van jogosítva Ítéletet hozni. Kivételt tesz természetesen azon eset, ha a kath. félre nézve az ágy és asztaltól való elválás jogosultsága az akath. fél vétkéből magyarázható.

Mint kiváló mozzanat tűnik fel továbbá Trefort miniszternek 1888. aug. 18-án 21,888. sz. a. kelt rendelete, melyben arról intézkedik, hogy miként kelljen eljárnia a szt. széknek, ha a nála folyamatba tett házassági perekben akath. tanuk is volnának kihallgatandók. £ rendeletre az szolgálta alkalmul, hogy egy lutheránus lelkész vonakodott a nagyváradi latin szert. kath. szentszék egyedül azon czélra adott megidézésére meg jelenni, hogy egy peres ügyben tanúvallomást tegyen. A püspök a miniszterhez fordult, hogy az általa, mint legfőbb közigazgatási fórum által, az illetőnek tanuvallomási kötelezettsége a fennálló közvetlenül s közvetve bizonyító törvények alapján kijelentesék. De csalódott, mert a miniszter „hasonló kellemetlenségeknek elkerülése céljából, miután az egyházi bíróságok a megidézett, de meg nem jelenő tanuk ellenében kényszerrendszabályokat úgy sem alkalmazhatnak; azért arra kéri a püspököt, hogy ha „hatásköréhez tartozó valamely egyházi bíróság nem saját vallásbeli egyénnek tanukénti kihallgatását látja szükségesnek, ezt az illetékes polgári bírósághoz intézendő megkeresés útján eszközölje, mely királyi bíróságnak azután módjában álland a netán makacskodó tanú ellen az 1868: 54. trv.-czikk 206. §-át alkalmazásba venni és őt vallomástételre szorítani.“ A miniszter intézkedése azonban határozott sérelem a szentszékek, mint illetékes bíróság egy hivatalos ténykedése ellen, midőn ezt egy másik bíróságra bizza, amely a peres ügyre semmi illetékességgel nem bír s mindezt csak azért, mert az illető tanú esetleg protestáns. Mert hogy

¹⁾ Jogi. Közlty ekkori ért.

a szt. szék kényszerrendszabályokat nem alkalmazhat, azt ugyan elismerjük, de épen arra való a brachium saeculare, hogy az ily elfogult jogtalan protestáns makacskodást a maga értékére szállítsa le. Hiszen ha a miniszter okadatolása elég, hogy a protestáns pásztor még abba „gyalázatba“ se részesüljön, hogy egy államilag illetékes kath. törvényszék felszólítására tanúskodjék, akkor kérjük nem ugyanazon joggal állhatna-e elő a katolikus ember, mert „a szt. szék úgy sem tud neki semmit sem csinálni.“ Valóban szégyenletes az az állapot, amelybe jutottunk, midőn egy „békeszerető pásztor“ még az igazat is csak akkor köteles megvallani, ha azt a katolikusok nem hallják.

Ha végre egy vegyes házassági válóperben hozott Ítélet jogerőre emelkedett, akkor a jeleztük fenntartások előre bocsátásával a 48. trv.-cikk szerint, minden további kérelem bevárása nélkül 30 nap alatt az összes iratokat tartozik a felperesnek ugyancsak az akkori lakóhelye szerint illetékes polg. törvényszékéhez áttenni.

Az eddig előadottakban igyekeztünk föltüntetni egyrésről azon elveket, melyek a kath. egyházat a vegyes házasságoknál vezérlik, másrésről azon tényleges viszonyt, amelyben Magyarországon az egyház és állam a vegyes házasságot illetőleg van. Mindenki, aki a mondottak alapján e kettőt elfogulatlanság nélkül összehasonlítja meggyőződött, hogy Magyarországnak legtöbbet ártott e kérdésben a protestantizmus, mint amely a házasságnak szentségi jellegét ép úgy tagadja, mint annak legmagasztosabb tulajdonságát, a felbonthatatlanságot. A protestantizmusból könnyű, sőt természetes volt az átmenet a raczionalizmusra, amely a francia forradalomban valóban a maga szörnyűségében be is következett. Az ez által teremtett a politikai, társadalmi és vallási viszonyok mennyi bajt okoztak az egyháznak nálunk is, ki nem tudná? A magyar törvényhozás sem maradt ment a „modern“ eszméktől, amelyeknek hatása alatt az állam nálunk is szakított az egyházzal. Az „oltalom“, melyet a jövőre ígért, egészen hasonló megvalósulást nyert, mint más államokban, ahol „a szabadság“, az egyén, a polgár javára, a legszentebb intézmény, az egyház törvényeinek áthágására és kijátszására is adott feljogosítást. Mily kötelesség hárul ily körülmények közt az egyház hű szolgálóira s híveire, hogy az állami törvényhozásban az egyház legszentebb jogai meg ne sértsenek; azt bővebben fejtegetni nem szükséges. Érezzük mindanyian, hogy a méltatott törvények s intézkedések mélyen sértenek, ha az egyház java szívünkön fekszik. De beláthatják a szülők is,

hogy midőn gyermekeiket ily nagy lelki veszedelemnek teszik ki, mint a vegyes házasság, akkor egyúttal legkedvesebbjeik kárára dolgoznak, az egyháznak pedig szomorúságot okoznak. Meggyőződhetnek ezekből azon gyermekek is, akik vegyes házasságra akarnak lépni, hogy mily eshetőségeknek néznek elébe, midőn önmaguk s leendő gyermekeik lelkének ily közeli, úgyszólván biztosan bekövetkező szerencsétlensége fogja őket érni: a közönyösség. Hogy mily szerencsétlenségbejut az, a kitől akatholikus házastársa elválik azt nem akarjuk hosszasan fejtegetni, mert úgyszólván lehetetlen is, de annyit mégis szükséges hangsúlyoznunk, hogy ha együtt maradnak is, nem lehet boldog azon házasság, melyben férj és feleség két különböző hiterkölcsei világnézetből kiindulva kezdik s folytatják az emberek közt létező legbensőbb viszonyt. Vajha a magyar katholicismus a rendelkezésére álló alkotmányos eszközök segélyével elhárítana minden oly törvényt, amely jelenleg a könnyelműek s hitközönyben szenvedők roppant vétségeit a „törvényesség“ mezébe burkolják. Vajha minden katholicus, akinek az egyház s így a hivek lelki ügye stívén fekszik, úgy magán, mint hivatalos hatáskörében iparkodnék megvalósítani dicsőségesen uralkodó pápánk hozzánk magyarokhoz intézett szavait:¹⁾ „Hac de causa illud in primis optandum, ut Ecclesia totó regno Hungarico plena atque integra libertate fruatur, quali fruebatur alias, nec nisi ad communem utilitatem uti consuevit. Nobis profecto maximé est in votis, ut ea e legibus tollantur, quae cum iuribus Ecclesiae discrepant, et eius facultatem agendi minuunt, et professioni catholici nominis officiant. Id ut impetretur, Nobis Vobisque, quoad per leges licet, constanter elaborandum, quemadmodum tot jam clari viri hoc eodem proposito elaboraverunt.“

¹⁾ 1886-ban „Quod multum diuque* kezdetű Encyklikájában.

TARTALOM.

Oldal

I. A vegyes házasságok a természeti törvény szerint	
1) A vegyes házasságokat tiltja már maga a házasság tiszta fogalma is	3
2) A vegyes házasságok megakadályozzák az igaz keresztény házasság céljának elérését.....	9
3) A vegyes házasság profanálja a házasság szentségi jellegét	23
XI. A vegyes házasságok a pozitív állami, illetőleg egyházi törvény szerint.	
1) A szent írás tilalma.....	37
2) Az egyház későbbi magatartása a vegyes házasságokkal szemben.....	52
XII. A vegyes házasságok a pozitív állami törvények szerint Magyarországon.	
1) Jogtörténeti áttekintésben	75
2) A vegyes házasságok status quo-já	116
A) A vegyes házasságok kihirdetése és esketéséről.....	119
B) A vegyes házasságok érvényességéről s az ezekből származott gyermekek törvényességéről	119
C) A vegyes házasságokból származott gyermekek vallása.....	131
D) A vegyes házasságok fórumáról	155